

Międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe

Międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe

Redakcja naukowa
Dominik Boratyn

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu Rzeszowskiego
RZESZÓW 2026

Recenzowali
dr hab. PRZEMYSŁAW MAZUR, prof. UKEN
dr hab. GRZEGORZ WILK-JAKUBOWSKI, prof. StANS

Opracowanie redakcyjne i korekta
WŁADYSŁAW WÓJTOWICZ

Łamanie
BARBARA DRAŹEK-OCZOŚ

Opracowanie techniczne i projekt okładki
JULIA SOŃSKA-LAMPART

© Copyright by
Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego
Rzeszów 2026

ISBN 978-83-8277-362-0 (druk)
ISBN 978-83-8277-367-5 (online)
DOI: 10.15584/978-83-8277-367-5

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons
(CC BY-NC-ND 4.0 International)

2263

WYDAWNICTWO UNIWERSYTETU RZESZOWSKIEGO
35-959 Rzeszów, ul. prof. Stanisława Pigonia 6
tel.: + 48 17 872 13 69 (kolportaż), + 48 17 872 14 26 (sekretariat)
e-mail: wydawnictwo@ur.edu.pl; <https://wydawnictwo.ur.edu.pl>
Wydanie I; format A5; ark. wyd. 7,50; ark. druk. 13,50; zlec. red. 10/2026
Druk i oprawa: Drukarnia Uniwersytetu Rzeszowskiego

Spis treści

Dominik Boratyn, Wstęp	7
Radosław Żurek, Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)	13
Dominik Boratyn, Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) ...	29
Anastasiia Prypodobna, Unia Europejska (UE)	43
Karolina Sapa, Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO)	55
Weronika Aleksandra Urbańska, Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE)	69
Karolina Wróbel, Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)	79
Kacper Marcinek, Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa (QUAD)	91
Emilia Derylak, Kamil Bazan, Wspólnota Andyjska (CAN)	103
Jan Romanowski, Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)	115
Aleksandra Kielar, Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ)	127
Franciszek Gembalik, Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)	139
Karol Walczak, Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW)	153

Spis treści

Karol Bobola, <i>Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (ANZUS)</i>	165
Zuzanna Kraus, <i>Unia Afrykańska (UA)</i>	177
Jakub Nietrzeba, <i>Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS)</i>	191
Patryk Walczyk, <i>Liga Państw Arabskich (LPA)</i>	203

Dominik Boratyn

Wstęp

Współczesne środowisko bezpieczeństwa charakteryzuje się rosnącą złożonością, wielowymiarowością zagrożeń oraz dynamicznymi zmianami geopolitycznymi, które w istotny sposób wpływają na funkcjonowanie państw i struktur międzynarodowych. Globalizacja, rozwój technologiczny, konflikty hybrydowe, terroryzm, cyberataki, a także rewizjonistyczne polityki mocarstw powodują, że żadne państwo – niezależnie od potencjału militarnego – nie jest w stanie samodzielnie skutecznie reagować na wyzwania współczesnego świata. W tych warunkach kluczowego znaczenia nabierają międzynarodowe organizacje polityczno-wojskowe, stanowiące nie tylko platformy współpracy, lecz także filary zbiorowego bezpieczeństwa, stabilizacji regionalnej i kształtowania norm prawa międzynarodowego.

Celem niniejszej monografii jest przedstawienie, analiza i ocena najważniejszych organizacji polityczno-wojskowych funkcjonujących we współczesnym systemie międzynarodowym. Obejmuje ona zarówno podmioty o charakterze globalnym, jak Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), a także sojusze obronne skupione wokół określonych obszarów geograficznych, takie jak Organizacja

Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO), Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) czy Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (ANZUS). Uwzględnia ponadto struktury o rosnącym znaczeniu geopolitycznym, w tym Unię Europejską i jej Wspólną Politykę Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO), a także organizacje powstałe w odpowiedzi na ewolucję układów sił w Eurazji, takie jak Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW), Wspólnota Niepodległych Państw (WNP) czy Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ).

Monografia obejmuje również analizę struktur regionalnych, które mimo mniejszego potencjału militarnego odgrywają kluczową rolę w stabilizowaniu swoich obszarów geopolitycznych. Do takich organizacji należą: Unia Afrykańska (UA), Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS), Liga Państw Arabskich (LPA), Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN), Wspólnota Andyjska (CAN), a także Czerostronny Dialog Bezpieczeństwa (QUAD), który w ostatnich latach zyskał rangę istotnego elementu równoważenia wpływów w regionie Indo-Pacyfiku. Każda z tych struktur wykształciła własną specyfikę działania – od klasycznych mechanizmów bezpieczeństwa zbiorowego, po instrumenty budowania zaufania, mediacji pokojowej i współpracy strategicznej.

W monografii podjęto próbę ukazania zarówno wymiaru normatywnego funkcjonowania organizacji polityczno-wojskowych, obejmującego podstawy prawne ich działania, jak i praktycznego znaczenia podejmowanych przez nie inicjatyw, operacji i misji. Uwzględniono przy tym kontekst współczesnych konfliktów – w tym wojny rosyjsko-ukraińskiej, napięć w rejonie Indo-Pacyfiku oraz procesów destabilizacji w Afryce i na Bliskim Wschodzie – które unaocznili, jak fundamentalną rolę odgrywają struktury wielostronne w reakcji kryzysowej i zarządzaniu bezpieczeństwem.

Publikacja stanowi zatem próbę kompleksowego spojrzenia na miejsce i znaczenie międzynarodowych organizacji polityczno-wojskowych w XXI wieku. Ich analiza pozwala nie tylko zrozumieć mechanizmy współczesnego bezpieczeństwa zbiorowego, ale również ocenić, w jakim stopniu współpraca wielostronna jest zdolna przeciwdziałać globalnym i regionalnym zagrożeniom. W syntetyczny sposób ukazuje ona ewolucję, funkcje i wyzwania stojące przed tymi organizacjami, podkreślając ich rosnącą rolę w kształtowaniu ładu międzynarodowego, który w obliczu narastających napięć wymaga coraz bardziej skoordynowanych i skutecznych działań.

Istotnym elementem niniejszego opracowania jest doprecyzowanie podstawowych pojęć analitycznych. W monografii przyjęto szerokie ujęcie „organizacji polityczno-wojskowych”, obejmujące zarówno klasyczne, sformalizowane organizacje międzynarodowe, posiadające strukturę instytucjonalną, osobowość prawną oraz określone kompetencje traktatowe, np. Organizacja Narodów Zjednoczonych czy Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego, jak również mniej sformalizowane mechanizmy współpracy, w tym formaty konsultacyjne i strategiczne, takie jak Czworostronny Dialog Bezpieczeństwa (QUAD). Przyjęcie takiej perspektywy wynika z ewolucji współczesnego systemu międzynarodowego, w którym obok struktur formalnych coraz większą rolę odgrywają elastyczne, unilateralne formy współdziałania państw.

Zastosowane podejście badawcze ma charakter instytucjonalno-funkcjonalny i koncentruje się na analizie genezy, struktury, podstaw prawnych oraz praktycznych mechanizmów działania poszczególnych organizacji. Uwzględniono zarówno ich formalne kompetencje, jak i rzeczywistą zdolność oddziaływania na środowisko bezpieczeństwa międzynarodowego. Pozwala to na uchwycenie różnic pomiędzy deklaracyjnymi założeniami a faktyczną skutecznością podejmowanych działań.

Ze względu na szeroki zakres problematyki konieczne było wprowadzenie określonych ograniczeń badawczych. Monografia koncentruje się na wybranych organizacjach i formatach współpracy o istotnym znaczeniu polityczno-wojskowym, pomijając podmioty o charakterze wyłącznie gospodarczym lub wyspecjalizowanym sektorowo. Dobór analizowanych przypadków ma charakter celowy i obejmuje struktury reprezentujące różne modele współpracy międzynarodowej – od systemów bezpieczeństwa zbiorowego, przez organizacje regionalne, po mniej sformalizowane inicjatywy strategiczne.

Podjęta problematyka znajduje szerokie odzwierciedlenie w literaturze przedmiotu, zarówno w ujęciu prawnomiędzynarodowym, jak i politologicznym. Niniejsza monografia wpisuje się w ten nurt badań, stanowiąc próbę syntetycznego ujęcia funkcjonowania współczesnych struktur bezpieczeństwa w warunkach zmieniającego się układu sił międzynarodowych. Analiza ta nie koncentruje się na formułowaniu nowych ujęć teoretycznych, lecz na uporządkowaniu i systematyzacji istniejącego dorobku naukowego dotyczącego organizacji polityczno-wojskowych. Problematyka ta jest bowiem szeroko obecna w literaturze i stanowi przedmiot licznych opracowań o charakterze zarówno teoretycznym, jak i empirycznym. Celem publikacji jest syntetyczne zestawienie oraz porównawcze ujęcie wybranych organizacji, które w literaturze najczęściej analizowane są w sposób rozproszony – w ramach badań nad prawem międzynarodowym, bezpieczeństwem międzynarodowym czy studiami regionalnymi. W tym sensie monografia ma charakter systematyzujący i porządkujący, łącząc elementy analizy naukowej z funkcją dydaktyczną.

Struktura monografii została uporządkowana według kryterium funkcjonalno-geograficznego. W pierwszej części omówiono organizacje o charakterze globalnym, następnie przedstawiono struktury funkcjonujące w obszarze euroatlantyckim i europejskim, by w dalszej kolejności przejść do organizacji działających w Eurazji,

regionie Indo-Pacyfiku, Afryce, obu Amerykach oraz na Bliskim Wschodzie. Taki układ pozwala na zachowanie przejrzystości wywodu oraz umożliwia analizę porównawczą różnych modeli bezpieczeństwa regionalnego.

W książce przyjęto zasadę stosowania nazw organizacji w języku polskim wraz z ich skrótami, a w przypadku podmiotów funkcjonujących głównie w przestrzeni anglojęzycznej – również nazw oryginalnych. Ma to na celu zapewnienie spójności terminologicznej oraz zgodności z praktyką stosowaną w literaturze naukowej i dokumentach międzynarodowych.

Dobór analizowanych organizacji nie ma charakteru przypadkowego, lecz wynika z przyjętych kryteriów merytorycznych i funkcjonalnych. W monografii uwzględniono podmioty, które odgrywają istotną rolę w kształtowaniu bezpieczeństwa międzynarodowego w wymiarze polityczno-wojskowym, rozumianym jako zdolność do podejmowania działań w zakresie obrony zbiorowej, zarządzania kryzysowego, operacji stabilizacyjnych oraz budowania mechanizmów współpracy strategicznej.

W konsekwencji pominięto niektóre organizacje o znaczącym dorobku instytucjonalnym, które jednak nie pełnią bezpośrednich funkcji o charakterze militarno-operacyjnym lub których aktywność w obszarze bezpieczeństwa ma charakter pośredni. Dotyczy to m.in. Rady Europy, koncentrującej się przede wszystkim na ochronie praw człowieka i standardach demokratycznych, czy Rady Współpracy Zatoki Perskiej, której wymiar bezpieczeństwa ma charakter ograniczony i regionalnie selektywny. Podobnie nie uwzględniono nowych inicjatyw regionalnych, takich jak Sojusz Państw Sahelu, które – mimo rosnącego znaczenia – znajdują się na etapie kształtowania i nie wypracowały jeszcze stabilnych mechanizmów instytucjonalnych.

Szczególnego wyjaśnienia wymaga obecność dwóch odrębnych rozdziałów poświęconych Unii Europejskiej oraz jej Wspólnej Polityce Bezpieczeństwa i Obrony. Zabieg ten jest celowy

i wynika z dualnego charakteru Unii Europejskiej jako podmiotu międzynarodowego. Z jednej strony stanowi ona unikatową organizację o szerokich kompetencjach politycznych i gospodarczych, z drugiej zaś rozwija wyspecjalizowane instrumenty w zakresie bezpieczeństwa i obrony, które funkcjonują w odrębnym reżimie instytucjonalnym. Rozdzielenie tych zagadnień pozwala na bardziej pogłębioną analizę zarówno ogólnej roli Unii w systemie międzynarodowym, jak i jej zdolności operacyjnych w obszarze bezpieczeństwa.

Ze względu na zbiorowy charakter monografii poszczególne rozdziały opracowali różni autorzy, co wiąże się z naturalnym zróżnicowaniem podejść analitycznych i akcentów badawczych. Rolą redaktora naukowego było jednak nadanie całości spójnych ram koncepcyjnych, obejmujących wspólne założenia metodologiczne, jednolite rozumienie kluczowych pojęć oraz zbliżoną strukturę analizy poszczególnych organizacji.

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ) to największa i jedna z najstarszych nadal funkcjonujących organizacji międzynarodowych, która prowadzi działalność na całym świecie, a w jej skład wchodzi 193 państwa członkowskie. Organizacja ta zajmuje się wszelkiego rodzaju zagadnieniami, poczynając od działań humanitarnych, a na militariach kończąc. Oficjalnie powstała w 1945 roku jako jeden ze skutków zakończenia II wojny światowej. Tym samym zajęła miejsce Ligi Narodów i przejęła jej obowiązki.

Wprowadzenie

Na powstanie Organizacji Narodów Zjednoczonych miało wpływ wiele zróżnicowanych determinantów. Większość z nich jest skutkami wydarzeń, które miały miejsce przed podpisaniem w San Francisco 26 czerwca 1945 roku Karty Narodów Zjednoczonych¹.

¹ Zob. *Karta Narodów Zjednoczonych* z dnia 26 czerwca 1945 r., https://www.unic.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (12.10.2024).

Podpisanie tego dokumentu jest uznawane za moment oficjalnego ustanowienia Organizacji Narodów Zjednoczonych, chociaż pierwszy dokument wskazujący na chęć powołania nowej organizacji globalnej (na wzór Ligi Narodów) to podpisana 14 sierpnia 1941 roku Karta Atlantycka (*Atlantic Charter*)². Następnie, 1 stycznia 1942 roku, podpisano Deklarację Narodów Zjednoczonych³; miała ona być fundamentem, na którym zostałyby zbudowane po zakończeniu działań wojennych ONZ. W 1942 roku Deklarację podpisało 26 państw, w tym rząd Polski na uchodźstwie.

Najważniejszą determinantą powstania ONZ było istnienie Ligi Narodów⁴. Organizacja ta stawiała sobie zadania i cele, które wcześniej były artykułowane przez różne, rozproszone organizacje i instytucje. Przed ustanowieniem Ligi Narodów nie istniały żadne powszechne, globalne organizacje międzyrządowe. Państwa wiązały się w sojusze i traktaty, lecz nie powoływały organizacji międzynarodowych, tym bardziej na skalę globalną. Wyjątkiem były nieliczne organizacje międzynarodowe o charakterze pozapaństwowym, takie jak Międzynarodowy Czerwony Krzyż.

Liga Narodów zawiodła w swoich oczekiwaniach. Jej głównym celem było utrzymanie pokoju na świecie, lecz z powodu własnej niemocy nie zapobiegła wybuchowi drugiego globalnego konfliktu. Jego przebieg, z jednej strony, doprowadził do gigantycznych strat w ludziach i zniszczenia infrastruktury większości państw kontynentu europejskiego, lecz z drugiej – zwiększył determinację zapobiegania przyszłym konfliktom zbrojnym i zacieśniania współpracy między państwami. W wyniku tego procesu już po dwóch pierwszych latach drugiej wojny światowej zaczęto nakreślać plany utworzenia nowej organizacji światowej, która miała zastąpić Ligę Narodów w jej obowiązkach.

² Zob. NATO, *Karta Atlantycka*, <https://www.nato.int>, (12.10.2024).

³ Zob. *Deklaracja Narodów Zjednoczonych*, <https://www.ibiblio.org> (12.10.2024).

⁴ Cyt. za: S. Sierpowski, *Geneza Ligi Narodów*, „Dzieje Najnowsze”, nr 31, 1999, s. 19–45.

Podstawy prawne działania ONZ

W dniu 14 sierpnia 1941 roku liderzy dwóch mocarstw – prezydent USA Franklin D. Roosevelt oraz premier Wielkiej Brytanii Winston Churchill – spotkali się na pokładzie okrętu brytyjskich sił zbrojnych HMS Prince of Wales, aby uzgodnić postanowienia „Aktu o pożyczce i dzierżawie” (The Lease – Lend Act)⁵. Jednak poza tymi uzgodnieniami została także opracowana Karta Atlantycka. Był to dokument składający się z ośmiu punktów określających cele, jakie Stany Zjednoczone Ameryki wraz z Wielką Brytanią stawiają sobie, aby kontynuować współpracę ekonomiczną i militarną. Dokument ten stał się później fundamentem dla powstania Organizacji Paktu Północnoatlantyckiego (North Atlantic Treaty Organization – NATO), a także określał, jakie kroki należy podjąć po osiągnięciu zwycięstwa nad nazistowskimi Niemcami i przywróceniu pokoju na świecie. W ten sposób Karta Atlantycka stała się jednym z kluczowych dokumentów dla utworzenia Organizacji Narodów Zjednoczonych, która za swój główny cel miałaby utrzymywanie pokoju.

Jednym z ważniejszych punktów w Karcie był punkt ósmy, który wzywał wszystkie narody świata do zaprzestania używania siły, gdyż „żaden pokój w przyszłości nie może być utrzymany, o ile zbrojenia na lądzie, na morzu i w powietrzu będą w dalszym ciągu realizowane przez narody, które grożą lub mogą grozić agresją poza swymi granicami”⁶.

Następnym istotnym dokumentem była Deklaracja Narodów Zjednoczonych nazywana też deklaracją waszyngtońską, ponieważ została podpisana 1 stycznia 1942 roku w stolicy Stanów Zjednoczonych, Waszyngtonie. Dokument ten podpisało 26 państw. Najważniejszymi stronami tej deklaracji były USA, Wielka Brytania i Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, które w czasie

⁵ NATO, *Karta...*

⁶ Tamże.

toczącej się wojny dysponowały największym potencjałem wojskowym. Deklaracja składała się tylko z dwóch punktów⁷. Były one jednak bardzo znaczące, gdyż ich treść zobowiązywała wszystkich sygnatariuszy do wykorzystywania wszelkich dostępnych danemu państwu środków do walki z państwami osi, a także do współdziałania państw związanych deklaracją. W punkcie drugim deklaracji została zawarta również informacja o zakazie podpisywania jakichkolwiek traktatów pokojowych z państwami osi. Celem zrzeszonych państw było ostateczne i całkowite zwycięstwo nad III Rzeszą.

W czasie, gdy działania zbrojne związane z drugą wojną światową dobiegły końca i zakończyła się wojna w Europie, a Japonia, jako ostatnie z państw osi, nie miała szans na zwycięstwo, 26 czerwca 1945 roku w San Francisco odbyła się konferencja państw założycielskich przyszłej Organizacji Narodów Zjednoczonych. W trakcie konferencji została przyjęta Karta Narodów Zjednoczonych, czyli główny dokument, na którego bazie miało powstać ONZ i zastąpić Ligę Narodów. Karta zawierała informacje na temat ratyfikacji oraz wejścia w życie dokumentu, wraz z którym miała powstać Organizacja Narodów Zjednoczonych. Protokół ratyfikacji został zapisany w art. 110 Karty⁸. Określał on, że aby Karta była ważna, dokument musi być zaakceptowany i ratyfikowany przez państwa członkowskie Rady Bezpieczeństwa, czyli przez Republikę Chińską, Francję, Związek Socjalistycznych Republik Radzieckich, Wielką Brytanię oraz USA. Oprócz państw wchodzących w skład Rady ratyfikować dokument musiała również większość pozostałych państw sygnatariuszy.

Struktura i zadania ONZ

Organizacja Narodów Zjednoczonych składa się z wielu zróżnicowanych i wyspecjalizowanych struktur, instytucji, stanowisk

⁷ Zob. *Deklaracja...*

⁸ Zob. art. 110–111, *Karta Narodów...*

czy organizacji. Najważniejszymi z nich są tak zwane filary ONZ, czyli Zgromadzenie Ogólne, Rada Bezpieczeństwa, Rada Społeczno-Ekonomiczna, Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości oraz Sekretariat⁹. Należy do nich także nieistniejąca już Rada Powiernicza, która zawiesiła działalność związaną z nadzorowaniem administracji obszarów powierniczych 1 listopada 1994 roku.

Poczynając od Zgromadzenia Ogólnego, należy zaznaczyć, że organ ten składa się z przedstawicieli wszystkich państw członkowskich. Każde z państw należących do ONZ posiada równe prawa z jednym wyjątkiem. Stali członkowie Rady Bezpieczeństwa mają prawo weta, które pozwala im samodzielnie zablokować jakąkolwiek rezolucję. Obecnie do Zgromadzenia Ogólnego należą 193 państwa. Jednak pomimo tak szerokiego i zróżnicowanego środowiska ONZ nadal nie uznaje wszystkich uczestników areny międzynarodowej. Z tego powodu w skład państw członkowskich ONZ nie wchodzi takie podmioty, jak Autonomia Palestyńska czy Stolica Apostolska. Oba mają jednak status obserwatora¹⁰, który pozwala im uczestniczyć w obradach Zgromadzenia Ogólnego. Państwa ze statusem obserwatora mogą ubiegać się o status członka organizacji. Obecnie tylko Palestyna ubiega się o status członkowski, który – pomimo uznania przez 146 członków – nie został jej przyznany¹¹.

Działalność ONZ w ramach Zgromadzenia Ogólnego sprowadza się głównie do mianowania Sekretarza Generalnego na zalecenie Rady Bezpieczeństwa, wybierania niestałych członków Rady Bezpieczeństwa, przyjmowania rezolucji oraz zatwierdzania budżetu

⁹ United Nations, *Struktura ONZ*, <https://www.un.org> (14.12.2024).

¹⁰ Status Obserwatora w ONZ – państwa niebędące członkami ONZ, ale uczestniczące w jednej lub więcej wyspecjalizowanych agencji, mają prawo ubiegać się o status obserwatora, który zezwala im na uczestniczenie w obradach i wygłaszanie przemówień na forum Zgromadzenia Ogólnego, bez możliwości głosowania.

¹¹ United Nations, *Security Council Fails to Recommend Full United Nations Membership for State of Palestine, Owing to Veto Cast by United States*, <https://press.un.org> (14.12.2024).

ONZ. Zgromadzenie służy także jako wielostronne forum dyskusyjne obejmujące spektrum kwestii objętych Kartą Narodów Zjednoczonych. Zgromadzenie spotyka się regularnie w sesjach od września do grudnia każdego roku¹².

Rada Bezpieczeństwa ONZ jest jednym z najważniejszych organów w całej Organizacji Narodów Zjednoczonych, składa się z 15 członków, w tym 10 z nich jest członkami rotacyjnymi, a 5 stałymi – 5 stałych członków ma prawo weta. Pozwala im to na zablokowanie jakiegokolwiek rezolucji, co często jest nadużywane, tym samym powodując niemoc ONZ do działania. W obecnym składzie stałej Rady Bezpieczeństwa są takie państwa, jak: Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania, Francja, Federacja Rosyjska, która zastąpiła na tym stanowisku ZSRR, oraz Chińska Republika Ludowa w miejsce Republiki Chińskiej (Tajwanu)¹³. Zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych wszystkie państwa członkowskie są zobowiązane do przestrzegania decyzji Rady¹⁴.

Głównym zadaniem Rady Bezpieczeństwa ONZ jest podejmowanie inicjatywy w określaniu istnienia zagrożenia dla pokoju lub aktu agresji¹⁵. Ponieważ jednak w skład stałej Rady wchodzi państwa ze sprzecznymi ideologiami oraz interesami, jej zdolność do pracy jest często hamowana lub w ogóle nie ma miejsca. Z tego też powodu Federacja Rosyjska była w stanie (bez większych konsekwencji ze strony Rady czy też ogółu ONZ) zaatakować w lutym 2022 roku inne suwerenne państwo, jakim jest Ukraina.

Rada w ramach swoich działań może – podobnie jak Zgromadzenie Ogólne – przyjmować rezolucje. W przeciwieństwie jednak do rezolucji Zgromadzenia Ogólnego decyzje Rady mogą mieć charakter wiążący dla państw członkowskich, o ile zostaną przyjęte

¹² United Nations, *Praca Zgromadzenia Ogólnego*, <https://www.un.org> (14.12.2024).

¹³ Zob. art. 23, *Karta Narodów...*

¹⁴ Zob. art. 25, tamże.

¹⁵ United Nations, *Rada Bezpieczeństwa*, <https://main.un.org> (14.12.2024).

jako prawnie obowiązujące. Wynika to z faktu, że rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ mogą mieć zarówno charakter wiążący, jak i rekomendujący. Są one zazwyczaj przyjmowane w drodze głosowania. Działania o charakterze wiążącym mogą być uznane za formę wtórnego prawa międzynarodowego, ponieważ nie wynikają z traktatów, lecz z decyzji organu międzynarodowego¹⁶.

Przechodząc do bardziej wyspecjalizowanych organów, należy wspomnieć o Radzie Społeczno-Gospodarczej (ECOSOC). Rada jest głównym organem ONZ zajmującym się koordynacją organów pomocniczych i podmiotów ONZ czuwających nad zrównoważonym rozwojem i liczy 54 członków. System koordynacji ECOSOC zwany jest „Organigramem”, a w jego skład wchodzi komisje funkcjonalne, komisje regionalne, programy i fundusze, agencje wyspecjalizowane, instytuty naukowe i inne¹⁷.

Siedziba Rady jest częścią głównej siedziby ONZ i znajduje się w Nowym Jorku. Działalność ECOSOC sprowadza się do pracy w trzech wymiarach: gospodarczym, społecznym i środowiskowym. Rada poprzez swoje działania stara się promować i wspierać zrównoważony rozwój we wspomnianych trzech wymiarach na całym świecie. Wspiera ją w tym szereg instytucji wyspecjalizowanych, takich jak Międzynarodowy Fundusz Walutowy (International Monetary Fund – IMF), Światowa Organizacja Zdrowia (World Health Organization – WHO) czy Międzynarodowa Organizacja Pracy (International Labour Organization – ILO)¹⁸. Są to organizacje zajmujące się poszczególnymi sektorami gospodarki i społeczeństwa, takimi jak zdrowie (WHO) czy rynek pracy (ILO). Dzięki swoim działaniom i obowiązkom, jakie wypełnia ECOSOC wraz z instytucjami wyspecjalizowanymi, stanowi ona swego rodzaju zaplecze logistyczne ONZ.

¹⁶ R. Sonnenfeld, *Resolutions of the United Nations Security Council*, London 1988, s. 1–14.

¹⁷ Economic and Social Council, *ECOSOC Organigram*, <https://ecosoc.un.org> (15.12.2024).

¹⁸ Tamże.

Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości (MTS) to główny organ sądowniczy Organizacji Narodów Zjednoczonych. Organ ten został ustanowiony wraz z samą organizacją podczas konferencji w San Francisco 26 czerwca 1945 roku. MTS rozpoczął działalność w 1946 roku i zastąpił stary organ Ligi Narodów zwany Stałym Trybunałem Sprawiedliwości Międzynarodowej, który funkcjonował od 1922 do 1946 roku¹⁹. Międzynarodowy Trybunał Sprawiedliwości ma swoją siedzibę w Hadze, składa się z 15 sędziów wybieranych na okres 9 lat przez Zgromadzenie Ogólne i Radę Bezpieczeństwa ONZ z kandydatów przedstawionych im przez Stały Trybunał Arbitrażowy. 1/3 składu trybunału zmienia się co 3 lata²⁰. MTS pełni 2 funkcje: doradczą i sądową. Funkcja doradcza sprowadza się do „udzielania opinii doradczych stanowiących odpowiedzi na pytania prawne wnoszone przez upoważnione do tego organy ONZ oraz organizacje wyspecjalizowane ONZ”²¹. Funkcja sądownicza natomiast ma za zadanie rozstrzyganie sporów między państwami; jurysdykcja ta obejmuje między innymi państwa członkowskie ONZ oraz państwa, które przyjęły statut trybunału, lecz nie należą do ONZ. Członkostwo państwa w Organizacji Narodów Zjednoczonych nie oznacza jednak automatycznej zgody na jurysdykcję MTS. Organu tego nie należy mylić z innymi trybunałami, które mają swoje siedziby w Hadze, takimi jak Stały Trybunał Arbitrażowy czy Międzynarodowy Trybunał Karny, gdyż są to całkiem oddzielne instytucje z innymi zadaniami i obowiązkami.

Ostatnim z głównych organów ONZ jest Sekretariat z siedzibą w Nowym Jorku. Poza USA Sekretariat posiada także biura na całym świecie, aby ułatwić zarówno własną pracę, jak i kontakt z państwami członkowskimi. W Europie można wymienić przynajmniej dwa biura – w Genewie i Wiedniu. Do zadań Sekretariatu zalicza się

¹⁹ Zob. Ośrodek informacji ONZ w Warszawie, *Historia Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości*, unic.un.org.pl (15.12.2024).

²⁰ Tamże.

²¹ Tamże.

wszystko, z czym zмага się Organizacja Narodów Zjednoczonych. Wszelkie problemy, z jakimi walczy ONZ, są także w jakimś stopniu problemami Sekretariatu. Jest to główny organ administracyjny, więc jego udział w pracy ONZ ogranicza się do administracji i kontroli wszelkich działań. Można do tego zaliczyć zarówno pomoc humanitarną, jak i badanie trendów gospodarczych, rozbrojenia czy nawet administrację operacjami pokojowymi ONZ²². Łącznie w Sekretariacie pracuje około 43 tysięcy osób z całego świata, które nie mogą przyjmować żadnych instrukcji od państw swojego pochodzenia i odpowiadają wyłącznie przed samą organizacją.

Na czele Sekretariatu stoi Sekretarz Generalny – jest to najwyższe stanowisko administracyjne w Organizacji Narodów Zjednoczonych. Podobnie jak Sekretariat, Sekretarz Generalny zajmuje się szerokim wachlarzem zagadnień. Jest orędownikiem na rzecz praw człowieka, angażuje się między innymi w kwestie humanitarne, gospodarcze, społeczne, ochrony ludności czy rozwoju świata. Oprócz tego wypełnia także funkcje zlecone mu przez inne organy ONZ, a ponadto może zwrócić uwagę Rady Bezpieczeństwa na „Każdą sprawę, która jego zdaniem może zagrażać utrzymaniu międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa”²³. „Sekretarz Generalny jest jednocześnie dyplomatą, obrońcą, jak i urzędnikiem służby cywilnej. Jest również rzecznikiem praw wszystkich ludzi na świecie, a w szczególności ludzi biednych i bezbronných”²⁴.

Działania podejmowane przez organizację

ONZ to organizacja uniwersalna, która zajmuje się nie tylko rozwiązywaniem światowych konfliktów. Warto zwrócić uwagę

²² Tamże.

²³ Zob. art. 99, *Karta...*

²⁴ Zob. Ośrodek informacji ONZ w Warszawie, *Sekretarz Generalny*, unic.un.org.pl (15.12.2024).

również na jej działalność humanitarną, ponieważ jest to jeden z najbardziej rozwiniętych obszarów jej funkcjonowania. Organy takie, jak Międzynarodowy Fundusz Narodów Zjednoczonych Pomocy Dzieciom (United Nations International Children's Emergency Fund – UNICEF), Biuro ds. Koordynacji Pomocy Humanitarnej (Office for the Coordination of Humanitarian Affairs – OCHA) czy Centralny Fundusz Reagowania Kryzysowego (Central Emergency Response Fund – CERF), wspólnie udzielają pomocy w tych regionach świata, gdzie jest ona najbardziej potrzebna. W 2026 roku do tych regionów należą: Strefa Gazy, Ukraina i Demokratyczna Republika Konga.

Poczynając od OCHA – biuro działa w bardzo podobny sposób, jak Sekretariat ONZ, z tą zasadniczą różnicą, że obejmuje administrację wymiaru humanitarnego organizacji. W ramach swoich obowiązków zajmuje się między innymi przywództwem humanitarnym, sporządzaniem analiz, oceną wydarzeń i klęsk oraz zarządzaniem tzw. systemem klastrowym²⁵ złożonym z organów bądź organizacji wyspecjalizowanych o charakterze humanitarnym działających pod egidą ONZ. Aby móc finansować swoje działania, OCHA korzysta z dwóch źródeł. Pierwszym z nich są fundusze państwowe, które powstają, gdy pojawia się nowy kryzys bądź gdy istniejący kryzys się pogorszy do tego stopnia, że dalsze funkcjonowanie nie jest możliwe bez dodatkowych funduszy. Drugie źródło to Centralny Fundusz Reagowania Kryzysowego (Central Emergency Response Fund – CERF), który jest „jednym z najszybszych i najskuteczniejszych sposobów zapewnienia pilnie potrzebnej pomocy humanitarnej osobom uwikłanym w kryzysy”²⁶. Fundusz został powołany 15 grudnia 2005 roku poprzez przyjęcie

²⁵ System klastrowy – system klastrow humanitarnych jest mechanizmem koordynacji stosowanym przez ONZ i inne organizacje humanitarne w celu reagowania na kryzysy. Ma on na celu uporządkowanie podmiotów humanitarnych w kluczowych sektorach, takich jak woda, zdrowie i bezpieczeństwo żywnościowe.

²⁶ Central Emergency Response Fund, *CERF*, <https://cerf.un.org> (16.03.2025).

przez Zgromadzenie Ogólne rezolucji nr 60/124²⁷, bazującej częściowo także na rezolucji nr 46/182 z 1991 roku. CERF działa jako system szybkiego reagowania. Dzięki funduszowi środki potrzebne do realizowania działań humanitarnych są zawsze dostępne, a państwowe systemy reakcji na kryzysy mogą prawie natychmiast otrzymać niezbędne dla nich środki pomocowe. Co ciekawe, CERF, pomimo swojej natury, nie jest częścią systemu klastrowego zarządzanego przez OCHA.

Jedną z najlepiej znanych organizacji spod parasola ONZ zajmującą się pomocą humanitarną jest UNICEF, czyli Międzynarodowy Fundusz Pomocy Dzieciom Narodów Zjednoczonych. Jest to jedna z najstarszych organizacji humanitarnych ONZ, swoimi początkami sięgająca końca II wojny światowej. UNICEF został założony w 1946 roku w celu pomocy dzieciom i młodym ludziom, których życie i przyszłość były zagrożone, bez względu na to, jaką rolę odegrało ich państwo w wojnie²⁸. Mandat UNICEF nie zmienił się przez lata, praca organizacji nadal polega na bezwarunkowej pomocy dzieciom w obszarach zagrożenia życia z powodu konfliktu, chorób czy innych antagonizmów szczególnie dotkliwych dla dzieci.

Do pierwszych obszarów działania funduszu należała oczywiście Europa, która w wyniku doświadczeń II wojny światowej była zrujnowana i niezdolna do odbudowania normalnego życia. Następnie mandat UNICEF został rozszerzony na resztę świata. Podejmowano między innymi działania na rzecz ochrony i pomocy dzieciom w Korei w trakcie wojny koreańskiej, w Wietnamie, Afganistanie czy w regionie Afryki Subsaharyjskiej²⁹. Ostatnie z wymienionych miejsc do dziś jest regionem skrajnie niestabilnym

²⁷ Zob. *Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 60/124* z dnia 15 grudnia 2005.

²⁸ UNICEF, *Historia UNICEF*, <https://www.unicef.org/> (17.03.2025).

²⁹ Tamże, *Afryka Wschodnia i Południowa*, <https://www.unicef.org/esa/> (17.03.2025).

i niebezpiecznym, zwłaszcza w państwach pokroju Demokratycznej Republiki Konga, która – w wyniku dwóch wojen domowych na przełomie nowego tysiąclecia i walk plemiennych – do dziś jest jednym z najniebezpieczniejszych regionów, zwłaszcza dla dzieci.

Istotnym rodzajem działalności ONZ jest wymiar militarny. Wspominając o tym wymiarze, przechodzimy prawdopodobnie do najbardziej kontrowersyjnej sprawy dotyczącej tej organizacji. ONZ swoją działalność na tle militarnym opiera głównie na Radzie Bezpieczeństwa ONZ oraz na Siłach Pokojowych ONZ (United Nations Peacekeeping Forces – UNPKF), czyli tzw. Niebieskich Hełmach, z uwagi na nakrycia głowy żołnierzy. Siły Pokojowe ONZ nie są stałym organem, nie mają też jednolitego charakteru ani zadań. Każda z misji pokojowych, na które wysyłane są oddziały w celu utrzymywania pokoju, w jakimś stopniu różni się od innych³⁰. Co istotne, pobór żołnierzy na misję jest dobrowolny. Każde państwo ma prawo udzielić ONZ swoich kontyngentów wojskowych w celu wykonania jakiejś konkretnej misji pokojowej.

Do głównych problemów, z jakimi UNPKF musiały się zmagać od samego początku swojego istnienia, należały zła organizacja i wyposażenie. Jako przykład, jak tragiczna w skutkach może być zła organizacja, można wymienić operację pokojową w Kongu z roku 1960. W trakcie tej operacji siły pokojowe zostały uzbrojone wyłącznie w lekki sprzęt przypominający policyjny, w wyniku czego walki w regionie Katanga przedłużyły się, a przez brak sprzętu, chociażby saperskiego, nie udało się ocalić wielu ludzi³¹. Podobnie było między innymi na Cyprze czy na Bliskim Wschodzie. Na Cyprze trzy lata po uzyskaniu przez wyspę niepodległości od imperium brytyjskiego w 1960 roku doszło do interwencji zbrojnej ze strony Turcji. W odpowiedzi na turecką inwazję Rada Bezpieczeństwa w marcu 1964 roku przyjęła rezolucję nr 186,

³⁰ Z. Bagiński, *Wojska ONZ*, Warszawa 1975, s. 14.

³¹ Tamże, s. 15.

która między innymi powoływała misję pokojową na wyspie³². W ciągu pierwszych dziesięciu lat obecności wojsk ONZ na Cyprze oddziały te, podobnie jak w Kongu, były słabo wyposażone. Pozbawiono je sprzętu „ofensywnego”, m.in. broni przeciwpancernej, która według oficerów ONZ przebywających w tamtych latach na wyspie uważana była za poważny argument, dzięki któremu zwiększał się autorytet sił pokojowych³³. Sytuacja zmieniła się dopiero w 1974 roku, kiedy to konflikt na wyspie eskalował. Po udanym zamachu stanu ze strony cypryjskich Greków i całkowitym przejściu północnej części wyspy przez wojska tureckie Rada Bezpieczeństwa ONZ wezwała obie strony do zawieszenia broni oraz do ustanowienia strefy buforowej.

Kończąc temat wymiaru militarnego działalności Organizacji Narodów Zjednoczonych, trzeba także wspomnieć o jedynej dotychczas pełnoprawnej operacji wojskowej nadzorowanej przez ONZ. Mowa o wojnie koreańskiej i roli, jaką odegrało w niej ONZ. Wojna koreańska trwała w latach 1950–1953. Był to konflikt pomiędzy Koreą Północną (KRLD) wspomaganą przez siły Chińskiej Republiki Ludowej a Koreą Południową wspieraną przez ONZ. Jako skutek agresji północnokoreańskiej ONZ ustanowiło na bazie rezolucji nr 84³⁴ Rady Bezpieczeństwa z 7 lipca 1950 roku Dowództwo Narodów Zjednoczonych (United Nations Command – UNC) z USA na czele.

Już we wrześniu 1950 roku wojska ONZ przebiły się przez perymetr ustanowiony wokół miasta Busan, zajęły stolicę Korei Południowej Seul i weszły na terytorium Korei Północnej. Do 25 listopada siły ONZ zajęły większość terytorium KRLD. Mogłoby się wydawać, że wynik wojny jest już przesądzony i koalicja pod przywództwem USA osiągnie zwycięstwo. Jednak sytuacja

³² Zob. *Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 186* z dnia 4 marca 1964.

³³ Z. Bagiński, dz. cyt., s. 15–17.

³⁴ Zob. *Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 84* z dnia 7 lipca 1950.

rozwinęła się inaczej. W dniu 25 listopada wojska Korei Północnej wsparli ochotnicy z Chińskiej Republiki Ludowej. Do kwietnia 1951 roku siły północne wyparły wojska ONZ z KRLD i ponownie zajęły Seul. Tym razem jednak nie na długo, gdyż już w maju siły UNC odzyskały Seul, a walki zatrzymały się na 38 równoleżniku, który jeszcze przed wojną służył jako granica między oboma państwami. 27 lipca 1953 roku podpisano zawieszenie broni, które trwa do dziś, ponieważ w ciągu ostatnich 60 lat strony nie zawarły oficjalnego porozumienia³⁵.

Wojna w Korei była jedyną zbrojną operacją ONZ. Pomimo prób rozwiązania UNC struktura ta dalej istnieje i funkcjonuje na Półwyspie Koreańskim jako gwarant zawieszenia broni.

Podsumowanie

Organizacja Narodów Zjednoczonych istnieje już od 80 lat, jej działania mają zarówno pozytywne, jak i negatywne skutki, a pomoc humanitarna jest często powszechnie doceniana, natomiast interwencje militarne krytykowane. Patrząc jednak na ogół aktywności organizacji, a zarazem szereg problemów, z którymi ONZ zmagają się obecnie, takimi jak cyberbezpieczeństwo czy nowoczesne wojny (choćby na Ukrainie czy w Strefie Gazy), można stwierdzić, że inicjatywy organizacji przynoszą pozytywne skutki, ale są niewystarczające bądź niekompetentne. Aby zmienić to, jak wygląda obecna sytuacja ONZ, należy przeprowadzić skuteczną reformę strukturalną, która niestety prawdopodobnie nie będzie możliwa ze względu na konflikt interesów państw stałej Rady Bezpieczeństwa. Podsumowując, ONZ ma gigantyczny potencjał, który jednak jest zablokowany poprzez jej wszechobecną indolencję.

³⁵ Zob. W. Stueck, *The Korean War: An international History*, Princeton 1997.

Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ)

Bibliografia

- Bagiński Z., *Wojska ONZ*, Warszawa 1975, s. 14.
- Central Emergency Response Fund, *CERF*, <https://cerf.un.org> (16.03.2025).
- Deklaracja Narodów Zjednoczonych*, <https://www.ibiblio.org> (12.10.2024).
- Economic and Social Council, *ECOSOC Organigram*, <https://ecosoc.un.org> (15.12.2024).
- Karta Narodów Zjednoczonych z dnia 26 czerwca 1945 r.*, https://www.un.org.pl/dokumenty/karta_onz.php (12.10.2024).
- NATO, *Karta Atlantycka*, <https://www.nato.int> (12.10.2024).
- Ośrodek informacji ONZ w Warszawie, unic.un.org.pl (15.12.2024).
- Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 84 z dnia 7 lipca 1950.*
- Rezolucja Rady Bezpieczeństwa ONZ nr 186 z dnia 4 marca 1964.*
- Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ nr 60/124 z dnia 15 grudnia 2005.*
- Sierpowski S., *Geneza Ligi Narodów*, „Dzieje Najnowsze”, nr 31, 1999.
- Sonnenfeld R., *Resolutions of the United Nations Security Council*, London 1988.
- Stueck W., *The Korean War: An international History*, Princeton 1997.
- UNICEF, *Afryka Wschodnia i Południowa*, <https://www.unicef.org/esa/> (17.03.2025).
- UNICEF, *Historia UNICEF*, <https://www.unicef.org/> (17.03.2025).
- United Nations, <https://www.un.org> (14.12.2024).
- United Nations, *Security Council Fails to Recommend Full United Nations Membership for State of Palestine, Owing to Veto Cast by United States*, <https://press.un.org> (14.12.2024).

Dominik Boratyn

Uniwersytet Rzeszowski

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO)

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (w skrócie NATO lub Sojusz Północnoatlantycki) to organizacja międzynarodowa o charakterze wojskowym, utworzona na podstawie Traktatu Północnoatlantyckiego (zwanego także traktatem waszyngtońskim), podpisanego 4 kwietnia 1949 roku. Głównym celem NATO jest gwarantowanie wolności i bezpieczeństwa wszystkim państwom członkowskim przy użyciu środków politycznych i wojskowych¹.

Wprowadzenie

Zanim powstało NATO, państwa Europy Zachodniej próbowały formować struktury, które w przyszłości mogłyby zapewnić

¹ D. Boratyn, *Organizacje międzynarodowe działające na rzecz bezpieczeństwa* [w:] *Nauka o państwie i prawie: wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, D. Wicherek, Rzeszów 2023, s. 123–124; Unia Europejska, *NATO (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego)*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/nato-north-atlantic-treaty-organisation.html> (13.11.2025).

im bezpieczeństwo. Pierwszą z nich utworzyły Wielka Brytania i Francja, które w 1947 roku na mocy traktatu z Dunkierki zawarły pakt obronny. Rok później przyłączyły się do nich: Belgia, Holandia oraz Luksemburg. W ten sposób powstała Unia Zachodnia. Głównym celem organizacji była współpraca na płaszczyźnie bezpieczeństwa (choć realizowano ją również w sprawach ekonomicznych, a nawet kulturalnych). Warto zauważyć, że wspomniane powyżej państwa samodzielnie nie mogłyby sprostać agresji ze strony Związku Radzieckiego (ZSRR), w związku z czym potrzebowały silnego sojusznika, który byłby gwarantem bezpieczeństwa w Europie – Stanów Zjednoczonych Ameryki. Po drugiej wojnie światowej stały się one jedynym państwem mogącym przeciwstawić się agresji ze strony ZSRR².

W dniu 4 kwietnia 1949 roku doszło do podpisania traktatu waszyngtońskiego i powstania Sojuszu Północnoatlantyckiego (NATO). Wśród państw założycielskich były: Belgia, Dania, Francja, Holandia, Islandia, Kanada, Luksemburg, Norwegia, Portugalia, Stany Zjednoczone Ameryki, Wielka Brytania oraz Włochy. Początkowo NATO funkcjonowało w zimnowojennej rzeczywistości – rywalizacji Wschodu z Zachodem, jednakże rozpad ZSRR w 1991 roku wymusił na sojuszu dostosowanie się do nowych realiów. Od 2024 roku do NATO należą 32 państwa, w tym Polska, która dołączyła do organizacji 12 marca 1999 roku³.

Podstawy prawne działania organizacji

Podstawą prawną działania NATO jest Traktat Północnoatlantycki podpisany w Waszyngtonie w dniu 4 kwietnia 1949 roku. Dokument zawiera 14 artykułów regulujących funkcjonowanie sojuszu. Za najważniejszy uznaje się art. 5, który stanowi: „Strony

² H. Gnaś, *Krótką historią NATO*, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2022/03/11/krotkahistorianato/> (13.11.2025).

³ Tamże.

zgadzają się, że zbrojna napaść na jedną lub więcej z nich w Europie lub Ameryce Północnej będzie uznana za napaść przeciwko nim wszystkim i dlatego zgadzają się, że jeżeli taka zbrojna napaść nastąpi, to każda z nich, w ramach wykonywania prawa do indywidualnej lub zbiorowej samoobrony [...] udzieli pomocy Stronie lub Stronom napadniętym, podejmując niezwłocznie, samodzielnie jak i w porozumieniu z innymi Stronami, działania, jakie uzna za konieczne, łącznie z użyciem siły zbrojnej, w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego”⁴. Dodatkowo traktat zobowiązuje państwa członkowskie do rozstrzygania wszelkich sporów międzynarodowych drogą pokojową, w sposób nienarażający pokoju, bezpieczeństwa ani sprawiedliwości. Nakazuje także powstrzymanie się od groźby lub użycia siły w sposób sprzeczny z celami Organizacji Narodów Zjednoczonych, a także precyzuje geograficzny zakres stosowania klauzuli obronnej, ograniczając go do terytoriów państw członkowskich⁵.

Struktura organizacji

Struktura organizacyjna NATO składa się z dwóch głównych części: politycznej i wojskowej. Najwyższym organem decyzyjnym sojuszu jest Rada Północnoatlantycka (NAC), w skład której wchodzi przedstawiciele wszystkich państw członkowskich. Decyzje podejmowane przez NAC zapadają na zasadzie konsensusu, co oznacza, że wszyscy członkowie muszą być jednomyślni. Rada stanowi również platformę dialogu i współpracy pomiędzy krajami partnerskimi a państwami członkowskimi NATO, umożliwiając im wspólne działania na rzecz pokoju i stabilności. Kluczowymi

⁴ Zob. art. 5 *Traktat Północnoatlantycki* sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000870970/O/D20000970.pdf> (13.11.2025).

⁵ Tamże.

elementami organizacji wojskowej NATO są: Komitet Wojskowy, złożony z szefów sztabów generalnych państw członkowskich, który wydaje zalecenia wojskowe Radzie Północnoatlantyckiej, oraz zintegrowana struktura dowodzenia, na którą składają się Sojusznicze Dowództwo Operacyjne i Sojusznicze Dowództwo ds. Transformacji, kierowane odpowiednio przez Naczelnego Dowódcę Sił Sojuszniczych w Europie (SACEUR) i Naczelnego Dowódcę Sił Sojuszniczych ds. Transformacji (SACT). Na czele organizacji stoi Sekretarz Generalny NATO, który reprezentuje sojusz na zewnątrz i koordynuje działania polityczne⁶. Od 2024 roku funkcję sekretarza pełni były premier Holandii Mark Rutte, który na tym stanowisku zastąpił Jensa Stoltenberga.

Cele i zadania organizacji

Celem NATO jest zagwarantowanie wolności, niepodległości i bezpieczeństwa państw członkowskich poprzez wykorzystanie zarówno środków politycznych, jak i wojskowych. Fundamentem działalności sojuszu jest przekonanie, że bezpieczeństwo państw członkowskich można osiągnąć poprzez solidarność, współpracę i wzajemne zobowiązania do obrony, a także dzięki wspólnemu działaniu w duchu poszanowania prawa międzynarodowego i zasad Karty Narodów Zjednoczonych. Podstawowym instrumentem funkcjonowania NATO są środki polityczne, które odzwierciedlają charakter sojuszu jako wspólnoty wartości i interesów. NATO promuje zasady demokracji, wolności jednostki, rządów prawa oraz poszanowania praw człowieka. W tym kontekście sojusz pełni funkcję forum konsultacji i współpracy między państwami członkowskimi w zakresie bezpieczeństwa i obrony. Konsultacje polityczne stanowią

⁶ Zob. Strona główna NATO, *Czym jest NATO?*, https://www.nato.int/nato-welcome/index_pl.html (13.11.2025).

istotny element mechanizmu zapobiegania konfliktom. Umożliwiają one wczesne rozpoznawanie zagrożeń, analizę potencjalnych kryzysów oraz wypracowywanie wspólnych rozwiązań poprzez dialog i dyplomację. Regularne spotkania Rady Północnoatlantyckiej, komitetów politycznych i grup roboczych służą wymianie informacji, budowaniu zaufania oraz wzmacnianiu spójności strategicznej wśród członków. W wymiarze prawnym środki polityczne realizują postanowienia art. 4 traktatu waszyngtońskiego, który stanowi, że „Strony będą się konsultować zawsze, gdy w opinii którejkolwiek z nich zagrożone będą integralność terytorialna, niezależność polityczna lub bezpieczeństwo którejkolwiek z nich”⁷. Artykuł ten tworzy normatywną podstawę dla politycznego wymiaru współpracy w NATO i odgrywa kluczową rolę w prewencji konfliktów oraz w zarządzaniu bezpieczeństwem międzynarodowym w sposób zgodny z międzynarodowym prawem. Drugim filarem działania NATO są środki wojskowe, które stanowią uzupełnienie działań politycznych i służą ich wzmocnieniu w sytuacjach, gdy środki dyplomatyczne okazują się niewystarczające. Co istotne, NATO deklaruje, że w pierwszej kolejności dąży do pokojowego rozwiązywania sporów i konfliktów. Dopiero w przypadku niepowodzenia starań dyplomatycznych sojusz może sięgnąć po instrumenty militarne, zachowując pełną zgodność z zasadami prawa międzynarodowego, w tym z prawem do samoobrony indywidualnej i zbiorowej określonym w art. 51 Karty Narodów Zjednoczonych⁸. Podstawę prawną użycia siły przez sojusz stanowi art. 5 traktatu waszyngtońskiego, zwany klauzulą zbiorowej obrony, zgodnie z którym każde z państw członkowskich jest zobowiązane do udzielenia pomocy stronie napadniętej, podejmując

⁷ Cyt. za art. 4 *Traktat Północnoatlantycki*...

⁸ Zob. art. 51 *Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/karta-narodow-zjednoczonych-statut-miedzynarodowego-trybunalu-16779385/art-51> (13.11.2025).

działania uznane za konieczne – w tym użycie siły zbrojnej – w celu przywrócenia i utrzymania bezpieczeństwa obszaru północnoatlantyckiego. Warto jednak zaznaczyć, że klauzula ta nie ma charakteru automatycznego – każde państwo zachowuje suwerenność w zakresie decyzji o sposobie udzielenia pomocy, zgodnie ze swoimi procedurami konstytucyjnymi. Niemniej sam fakt jej istnienia ma istotny wymiar odstraszający i stabilizujący, oznaczając prawne zobowiązanie do solidarnego działania wobec agresji zewnętrznej. NATO może również podejmować operacje wojskowe o charakterze zarządzania kryzysowego poza terytorium państw członkowskich. Takie operacje, zgodnie z prawem międzynarodowym, są prowadzone na podstawie mandatu Rady Bezpieczeństwa ONZ bądź w ramach szerzej pojętej koalicji państw pozostających w zgodzie z Kartą Narodów Zjednoczonych. Przykładami takich działań są misje w Afganistanie (ISAF), Kosowie (KFOR) czy na Morzu Śródziemnym (operacja „Sea Guardian”)⁹.

Polityczne i wojskowe środki działania NATO są ze sobą nierozzerwalnie powiązane i wzajemnie się uzupełniają. Polityka sojuszu ma na celu zapobieganie konfliktom i umacnianie stabilności międzynarodowej, natomiast środki wojskowe traktowane są jako ostateczne narzędzie egzekwowania wspólnych zobowiązań w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa. Z tego względu NATO określa się często mianem organizacji polityczno-wojskowej – łączącej elementy dyplomacji, prawa międzynarodowego i zdolności obronnych w jeden spójny system reagowania na kryzysy.

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego realizuje szereg działań i programów, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa

⁹ Zob. Strona główna NATO, *Czym...*

państw członkowskich, wzmacnianie stabilności międzynarodowej oraz dostosowywanie się do dynamicznie zmieniającego się środowiska bezpieczeństwa.

Od lat 90. XX wieku NATO prowadzi liczne operacje wojskowe i stabilizacyjne, które są praktycznym wykonaniem ustaleń traktatu waszyngtońskiego oraz mandatów Rady Bezpieczeństwa ONZ. Do pierwszych i najważniejszych działań sojuszu należą misje na Bałkanach. W Bośni i Hercegowinie, w ramach operacji IFOR (rok 1995) i późniejszej SFOR (rok 1996), NATO uaktywniło się po wojnie domowej, która doprowadziła do masowych czystek etnicznych. Na podstawie mandatu ONZ i porozumień z Dayton zadaniem sojuszu było rozdzielenie walczących stron, nadzorowanie wdrażania pokoju oraz stabilizacja sytuacji wewnętrznej¹⁰. Interwencja ta, pierwsza przeprowadzona przez NATO poza terytorium państw członkowskich, oznaczała przełom w historii sojuszu i otworzyła drogę do kolejnych działań tego typu. Kilka lat później, w 1999 roku, NATO podjęło się misji KFOR w Kosowie, realizowanej na mocy rezolucji RB ONZ nr 1244. Jej celem było zatrzymanie przemocy i powstrzymanie czystek etnicznych pomiędzy Serbami a Albańczykami¹¹.

Największą operacją w historii NATO była misja w Afganistanie, rozpoczęta po zamachach terrorystycznych 11 września 2001 roku na World Trade Center (równocześnie uderzono również w Pentagon, a jeden z porwanych samolotów rozbił się w Pensylwanii, zanim osiągnął swój zamierzony cel). Wówczas, po raz pierwszy w historii, uruchomiono art. 5 traktatu waszyngtońskiego, uznając ataki na Stany Zjednoczone za atak na całe NATO.

¹⁰ D. Stępniewski, *Ocena polskiej współpracy z NATO w stabilizacji regionu bałkańskiego po rozpadzie Jugosławii*, „Obronność. Zeszyty Naukowe”, nr 1(9), 2014, s. 158–159.

¹¹ Zob. M. Leszkiewicz, *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w budowaniu bezpieczeństwa i pokoju w Kosowie*, „Security, Economy & Law”, nr 4, 2017, s. 179–194, DOI 10.24356/SEL/17/9.

Na mocy rezolucji ONZ jeszcze tego samego roku rozpoczęto operację ISAF (2001–2014), w ramach której państwa członkowskie sojuszu na prośbę rządu Afganistanu prowadziły operacje przeciwko talibom. Co więcej, operacja ISAF miała na celu zapewnienie pomocy dla rządu afgańskiego w rozszerzeniu kontroli na obszarze tego kraju i nadzorowaniu jego odbudowy, a także pomoc w procesie rozbicia, demobilizacji i likwidacji regionalnych grup zbrojnych¹². Po zakończeniu operacji ISAF w 2014 roku NATO rozpoczęło misję „Resolute Support”, której głównym zadaniem było dalsze szkolenie afgańskich służb odpowiedzialnych za bezpieczeństwo¹³. Chociaż upadek rządu Afganistanu w 2021 roku ujawnił słabości całej interwencji, była to operacja, która zdefiniowała rolę NATO w globalnej walce z terroryzmem i pokazała zdolność sojuszu do prowadzenia działań poza obszarem euroatlantyckim.

Zakończenie działań wojennych w Iraku w maju 2003 roku otworzyło nowy rozdział w funkcjonowaniu tego państwa. Kolejne rządy dążyły do zapewnienia stabilności i bezpieczeństwa jako głównych filarów polityki państwa. Stąd pilne stało się stworzenie irackich sił bezpieczeństwa (ISF). W związku z tym z aprobatą przyjęto propozycję, by to właśnie NATO prowadziło w Iraku działania, które miały charakter przede wszystkim szkoleniowy i doradczy, a ich celem było wzmocnienie irackiego państwa oraz jego zdolności do samodzielnego utrzymywania bezpieczeństwa. Zaangażowanie sojuszu w Iraku przebiegało w dwóch głównych etapach. Pierwszy z nich obejmował lata 2004–2011, kiedy to NATO, na wyraźną prośbę rządu irackiego i na podstawie rezolucji Rady Bezpieczeństwa ONZ, zainicjowało misję szkoleniową

¹² A. Machniak, *Misja ISAF jako przykład operacji reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, nr 2(9), 2023, s. 112–117.

¹³ Zob. A. Machniak, *Misja Resolute Support w Afganistanie – cele i sposób realizacji*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 2(16), 2018, s. 41–55.

NTM-I (NATO Training Mission – Iraq). Jej celem była odbudowa struktur bezpieczeństwa po upadku reżimu Saddama Husajna¹⁴. Drugą fazą zaangażowania NATO była Mission Iraq (NMI) w 2018 roku. Została ona rozpoczęta na zaproszenie rządu Iraku oraz w odpowiedzi na niestabilność regionu po ekspansji tzw. Państwa Islamskiego (ISIS). Jej głównym celem było wsparcie irackich instytucji obronnych poprzez doradztwo strategiczne, szkolenie oficerów oraz rozwój systemów edukacji wojskowej¹⁵.

Otwarta agresja Federacji Rosyjskiej na Ukrainie w 2022 roku stworzyła nową sytuację strategiczną dla bezpieczeństwa w Europie oraz całego sojuszu. Należy zaznaczyć, że NATO nie uczestniczy bezpośrednio w działaniach bojowych, ale jego zaangażowanie stało się kluczowe zarówno dla bezpieczeństwa państw członkowskich, jak i dla zdolności Ukrainy do prowadzenia skutecznej obrony. Najważniejszym elementem aktywności NATO po rosyjskiej inwazji było zdecydowane wzmocnienie wschodniej flanki. W państwach bałtyckich, w Polsce, Rumunii i Bułgarii rozmieszczono dodatkowe siły lądowe, lotnicze i morskie, a także zwiększono gotowość bojową istniejących jednostek. Kroki te miały charakter odstraszący – ich celem było uniemożliwienie Rosji rozszerzenia agresji na terytorium któregośkolwiek z członków sojuszu¹⁶. Równolegle sojusz odgrywa kluczową rolę w koordynacji pomocy dla Ukrainy. NATO dostarcza tzw. pomoc nieszkodliwą – systemy rozminowania, radary, zestawy przeciwdronowe,

¹⁴ J. Wyłupek, *Misja szkoleniowa NATO w Republice Iraku na przykładzie współpracy z Joint Staff & Command College*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 3(80), 2010, s. 237.

¹⁵ Zob. Strona główna NATO, *Misja NATO w Iraku*, <https://www.nato.int/en/what-we-do/operations-and-missions/nato-mission-iraq> (14.11.20250).

¹⁶ D. Trojanowska, *Wzmacnianie wschodniej flanki NATO w kontekście rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, nr 13(1), 2023, s. 197–198, DOI 10.24917/26578549.13.1.11.

sprzęt zabezpieczający oraz wsparcie logistyczne. Dodatkowo to właśnie sojusz odpowiada za harmonizację dostaw i uzupełnianie zasobów sprzętowych, co stało się szczególnie istotne w obliczu długotrwałego konfliktu i rosnącego zapotrzebowania Ukrainy na uzbrojenie¹⁷.

Wszystkie te działania pokazują, że rola NATO w wojnie rosyjsko-ukraińskiej wykracza daleko poza zwykłe wsparcie sojuszników. Sojusz stał się kluczowym organizatorem pomocy dla Ukrainy oraz filarem bezpieczeństwa w regionie. Jednocześnie funkcjonuje w warunkach strategicznego napięcia – wspierając Ukrainę, a jednocześnie unikając bezpośredniej konfrontacji militarnej z Rosją.

Podsumowanie

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego od ponad 75 lat pozostaje filarem systemu bezpieczeństwa zbiorowego w przestrzeni euroatlantyckiej. Jej wyjątkowość polega na skutecznym połączeniu środków politycznych i wojskowych w ramach jednego, zintegrowanego mechanizmu reagowania na zagrożenia. NATO, opierając się na zasadach prawa międzynarodowego oraz na wartościach demokracji, wolności i rządów prawa, pełni zarówno funkcję sojuszu obronnego, jak i platformy politycznego dialogu, umożliwiającej rozwiązywanie sporów i budowanie zaufania między państwami

¹⁷ Zob. M. Górski, *USA dostarczą broń, Niemcy pokryją koszty dla Ukrainy*, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/usa-dostarcza-bron-niemcy-pokryja-koszty-dla-ukrainy> (14.11.2025); J. Frączyk, *Sprzęt NATO jedzie w kierunku Ukrainy. Pierwsza partia z listy priorytetów*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/sprzet-nato-jedzie-w-kierunku-ukrainy-pierwsza-partia-z-listy-priorytetow/qcety1e> (14.11.2025); Ł. Prus, *NATO bierze na siebie koordynację pomocy dla Ukrainy*, <https://strefaobrony.pl/nato-bierze-na-siebie-koordynacje-pomocy-dla-ukrainy/ar/c1p2-26561729> (14.11.2025).

członkowskimi. Współczesne znaczenie sojuszu wyraźnie wzrosło po agresji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę w lutym 2022 roku. Wydarzenie to stało się punktem zwrotnym w europejskiej architekturze bezpieczeństwa, potwierdzając, że NATO pozostaje niezbędnym gwarantem stabilności i obrony w obliczu narastających zagrożeń konwencjonalnych i hybrydowych. Choć NATO jako organizacja nie uczestniczy bezpośrednio w działaniach zbrojnych, jego rola w koordynacji wsparcia dla Ukrainy, zarówno w wymiarze politycznym, jak i logistycznym, ma fundamentalne znaczenie. Sojusz konsekwentnie podkreśla, że agresja Rosji stanowi naruszenie prawa międzynarodowego, w tym Karty Narodów Zjednoczonych, oraz zasad nienaruszalności granic i suwerenności państw. W perspektywie przyszłości NATO stoi wobec szeregu wyzwań o charakterze systemowym. Oprócz kontynuacji polityki odstraszania i obrony sojusz musi skutecznie adaptować swoje strategie do nowych form zagrożeń: cyberataków, dezinformacji, terroryzmu, presji energetycznej czy działań hybrydowych. Równie istotne będzie utrzymanie jedności politycznej wśród państw członkowskich (NATO nie jest wolne od napięć wewnętrznych wynikających m.in. ze różnicowanych interesów strategicznych państw członkowskich, odmiennych percepcji zagrożeń oraz specyfiki ich stanowisk wobec kwestii takich jak rozszerzenie sojuszu) oraz dalsze wzmacnianie współpracy z Unią Europejską i partnerami globalnymi. Podsumowując, przyszłość NATO zależy od zdolności tej organizacji do zachowania roli stabilizatora bezpieczeństwa w świecie dynamicznych zmian i rosnących napięć geopolitycznych. Sojusz stoi obecnie przed koniecznością redefinicji strategii odstraszania w kierunku kompleksowego systemu obrony wielowymiarowej – obejmującej przestrzeń lądową, morską, powietrzną, kosmiczną i cybernetyczną.

Państwa członkowskie sojuszu mają różne priorytety i doświadczenia, co wpływa na strategię ich udziału w operacjach NATO i inicjatywach politycznych. Na przykład Stany Zjednoczone wciąż pełnią rolę lidera operacyjnego i technologicznego, podczas gdy

państwa Europy Zachodniej kładą większy nacisk na bezpieczeństwo energetyczne, obronę terytorialną i wsparcie misji humanitarnych. Kraje Europy Środkowo-Wschodniej, w tym Polska, Litwa czy Estonia, koncentrują się na odstraszaniu i wzmocnieniu wschodniej flanki sojuszu.

Perspektywa 2026 roku pokazuje, że NATO ewoluuje w kierunku elastycznej, wielopoziomowej współpracy, w której państwa członkowskie i partnerzy muszą integrować różnorodne interesy polityczne, potencjał militarny oraz zdolności technologiczne, aby skutecznie reagować na globalne zagrożenia bezpieczeństwa.

Na początku 2026 roku Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO) składa się z 32 państw członkowskich. Ostatnim krajem, który dołączył do sojuszu, jest Szwecja (marzec 2024 roku).

NATO prowadzi politykę „otwartych drzwi”, a państwa oficjalnie deklarujące aspiracje do członkostwa to: Ukraina – w 2022 roku złożyła wniosek o przyspieszone członkostwo; sojusznicy potwierdzają, że jej ścieżka do NATO jest „nieodwracalna”, a przyszłość jest w sojuszu; Gruzja – od 2008 roku deklaruje chęć członkostwa; Bośnia i Hercegowina – bierze udział w intensywnym dialogu z NATO.

Bibliografia

- Boratyn D., *Organizacje międzynarodowe działające na rzecz bezpieczeństwa* [w:] *Nauka o państwie i prawie: wybrane zagadnienia*, red. S. Grabowska, D. Wicherek, Rzeszów 2023.
- Frączyk J., *Sprzęt NATO jedzie w kierunku Ukrainy. Pierwsza partia z listy priorytetów*, <https://businessinsider.com.pl/wiadomosci/sprzet-nato-jedzie-w-kierunku-ukrainy-pierwsza-partia-z-listy-priorytetow/qcety1e> (14.11.2025).
- Gnaś H., *Krótką historią NATO*, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2022/03/11/krotkahistorianato/> (13.11.2025).
- Górski M., *USA dostarczą broń, Niemcy pokryją koszty dla Ukrainy*, <https://defence24.pl/wojna-na-ukrainie-raport-specjalny-defence24/usa-dostarcza-bron-niemcy-pokryja-koszty-dla-ukrainy> (14.11.2025).

Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO)

- Karta Narodów Zjednoczonych, Statut Międzynarodowego Trybunału Sprawiedliwości i Porozumienie ustanawiające Komisję Przygotowawczą Narodów Zjednoczonych*, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/karta-narodow-zjednoczonych-statut-miedzynarodowego-trybunalu-16779385/art-51> (13.11.2025).
- Leszkiewicz M., *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej w budowaniu bezpieczeństwa i pokoju w Kosowie*, „Security, Economy & Law”, nr 4, 2017, s. 179–194, DOI 10.24356/SEL/17/9.
- Machniak A., *Misja ISAF jako przykład operacji reagowania kryzysowego i wymuszania pokoju*, „De Securitate et Defensione. O Bezpieczeństwie i Obronności”, nr 2(9), 2023, s. 112–117.
- Machniak A., *Misja Resolute Support w Afganistanie – cele i sposób realizacji*, „Polityka i Społeczeństwo”, nr 2(16), 2018, s. 41–55.
- Prus Ł., *NATO bierze na siebie koordynację pomocy dla Ukrainy*, <https://strofaobrony.pl/nato-bierze-na-siebie-koordynacje-pomocy-dla-ukrainy/ar/c1p2-26561729> (14.11.2025).
- Stępniewski D., *Ocena polskiej współpracy z NATO w stabilizacji regionu bałkańskiego po rozpadzie Jugosławii*, „Obronność. Zeszyty Naukowe”, nr 1(9), 2014, s. 158–159.
- Strona główna NATO, <https://www.nato.int/en> (13–14.11.2025).
- Traktat Północnoatlantycki* sporządzony w Waszyngtonie dnia 4 kwietnia 1949 r., <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20000870970/O/D20000970.pdf> (13.11.2025).
- Trojanowska D., *Wzmacnianie wschodniej flanki NATO w kontekście rosyjsko-ukraińskiego konfliktu zbrojnego*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia de Securitate”, nr 13(1), 2023, s. 197–198, DOI 10.24917/26578549.13.1.11.
- Unia Europejska, *NATO (Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego)*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/nato-north-atlantic-treaty-organisation.html> (13.11.2025).
- Wyłupek J., *Misja szkoleniowa NATO w Republice Iraku na przykładzie współpracy z Joint Staff & Command College*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 3(80), 2010, s. 237.

Anastasiia Prypodobna

Uniwersytet Rzeszowski

Unia Europejska (UE)

Unia Europejska (UE) to organizacja międzynarodowa, której celem jest integracja polityczna, gospodarcza i społeczna państw członkowskich. Powstała na fundamencie idei współpracy międzynarodowej, pokoju oraz wspólnego rozwoju gospodarczego.

Wprowadzenie

Istotą Unii Europejskiej jest wspólnota wartości i interesów państw członkowskich, które zdecydowały się na ścisłą współpracę w różnych obszarach życia politycznego, gospodarczego i społecznego. Historia Unii Europejskiej sięga lat powojennych, kiedy to po zakończeniu drugiej wojny światowej wystąpiła potrzeba zbudowania trwałego pokoju i uniknięcia przyszłych konfliktów zbrojnych. W 1951 roku sześć państw: Belgia, Francja, Holandia, Luksemburg, Niemcy i Włochy, podpisało traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali. Był to pierwszy krok w kierunku integracji europejskiej. Następnym etapem było podpisanie w 1957 roku traktatów rzymskich, które powołały do życia

Europejską Wspólnotę Gospodarczą i Europejską Wspólnotę Energii Atomowej. Ważnym elementem powojennej współpracy europejskiej była również Unia Zachodnioeuropejska (UZE), utworzona na podstawie zmodyfikowanego traktatu brukselskiego z 1948 roku. Organizacja ta skupiała się przede wszystkim na współpracy w zakresie bezpieczeństwa i obrony, stanowiąc istotny filar zachodnio-europejskiego systemu bezpieczeństwa w okresie zimnej wojny. Wspólnoty europejskie przekształciły się następnie w dzisiejszą Unię Europejską, której oficjalne powołanie dokonało się w 1993 roku na mocy traktatu z Maastricht.

Podstawy prawne działania organizacji

Podstawa prawna funkcjonowania Unii Europejskiej opiera się na traktatach międzynarodowych między państwami członkowskimi. Traktaty te mają status prawa pierwotnego UE, które określa jej strukturę instytucjonalną, zasady, cele, obszary kompetencji i procedury decyzyjne. System prawny UE opiera się na dwóch głównych dokumentach: Traktacie o Unii Europejskiej (TUE) i Traktacie o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE). Oba te dokumenty zostały zmienione i uzupełnione w wyniku podpisania traktatu z Lizbony, który wszedł w życie 1 grudnia 2009 roku. Traktat z Lizbony zreformował architekturę instytucjonalną UE, wzmocnił uprawnienia Parlamentu Europejskiego, wprowadził stanowiska Przewodniczącego Rady Europejskiej i Wysokiego Przedstawiciela UE do spraw Zagranicznych i Polityki Bezpieczeństwa¹. Nadał również moc prawną Karcie praw podstawowych Unii Europejskiej, która ustanawia prawa człowieka, wolności i zasady

¹ *Traktat o Unii Europejskiej* (TUE) oraz *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej* (TFUE) – wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> (27.05.2025).

obowiązujące w całej UE. Unia Europejska ma własny system prawny, autonomiczny i mający pierwszeństwo przed prawem krajowym państw członkowskich w niektórych obszarach kompetencji. Oznacza to, że w przypadku konfliktu między prawem UE a prawem krajowym pierwszeństwo ma prawo UE. Stosowanie i interpretację prawa UE zapewnia Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE), który gwarantuje jego jednolitą wykładnię we wszystkich państwach członkowskich. System prawny UE obejmuje również prawo wtórne – akty regulacyjne przyjmowane przez instytucje UE na podstawie traktatów. Należą do nich w szczególności rozporządzenia, dyrektywy, decyzje, zalecenia i wnioski. Rozporządzenia mają zastosowanie ogólne i są wiążące dla wszystkich państw członkowskich, dyrektywy określają cele, które należy osiągnąć, pozostawiając wybór metod wdrażania uznaniu państw członkowskich².

Unia Europejska (UE) opiera się na wartościach poszanowania godności ludzkiej, wolności, demokracji, równości, państwa prawa oraz praw człowieka, w tym praw osób należących do mniejszości. W społeczeństwie UE dominują pluralizm, niedyskryminacja, tolerancja, sprawiedliwość, solidarność oraz równość kobiet i mężczyzn. Karta praw podstawowych Unii Europejskiej³, która zyskała moc prawną wraz z wejściem w życie traktatu z Lizbony w 2009 roku, stanowi katalog podstawowych praw, jakie UE i państwa członkowskie są zobowiązane respektować podczas wdrażania prawa UE. Artykuł 21 Karty zakazuje wszelkiej dyskryminacji, w szczególności ze względu na płeć, rasę, kolor skóry, pochodzenie etniczne lub społeczne, cechy genetyczne, język, religię lub przekonania, poglądy polityczne lub inne, przynależność do mniejszości narodowej, majątek, urodzenie, niepełnosprawność, wiek lub

² A. Kaczorowska-Ireland, *Zarys prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2013, s. 80.

³ Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 364 z 18.12.2000, s. 1–22, <https://fra.europa.eu> (27.05.2025).

orientację seksualną. UE dąży do przystąpienia do Europejskiej Konwencji Praw Człowieka (EKPC)⁴, co zostało przewidziane w Traktacie o Unii Europejskiej. Przystąpienie to ma na celu wzmocnienie ochrony praw podstawowych w UE poprzez poddanie działań Unii kontroli Europejskiego Trybunału Praw Człowieka. W 2020 roku UE przyjęła plan działania na lata 2020–2024 dotyczący praw człowieka i demokracji, który potwierdza zobowiązanie UE do promowania i ochrony tych wartości na całym świecie. Plan ten przewiduje m.in. wprowadzenie globalnych sankcji za poważne naruszenia praw człowieka⁵.

Ramy prawne UE są zatem złożonym i wielowarstwowym systemem, który zapewnia skuteczne funkcjonowanie Unii, ochronę praw obywateli i poszanowanie zasad demokracji, praworządności i praw człowieka.

Struktura organizacji

Unia Europejska to system polityczny i prawny, który funkcjonuje poprzez interakcję kilku kluczowych instytucji. Dzielą one funkcje ustawodawcze, wykonawcze, sędziowskie i nadzorcze. Wyjątkowość tej struktury polega na tym, że łączy ona elementy współpracy międzyrządowej z ponadnarodowym zarządzaniem⁶.

Parlament Europejski jest demokratycznym organem przedstawicielskim UE, składającym się z deputowanych wybieranych przez obywateli państw członkowskich w powszechnych wyborach

⁴ L. Garlicki, *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1–18*, Warszawa 2010, s. 97.

⁵ Europejska służba działań zewnętrznych, *Plan działania UE dotyczący praw człowieka i demokracji 2020–2024*, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12122-Prawa-cz%C5%82owieka-i-demokracja-w-UE-plan-dzia%C5%82ania-na-lata-2020-2024_pl (27.05.2025).

⁶ A. Konopacki, *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Białystok 2018, s. 113.

bezpośrednich. Wykonuje trzy główne funkcje: wspólnie z Radą UE przyjmuje ustawodawstwo, zatwierdza budżet UE i kontroluje działania innych instytucji, w szczególności Komisji Europejskiej. Parlament zatwierdza również przewodniczącego Komisji i ma prawo wyrazić wobec niego wotum nieufności. Jego działalność prowadzona jest w Brukseli, Strasburgu i Luksemburgu⁷.

Rada Unii Europejskiej, czyli Rada Ministrów, jest organem reprezentującym interesy rządów państw członkowskich. Spotyka się w różnych formatach, w zależności od omawianego tematu (np. rolnictwo, finanse, środowisko itp.). Jej głównym zadaniem jest przyjmowanie aktów prawnych wspólnie z Parlamentem Europejskim oraz koordynowanie polityki państw członkowskich w dziedzinach, które nie należą do wyłącznej kompetencji UE.

Komisja Europejska jest organem wykonawczym Unii Europejskiej, działającym w imieniu UE jako całości. Składa się z jednego komisarza z każdego państwa członkowskiego, w tym przewodniczącego Komisji. Przewodniczący pełni rolę najwyższego przedstawiciela wykonawczego UE – kieruje pracami Komisji, wyznacza priorytety polityczne i koordynuje inicjatywy legislacyjne, w tym w obszarze bezpieczeństwa. Reprezentuje Unię na arenie międzynarodowej, współpracując z państwami trzecimi, organizacjami międzynarodowymi i partnerami strategicznymi, a także inicjuje politykę i wnioski legislacyjne dotyczące wspólnych działań obronnych, misji pokojowych czy programów takich, jak SAFE. Współpracuje przy tym z Wysokim Przedstawicielem UE ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, zapewniając spójność polityki wewnętrznej i zewnętrznej Unii, oraz kształtuje strategiczną wizję UE w zakresie bezpieczeństwa, stabilizacji regionów konfliktowych i integracji europejskiej. Komisja jest jedynym organem mającym prawo inicjatywy ustawodawczej, czyli

⁷ Parlament Europejski, *Ochrona wartości określonych w art. 2 TUE w UE. Fakty i liczby*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/146/ochrona-wartosci-okreslonych-w-art.-2-tue-w-ue> (27.05.2025).

proponowania nowych przepisów. Monitoruje również przestrzeganie prawa UE, zarządza budżetem i reprezentuje Unię w sprawach zewnętrznych, w tym w negocjacjach z państwami trzecimi i organizacjami międzynarodowymi.

Rada Europejska jest organem politycznym składającym się z szefów państw lub rządów państw członkowskich, przewodniczącego Rady Europejskiej i przewodniczącego Komisji Europejskiej. Nie bierze udziału w codziennym procesie legislacyjnym, ale formułuje ogólną strategię polityczną i nadaje impuls rozwojowi Unii. Ustala priorytety polityki zagranicznej i bezpieczeństwa UE.

Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej (TSUE) jest najwyższym organem sądowym w UE, zapewniającym, że prawo UE jest interpretowane i stosowane w ten sam sposób we wszystkich państwach członkowskich. Trybunał rozpatruje sprawy dotyczące naruszeń traktatów, skargi przeciwko instytucjom oraz pytania wstępne sądów krajowych dotyczące interpretacji prawa UE. Ma prawo unieważniać akty ustawodawcze, jeśli są sprzeczne z traktatami⁸.

Europejski Bank Centralny (EBC) odpowiada za politykę pieniężną w strefie euro w krajach, które stosują euro jako swoją walutę. Głównym zadaniem EBC jest zapewnienie stabilności cen. Bank reguluje stopy procentowe, zarządza oficjalnymi rezerwami walutowymi UE i monitoruje stabilność bankową.

Europejski Trybunał Obrachunkowy sprawuje niezależną kontrolę finansową nad wszystkimi dochodami i wydatkami UE. Jego misją jest badanie legalności, wydajności i skuteczności wykorzystania funduszy Unii oraz przedstawianie rocznego sprawozdania, na podstawie którego Parlament podejmuje decyzję o udzieleniu lub odmowie udzielenia absolutorium Komisji.

⁸ Europejski Trybunał Praw Człowieka – *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, <https://www.echr.coe.int> (27.05.2025).

Oprócz głównych instytucji w ramach struktury UE działają dodatkowe organy, w tym Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny (reprezentujący interesy pracowników, pracodawców i innych grup społecznych), Komitet Regionów (przedstawiciel władz lokalnych i regionalnych), a także ponad 40 agencji, takich jak Frontex (agencja ochrony granic zewnętrznych) czy Europol (agencja ds. współpracy organów ścigania).

Taka wielopoziomowa struktura instytucjonalna zapewnia funkcjonowanie Unii Europejskiej jako stabilnej wspólnoty politycznej i gospodarczej, w której zachowana jest równowaga między suwerennością państw członkowskich a wspólnymi interesami Unii.

Cele i zadania organizacji

Unia Europejska została utworzona nie tylko jako unia gospodarcza, ale przede wszystkim jako projekt polityczny mający na celu zapewnienie trwałego pokoju, stabilności i dobrobytu na kontynencie europejskim. Cele i zadania UE są określone w Traktacie o Unii Europejskiej, w szczególności w art. 3, i obejmują szeroki zakres obszarów – od gospodarki po politykę społeczną, od ochrony środowiska po stosunki zewnętrzne. Jednym z głównych celów UE jest zapewnienie pokoju, jego wartości i dobrobytu narodów Europy. Po tragicznym doświadczeniu dwóch wojen światowych, które rozpoczęły się właśnie w Europie, zjednoczenie państw we wspólnej strukturze ma na celu zapewnienie, że taka sytuacja się nie powtórzy. Unia promuje stabilność, dialog, wzajemne zrozumienie i dyplomatyczne rozwiązywanie konfliktów⁹.

Ważnym celem jest stworzenie obszaru wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości bez granic wewnętrznych, w którym obywatele mogą swobodnie się przemieszczać, pracować i żyć bez

⁹ J. Barcz, M. Górka, A. Wyrozumska, *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2016, s. 176.

przeszkód. Obejmuje to opracowanie wspólnej polityki w zakresie kontroli granic, imigracji, azylu, a także współpracy w dziedzinie sprawiedliwości i walki z przestępczością transnarodową. Kolejnym kluczowym zadaniem UE jest stworzenie silnej gospodarki rynku wewnętrznego opartej na zrównoważonym rozwoju, konkurencyjności i sprawiedliwości społecznej. Rynek wewnętrzny UE to obszar, na którym zagwarantowany jest swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i siły roboczej. Stymuluje to innowacyjność, wzrost i zatrudnienie. Ochrona praw socjalnych i podnoszenie standardów życia są również sednem polityki UE. Unia dąży do osiągnięcia pełnego zatrudnienia, postępu społecznego, równości kobiet i mężczyzn, ochrony praw pracowniczych, systemów opieki zdrowotnej i edukacyjnej oraz walki z ubóstwem i wykluczeniem społecznym¹⁰. Ochrona środowiska i walka ze zmianą klimatu są również ważne. UE pozycjonuje się jako lider w tym zakresie, w szczególności poprzez wdrażanie Europejskiego Zielonego Ładu, którego celem jest osiągnięcie neutralności klimatycznej do 2050 roku. Polityki w tym obszarze obejmują energię, transport, przemysł, rolnictwo, różnorodność biologiczną i zarządzanie zasobami naturalnymi. W polityce zagranicznej UE dąży do odgrywania aktywnej roli w sprawach międzynarodowych, promując demokrację, praworządność, prawa człowieka, zrównoważony rozwój i pomoc humanitarną. Unia Europejska prowadzi wspólną politykę zagraniczną i bezpieczeństwa, która obejmuje misje pokojowe, inicjatywy dyplomatyczne, mechanizmy sankcji itp. Wartości UE – poszanowanie godności człowieka, wolności, demokracji, równości, praw człowieka i praw mniejszości narodowych – są nie tylko podstawą jej polityki wewnętrznej, ale także standardem dla krajów starających się o członkostwo w Unii lub współpracę z nią na arenie międzynarodowej¹¹.

¹⁰ J. Czaputowicz, *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012, s. 45.

¹¹ R. Zięba, *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2020, s. 66.

Unia Europejska jest zatem nie tylko sojuszem gospodarczym, ale przede wszystkim wspólnotą wartości, która dąży do harmonijnego rozwoju wszystkich swoich regionów, spójności społecznej, skutecznego zarządzania, sprawiedliwości i bezpieczeństwa swoich obywateli, dbając jednocześnie o swoją odpowiedzialność na poziomie globalnym¹².

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

W ciągu swojej długiej historii Unia Europejska wdrożyła szereg inicjatyw i programów na dużą skalę, które w znacznej mierze ukształtowały współczesny wygląd Europy i określiły jej miejsce na świecie. Działania te mają na celu nie tylko pogłębienie integracji w ramach Unii, ale także reagowanie na globalne wyzwania – gospodarcze, środowiskowe, społeczne i geopolityczne¹³. Jedną z najważniejszych inicjatyw ostatnich lat jest Europejski Zielony Ład. Ta ambitna strategia ma na celu uczynienie Europy do 2050 roku pierwszym neutralnym dla klimatu kontynentem. Inicjatywa przewiduje głębokie reformy w energetyce, transporcie, przemyśle, rolnictwie oraz mieszkalnictwie i usługach komunalnych. Obejmuje utworzenie funduszu sprawiedliwej transformacji w celu wsparcia regionów najbardziej zależnych od paliw kopalnych, a także programu zielonych miast, ochrony różnorodności biologicznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych. Innym kluczowym działaniem było wdrożenie programu NextGenerationEU, największego pakietu stymulacyjnego dla gospodarki w historii UE. Ten tymczasowy

¹² *Prawo wspólnot europejskich a prawo polskie*, red. W. Góralski, Warszawa 2009, s. 56.

¹³ T.G. Grosse, *Unia Europejska jako wspólnota strategiczna. Studium z zakresu politologii i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2021, s. 119; *Polska w Unii Europejskiej. Bilans dekady*, red. M. Cichocki, R. Zięba, Warszawa 2010.

instrument, wprowadzony w odpowiedzi na pandemię COVID-19, ma wartość ponad 800 mld euro i ma na celu ożywienie gospodarcze, transformację cyfrową, innowacje, wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw, a także wzmocnienie systemów opieki zdrowotnej. Program Cyfrowa Europa to kolejny kierunek strategiczny mający na celu zapewnienie cyfrowej autonomii UE. W ramach tego programu Unia inwestuje w rozwój sztucznej inteligencji, superkomputerów, cyberbezpieczeństwo, edukację cyfrową i tworzenie jednolitego rynku cyfrowego. Szczególną uwagę zwraca się na ochronę danych osobowych (RODO) i etykę korzystania z nowych technologii.

Podsumowanie

Unia Europejska, jako jeden z najbardziej ambitnych projektów politycznych i gospodarczych XX wieku, została powołana z myślą o pokoju oraz rozwoju gospodarczym i społecznym. Realizuje bezpieczeństwo przede wszystkim poprzez integrację ekonomiczną i kontrolę dóbr – zasada była prosta: „Bogacimy się, *ergo* – nie walczymy”. W przeszłości militarny komponent bezpieczeństwa wspierała Unia Zachodnioeuropejska, która współtworzyła wczesne europejskie mechanizmy obronne. Unia realizowała misje pokojowe i operacje zarządzania kryzysowego, takie jak EUFOR w Afryce i misje szkoleniowe EUTM, a także działania Europolu w zakresie zwalczania przestępczości zorganizowanej. Kluczową rolę w kształtowaniu polityki bezpieczeństwa i czynności operacyjnych pełnią instytucje unijne, w tym Wysoki Przedstawiciel UE ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa.

Jedną z głównych perspektyw dla UE jest pogłębienie integracji politycznej. Po dziesięcioleciach unifikacji gospodarczej rośnie potrzeba wzmocnienia jedności politycznej, wspólnej polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. Wydarzenia takie, jak inwazja

Rosji na Ukrainę, zagrożenia dla niezależności energetycznej i wzmocnienie tendencji autorytarnych na świecie zmuszają Unię do stworzenia wspólnej przestrzeni obronnej oraz aktywniejszej obecności dyplomatycznej. Jednocześnie oczekuje się rozszerzenia UE na nowe kraje, w tym Bałkany Zachodnie, Ukrainę, Mołdawię i potencjalnie Gruzję, co będzie wymagało reform instytucjonalnych, nowych mechanizmów głosowania, redystrybucji zasobów finansowych oraz aktualizacji wspólnej polityki rolnej i rozwoju regionalnego.

Transformacja cyfrowa stanowi integralny element przyszłości UE. Inwestycje w infrastrukturę cyfrową, sztuczną inteligencję, cyberbezpieczeństwo, kompetencje cyfrowe i ochronę danych wpisują się w wizję „suwerenności cyfrowej”, która ma zmniejszyć zależność od technologii zagranicznych i wzmocnić własne zdolności innowacyjne. Równocześnie perspektywa społeczna Unii koncentruje się na umocnieniu solidarności, zwalczaniu nierówności i ochronie praw człowieka.

W 2025 roku UE uruchomiła nowy instrument finansowy o nazwie Security Action for Europe (SAFE), którego celem jest wspieranie państw członkowskich w znacznym zwiększeniu inwestycji w obronność poprzez wspólne zamówienia i wzmocnienie europejskiego przemysłu obronnego. Program przewiduje udzielenie pożyczek o łącznej wartości do 150 mld euro, finansowanych przez mechanizm pożyczkowy UE, co pozwala na korzystne finansowanie dużych wydatków na sprzęt i zdolności wojskowe bez konieczności sięgania po zasoby budżetu ogólnego Unii.

Bibliografia

- Barcz J., Górka J., Wyrozumska A., *Prawo Unii Europejskiej. Zagadnienia systemowe*, Warszawa 2016.
- Czaputowicz J., *Bezpieczeństwo międzynarodowe. Współczesne koncepcje*, Warszawa 2012.

- Europejska służba działań zewnętrznych, *Plan działania UE dotyczący praw człowieka i demokracji 2020–2024*, https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12122-Prawa-cz%C5%82owieka-i-demokracja-w-UE-plan-dzia%C5%82ania-na-lata-2020-2024_pl (27.05.2025).
- Europejski Trybunał Praw Człowieka – *Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności*, <https://www.echr.coe.int> (27.05.2025).
- Garlicki L., *Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności. Komentarz do artykułów 1–18*, Warszawa 2010.
- Góralski W., *Prawo wspólnot europejskich a prawo polskie*, Warszawa 2009.
- Grosse T. G., *Unia Europejska jako wspólnota strategiczna. Studium z zakresu politologii i stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2021.
- Kaczorowska-Ireland A., *Zarys prawa Unii Europejskiej*, Warszawa 2013.
- Karta praw podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 364 z 18.12.2000, s. 1–22, <https://fra.europa.eu> (27.05.2025).
- Konopacki A., *System instytucjonalny Unii Europejskiej*, Białystok 2018.
- Parlament Europejski, *Ochrona wartości określonych w art. 2 TUE w UE. Fakty i liczby*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/146/ochrona-wartosci-okreslonych-w-art.-2-tue-w-ue> (27.05.2025).
- Polska w Unii Europejskiej. Bilans dekadę*, red. M. Cichocki, R. Zięba, Warszawa 2010.
- Traktat o Unii Europejskiej (TUE) oraz Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE) – wersja skonsolidowana, Dz. Urz. UE C 326 z 26.10.2012. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=celex%3A12012M%2FTXT> (27.05.2025).
- Zięba R., *Unia Europejska jako aktor stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2020.

Karolina Sapa
Uniwersytet Rzeszowski

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO)

Wprowadzenie

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO) to kluczowy element polityki zagranicznej UE, mający na celu zapewnienie bezpieczeństwa, wspieranie pokoju i rozwój zdolności obronnych państw członkowskich. Ustanowiona formalnie w 1999 roku na mocy traktatu z Amsterdamu, wyrosła z Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa (WPZiB) i stanowi odpowiedź na potrzebę wzmocnienia europejskiej tożsamości obronnej oraz reagowania na regionalne i globalne kryzysy.

Geneza

Geneza Wspólnej Polityki Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej ma korzenie w powojennych dążeniach Europy do zapewnienia trwałego pokoju i stabilności na kontynencie. Już w latach

50. XX wieku, w obliczu zagrożenia ze strony Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR) i napięć zimnowojennych, zaproponowano powołanie Europejskiej Wspólnoty Obronnej (EWO), mającej na celu utworzenie wspólnej armii europejskiej. Projekt ten upadł w 1954 roku z powodu braku ratyfikacji przez francuski parlament, co niemal na cztery dekady zahamowało integrację w dziedzinie obronności¹. W kolejnych latach współpraca europejska koncentrowała się na wymiarze gospodarczym – powstała Europejska Wspólnota Gospodarcza (EWG). Kwestie obronności i bezpieczeństwa pozostawały natomiast w gestii NATO i Stanów Zjednoczonych². Przełom nastąpił pod koniec lat 80. i na początku lat 90. Upadek muru berlińskiego, rozpad ZSRR oraz konflikty na Bałkanach ujawniły potrzebę zacieśnienia współpracy w dziedzinie polityki zagranicznej i bezpieczeństwa. W odpowiedzi na te zmiany traktat z Maastricht z 1992 roku ustanowił II filar UE – Wspólną Politykę Zagraniczną i Bezpieczeństwa (WPZiB), która formalnie otworzyła drogę do kształtowania wspólnej polityki obronnej³. Jednak wydarzenia lat 90., takie jak wojna w Jugosławii, ujawniły ograniczenia WPZiB – brak zdolności operacyjnych i zależność od NATO utrudniały państwom UE skuteczne reagowanie na kryzysy. Doświadczenia z Bałkanów stały się impulsem do pogłębienia integracji w obszarze bezpieczeństwa i doprowadziły do opracowania podczas szczytu Rady Europejskiej w Kolonii w 1999 roku deklaracji, w której państwa członkowskie zapowiedziały utworzenie autonomicznych zdolności operacyjnych UE, zdolnych do samodzielnego prowadzenia operacji zarządzania kryzysowego⁴.

¹ A. Ciupiński, *Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej: geneza, rozwój, funkcjonowanie*, Warszawa 2013, s. 21–29.

² Tamże, s. 17–21.

³ Parlament Europejski, *Traktat z Maastricht i Traktat z Amsterdamu*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/3/traktat-z-maastricht-i-traktat-z-amsterdamu> (26.05.2025).

⁴ A. Ciupiński, dz. cyt., s. 66–72.

Następnie, dzięki traktatowi z Nicei z 2001 roku oraz decyzjom Rady, powstały struktury WPBiO, takie jak Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, Komitet Wojskowy UE, Sztab Wojskowy UE oraz Europejska Agencja Obrony. UE zaczęła prowadzić własne operacje cywilne i wojskowe – w ramach tzw. misji petersburskich⁵. Kluczem dla dalszej integracji było wejście w życie traktatu z Lizbony w 2009 roku. Traktat ten wzmocnił WPBiO, wprowadzając klauzulę wzajemnej pomocy na wypadek napaści zbrojnej. Ustanowiono ponadto możliwość stałej współpracy strukturalnej (PESCO), która pozwala chętnym państwom na pogłębianie integracji obronnej w wybranych obszarach⁶. WPBiO to efekt długiego rozwoju pod wpływem zmian geopolitycznych i kryzysów, który przekształcił ją z deklaratywnej współpracy w realne działania i wzmocnił unijny wymiar bezpieczeństwa.

Podstawy prawne działania

Formalne ramy prawne WPBiO zostały ukształtowane dopiero wraz z wejściem w życie traktatu z Lizbony 1 grudnia 2009 roku⁷. Traktat o Unii Europejskiej (TUE) stanowi fundament prawny tej polityki. Zgodnie z art. 42 WPBiO jest integralną częścią WPZiB. Celem WPBiO jest zapewnienie UE zdolności do prowadzenia operacji cywilnych i wojskowych w celu utrzymania pokoju, zapobiegania konfliktom oraz wzmocnienia bezpieczeństwa międzynarodowego. Artykuł ten dopuszcza także rozwój WPBiO

⁵ K. Soloch, *Europejska autonomia strategiczna i europejska suwerenność strategiczna*, <https://usa-ue.pl/teksty-i-komentarze/teksty/europejska-autonomia-strategiczna-i-europejska-suwerennosc-strategiczna/> (26.05.2025).

⁶ A. Ciupiński, dz. cyt., s. 125–130.

⁷ Parlament Europejski *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/159/wspolna-polityka-bezpieczenstwa-i-obrony> (26.05.2025).

w kierunku wspólnej polityki obronnej całej UE, możliwej po jednomyślniej decyzji Rady Europejskiej. Jednym z najistotniejszych postanowień jest klauzula wzajemnej obrony zawarta w art. 42 ustęp 7 TUE. Zobowiązuje ona państwa członkowskie, zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych, do udzielenia pomocy i wsparcia członkowi zaatakowanemu zbrojnie⁸. WPBiO obejmuje również tzw. misje petersberskie, czyli działania o charakterze rozbrojeniowym, humanitarnym, doradczym, stabilizacyjnym i pokojowym – ich katalog zawiera art. 43 TUE⁹. Traktat z Lizbony umożliwił również powołanie mechanizmu pogłębionej współpracy obronnej – Stałej Współpracy Strukturalnej. Została ona uregulowana w art. 46 TUE i pozwala chętnym państwom na wspólne projekty wojskowe i zwiększenie interoperacyjności sił zbrojnych¹⁰. PESCO działa od 2017 roku i jest jednym z kluczowych narzędzi integracji wojskowej w UE¹¹. Uzupełnieniem podstaw traktatowych jest art. 222 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE), znany jako klauzula solidarności. Zobowiązuje UE i państwa członkowskie do wspólnego działania w razie ataku terrorystycznego, klęski żywiołowej lub katastrofy, zapewniając szybką i skoordynowaną reakcję w obliczu nadzwyczajnych sytuacji zagrożenia¹².

Pod względem instytucjonalnym WPBiO opiera się na współpracy kilku kluczowych organów. Wysoki Przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa kieruje Służbą Działania Zewnętrznych, przewodniczy Radzie do Spraw Zagranicznych

⁸ *Traktat o Unii Europejskiej*, art. 42 (Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/30).

⁹ Tamże, art. 43.

¹⁰ Tamże, art. 46.

¹¹ European Defence Agency, *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*, [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-\(PESCO\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-(PESCO)) (26.05.2025).

¹² *Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej*, art. 222 (Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/2).

i nadzoruje wdrażanie polityki bezpieczeństwa i obrony¹³. Europejska Agencja Obrony, z kolei, wspiera rozwój zdolności wojskowych państw członkowskich i promuje współpracę przemysłów obronnych w Europie¹⁴. Ważnym elementem rozwoju WPBiO była publikacja dwóch dokumentów strategicznych: Europejskiej Strategii Bezpieczeństwa z 2003 roku oraz Globalnej Strategii UE na rzecz Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa z 2016 roku, które – mimo braku mocy prawnej – wyznaczają cele UE w zakresie bezpieczeństwa, podkreślając autonomię strategiczną i gotowość do działania poza NATO¹⁵. Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony, oparta na traktatach i strukturach instytucjonalnych UE, umożliwia elastyczną współpracę obronną między państwami, mimo różnic w zaangażowaniu. Dziś zaś pełni realną rolę w reagowaniu na zagrożenia i wzmacnianiu bezpieczeństwa w Europie i poza jej granicami.

Struktura WPBiO

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony UE stanowi integralną część Wspólnej Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa. Opiera się na złożonej strukturze instytucjonalnej, obejmującej organy polityczne, wojskowe i cywilne. Na jej czele stoi Rada

¹³ European External Action Service, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign and Security Policy*, Bruksela 2016, s. 20–47, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (26.05.2025).

¹⁴ European Defence Agency, *What We Do*, <https://eda.europa.eu/what-we-do> (26.05.2025).

¹⁵ Council of the European Union, *Council conclusions on the implementation of the EU Global Strategy in the area of Security and Defence*, Bruksela 2017, s. 27–43, <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (26.05.2025).

Europejska, która wyznacza ogólny kierunek polityczny oraz strategiczne priorytety polityki bezpieczeństwa i obrony. W jej skład wchodzi przywódcy państw członkowskich, przewodniczący Rady i Komisji Europejskiej. To ona określa cele WPBiO i dostosowuje je do zmieniających się wyzwań międzynarodowych¹⁶. Za podejmowanie bieżących decyzji politycznych w ramach WPBiO odpowiada Rada do Spraw Zagranicznych, złożona głównie z ministrów spraw zagranicznych, a czasem także ministrów obrony. Rada ta zatwierdza decyzje dotyczące operacji wojskowych i cywilnych oraz koordynuje działania państw UE. Jej pracami kieruje Wysoki Przedstawiciel UE ds. Polityki Zagranicznej i Bezpieczeństwa, który reprezentuje Unię na arenie międzynarodowej, nadzoruje WPBiO i kieruje Europejską Służbą Działań Zewnętrznych¹⁷. ESDZ pełni funkcję zaplecza dyplomatycznego i operacyjnego WPBiO, odpowiadając za analizy strategiczne, planowanie działań oraz wsparcie operacji cywilnych i wojskowych. W jej strukturze funkcjonują m.in. Dyrektoriat ds. Cywilnego Planowania i Prowadzenia Operacji – odpowiedzialny za misje cywilne – oraz Sztab Wojskowy UE (EUMS)¹⁸. Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa, złożony z ambasadorów państw członkowskich przy UE, odgrywa kluczową rolę w monitorowaniu sytuacji międzynarodowej i przygotowywaniu decyzji Rady. Nadzoruje operacje WPBiO, koordynuje działania w zakresie bezpieczeństwa i wydaje wytyczne organom wojskowym, a także koordynuje czynności z zakresu bezpieczeństwa. Podlega mu Komitet Wojskowy UE (EUMC), który

¹⁶ *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony...*

¹⁷ Unia Europejska, *Wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:high_representative_cfsp (31.05.2025).

¹⁸ European External Action Service, *European Peace Facility*, https://www.eeas.europa.eu/node/410784_fr (31.05.2025).

tworzą szefowie sztabów generalnych reprezentowani przez stałych przedstawicieli wojskowych. EUMC doradza KPB i Radzie oraz nadzoruje pracę Sztabu Wojskowego UE¹⁹. Sztab Wojskowy UE zajmuje się planowaniem strategicznym i operacyjnym, analizą zagrożeń oraz wsparciem informacyjnym i wywiadowczym. Odpowiada także za funkcjonowanie Zdolności Planowania i Prowadzenia Operacji Wojskowych (MPCC), które pełnią rolę załączkowego dowództwa operacyjnego UE i koordynują wybrane misje wojskowe o ograniczonym zasięgu²⁰. WPBiO obejmuje także komponent cywilny, koordynowany przez CPCC, który odpowiada za planowanie i realizację misji cywilnych, policyjnych, doradczych oraz wspierających reformę sektora bezpieczeństwa. Ważną rolę odgrywa Europejska Agencja Obrony, wspierająca państwa UE w projektach zbrojeniowych, badaniach nad technologiami wojskowymi, zwiększaniu interoperacyjności oraz we wspólnych zakupach sprzętu wojskowego²¹. Dodatkowo w ramach WPBiO funkcjonuje mechanizm Stałej Współpracy Strukturalnej (PESCO), który skupia państwa członkowskie gotowe do pogłębionego współdziałania w dziedzinie obronności. PESCO umożliwia realizację wspólnych projektów z zakresu szkolenia, logistyki, zdolności bojowych oraz rozwijania nowoczesnych systemów uzbrojenia. Jest to dobrowolna, lecz prawnie wiążąca forma współpracy, która ma na celu zwiększenie

¹⁹ Rada Unii Europejskiej, *Komitet Wojskowy Unii Europejskiej (EUMC)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/european-union-military-committee/> (31.05.2025).

²⁰ European External Action Service, *European Union Military Staff (EUMS)*, https://www.eeas.europa.eu/eums_en (31.05.2025).

²¹ P. Frankowski, *Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej – aspekty instytucjonalne i operacyjne*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 12, 2012, s. 256, https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/06/12_2012.pdf (31.05.2025).

efektywności i spójności działań obronnych UE²². Taka wielowarstwowa struktura WPBiO, łącząca współpracę polityczną, cywilną i wojskową, umożliwiała UE prowadzenie kompleksowych działań w zarządzaniu kryzysowym, budowaniu pokoju i zapewnianiu bezpieczeństwa międzynarodowego w granicach kompetencji traktatowych.

Cele i zadania WPBiO

Celem WPBiO jest prowadzenie przez UE spójnej i skutecznej polityki bezpieczeństwa zewnętrznego, w tym operacji cywilnych i wojskowych na rzecz pokoju i przeciwdziałania zagrożeniom międzynarodowym. Jej podstawę prawną stanowi Traktat o Unii Europejskiej, który w art. 42 umożliwia realizację takich misji z wykorzystaniem zasobów państw członkowskich²³. Cele WPBiO są zarówno strategiczne, jak i operacyjne. Strategicznie służą umacnianiu pozycji UE na arenie międzynarodowej oraz promocji pokoju, bezpieczeństwa, demokracji, praw człowieka i rządów prawa. Operacyjnie obejmują szybkie reagowanie na kryzysy, stabilizację regionów konfliktowych, ochronę ludności cywilnej oraz zwalczanie zagrożeń hybrydowych i cybernetycznych²⁴. Realizacja WPBiO opiera się na tzw. zadaniach petersberskich, przyjętych formalnie w traktacie z Amsterdamu, a wcześniej określonych przez Unię Zachodnioeuropejską w deklaracji z Petersberga z 1992 roku. Obejmują one misje humanitarne,

²² M. Bobińska, *Permanent Structured Cooperation – PESCO*, „Defence Science Review”, t. 3, nr 6, 2018, s. 2–9, <https://doi.org/10.37055/pno/118757> (31.05.2025).

²³ *Traktat o Unii Europejskiej*..., art. 42.

²⁴ Rada Unii Europejskiej, *Misje i operacje w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/csdp-missions-operations/> (28.05.2025).

ratunkowe, doradcze, szkoleniowe, operacje pokojowe oraz działania w zakresie zarządzania kryzysowego, w tym walkę z terroryzmem²⁵.

Najważniejsze inicjatywy i działania podejmowane w ramach WPBiO

W ostatnich latach UE wzmocniła działania WPBiO, rozwijając współpracę, zdolności obronne i struktury reagowania na zagrożenia militarne i cywilne. Kluczową inicjatywą jest uruchomiona w 2017 roku Stała Współpraca Strukturalna (PESCO), umożliwiająca państwom spełniającym określone kryteria realizację wspólnych projektów obronnych²⁶. Do końca 2024 roku uruchomiono ponad 60 projektów, dotyczących m.in. mobilności wojskowej, cyberbezpieczeństwa oraz rozwoju nowoczesnych technologii obronnych²⁷. Ważnym przedsięwzięciem jest Europejska Inicjatywa Interwencyjna (EI2), zainicjowana przez Francję w 2018 roku, której celem jest zwiększenie gotowości państw europejskich do wspólnego reagowania na kryzysy poprzez rozwój wspólnej kultury strategicznej i planowania operacyjnego, niezależnie od struktur UE i NATO²⁸.

²⁵ Unia Europejska, *Zadania petersberskie*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/petersberg-tasks.html> (29.05.2025).

²⁶ European External Action Service, *PESCO – Factsheet*, Bruksela 2021, s. 1–3, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/pesco_factsheet_2021-12.pdf (29.05.2025).

²⁷ Council of the European Union, *EU defence cooperation: Council approves conclusions on the PESCO Strategic Review*, Bruksela 2024, s. 1–2, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/19/eu-defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review/pdf/> (29.05.2025).

²⁸ T. Smura, *Europejska Inicjatywa Interwencyjna, czyli francuski pomysł na obronę Europy*, <https://klubjagiellonski.pl/2019/12/30/europejska-inicjatywa-in-terwencyjna-czyli-francuski-pomysl-na-obrone-europy/> (29.05.2025).

Realnym przejawem realizacji WPBiO są misje wojskowe i cywilne prowadzone poza granicami Unii Europejskiej. Do 2023 roku UE zrealizowała ponad 37 takich operacji, z czego aktywnych pozostawało 21 – 12 cywilnych i 9 wojskowych. Działania te są integralną częścią unijnej strategii bezpieczeństwa, która opiera się na multilateralizmie i poszanowaniu prawa międzynarodowego²⁹. Misje wojskowe WPBiO skupiają się na stabilizacji, reformie sektora obronnego oraz działaniach doradczych, szkoleniowych i zapewniających bezpieczeństwo. Przykładem jest EUTM Mali, która od 2013 roku wspiera szkolenie i odbudowę sił zbrojnych w walce z terroryzmem. Kluczową rolę odgrywa także EUFOR Althea w Bośni i Hercegowinie od 2004 roku, wspierająca pokój i reformy wojskowe, oraz morską operację EUNAVFOR Atalanta, zwalczająca piractwo i chroniąca żeglugę u wybrzeży Somalii³⁰.

Misje cywilne WPBiO wspierają reformy instytucjonalne w państwach trzecich, szczególnie w obszarach bezpieczeństwa wewnętrznego, administracji i wymiaru sprawiedliwości. EUAM Ukraine doradza ukraińskim władzom w reformie struktur bezpieczeństwa, EULEX w Kosowie wspiera rozwój niezależnego sądownictwa i organów ścigania, a EUBAM w Libii pomaga w zarządzaniu granicami i wzmacnianiu współpracy służb, zwłaszcza w kontekście migracji i zagrożeń transgranicznych³¹. Realizacja operacji WPBiO wymaga udziału zarówno sił zbrojnych, jak i ekspertów cywilnych, doradców oraz funkcjonariuszy z państw członkowskich UE. Wspólne działania pozwalają na wdrażanie zintegrowanej strategii, łączącej czynności wojskowe z długofalowym wsparciem cywilnym i instytucjonalnym.

²⁹ European External Action Service, *EU Military Operations and Civilian Missions*, Bruksela 2020, s. 1–2, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_military_operations_and_civilian_missions_july_2020.pdf (29.05.2025).

³⁰ Tamże, s. 1–2.

³¹ Tamże.

Dla skuteczności WPBiO kluczowy jest Europejski Fundusz Obronny (EDF), uruchomiony w 2017 roku, którego celem jest współfinansowanie projektów badawczo-rozwojowych w dziedzinie obronności oraz wspieranie niezależności i innowacyjności europejskiego przemysłu zbrojeniowego³². Uzupełnieniem narzędzi WPBiO jest Europejski Instrument na rzecz Pokoju (EPF), który umożliwia finansowanie szkoleń, dostarczanie sprzętu wojskowego oraz wspieranie partnerów UE w działaniach na rzecz stabilizacji i bezpieczeństwa³³. Pomimo osiągnięć WPBiO mierzy się z poważnymi wyzwaniami, takimi jak brak jednomyślności państw członkowskich, ograniczone budżety i niska interoperacyjność systemów obronnych. Przed UE pojawiły się też nowe zagrożenia, m.in. cyberataki, dezinformacja i presja ze strony aktorów zewnętrznych. Przyszły sukces WPBiO zależy od politycznej woli, zasobów, zdolności do wspólnego reagowania oraz współpracy z NATO przy jednoczesnym wzmacnianiu autonomii strategicznej³⁴.

Podsumowanie

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO) stała się istotnym elementem polityki zagranicznej UE, przekształcając się z deklaratywnej współpracy w realne działania militarne i cywilne.

³² M. Duma, *Europejska ofensywa w sferze obronności – EEDF, PESCO i CARD*, Warszawa 2023, s. 6–12, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2023/06/European_offensive_in_defense_sphere_EEDF_PESCO_and_CARD_PL.pdf (30.05.2025).

³³ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 28 lutego 2024 r. w sprawie realizacji wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony – roczne sprawozdanie za 2023 r.* (Dz. Urz. UE C 2024, poz. 0089).

³⁴ P. Szymański, M. Makowska, *PESCO halfway. The EU's Permanent Structured Cooperation on Security and Defence: achievements and challenges*, <https://www.osw.waw.pl/en/node/32445> (30.05.2025).

Jej rozwój wynikał z potrzeby reagowania na zmieniające się zagrożenia geopolityczne, takie jak konflikty regionalne czy cyberataki. Choć WPBiO osiągnęła wiele – m.in. poprzez PESCO, Europejski Fundusz Obronny i liczne misje zagraniczne – napotyka też istotne przeszkody: brak jednomyślności, różnice narodowe oraz ograniczenia finansowe i operacyjne. Dalszy rozwój WPBiO będzie wymagał pogłębienia integracji obronnej, zwiększenia strategicznej autonomii przy współpracy z NATO oraz skuteczniejszej reakcji na nowe zagrożenia. Tylko przy zachowaniu politycznej woli i wspólnych inwestycji UE może wzmocnić swoją rolę jako stabilizującego aktora na arenie międzynarodowej.

Wojna w Ukrainie oraz zmieniająca się polityka Stanów Zjednoczonych wobec Europy znacząco wpłynęły na priorytety WPBiO, przyspieszając rozwój wspólnych zdolności obronnych i zacieśnienie współpracy z NATO. Przełomową inicjatywą jest program SAFE, który po raz pierwszy umożliwia państwom członkowskim UE finansowanie modernizacji sił zbrojnych poprzez wspólne inwestycje i wzmocnienie europejskiego przemysłu obronnego, co stanowi bezprecedensowy krok w integracji bezpieczeństwa UE.

Bibliografia

- Bobińska M., *Permanent Structured Cooperation – PESCO*, Defence Science Review, t. 3, nr 6, 2018, <https://doi.org/10.37055/pno/118757> (31.05.2025).
- Ciupiński A., *Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej: geneza, rozwój, funkcjonowanie*, Warszawa 2013.
- Council of the European Union, *Council conclusions on the implementation of the EU Global Strategy in the area of Security and Defence*, Bruksela 2017, <https://www.consilium.europa.eu/media/30823/qc7809568enc.pdf> (26.05.2025).
- Council of the European Union, *EU defence cooperation: Council approves conclusions on the PESCO Strategic Review*, Bruksela 2024, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2024/11/19/eu-defence-cooperation-council-approves-conclusions-on-the-pesco-strategic-review/pdf/> (29.05.2025).

Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony (WPBiO)

- Duma M., *Europejska ofensywa w sferze obronności – EEDF, PESCO i CARD*, Warszawa 2023, https://pulaski.pl/wp-content/uploads/2023/06/European_offensive_in_defense_sphere_EEDF_PESCO_and_CARD_PL.pdf (30.05.2025).
- EU Military Operations and Civilian Missions, European External Action Service, Bruksela 2020, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eu_military_operations_and_civilian_missions_july_2020.pdf (29.05.2025).
- European Defence Agency, *Permanent Structured Cooperation (PESCO)*, [https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-\(PESCO\)](https://eda.europa.eu/what-we-do/EU-defence-initiatives/permanent-structured-cooperation-(PESCO)) (26.05.2025).
- European Defence Agency, *What We Do*, <https://eda.europa.eu/what-we-do> (26.05.2025).
- European External Action Service, *European Peace Facility*, https://www.eeas.europa.eu/node/410784_fr (31.05.2025).
- European External Action Service, *European Union Military Staff (EUMS)*, https://www.eeas.europa.eu/eums_en (31.05.2025).
- European External Action Service, *PESCO – Factsheet*, Bruksela 2021, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/pesco_factsheet_2021-12.pdf (29.05.2025).
- European External Action Service, *Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe. A Global Strategy for the European Union's Foreign And Security Policy*, Bruksela 2016, https://www.eeas.europa.eu/sites/default/files/eugs_review_web_0.pdf (26.05.2025).
- Frankowski P., *Wspólna Polityka Bezpieczeństwa i Obrony Unii Europejskiej – aspekty instytucjonalne i operacyjne*, „Stosunki Międzynarodowe”, nr 12, 2012, https://wnpism.uw.edu.pl/wp-content/uploads/2020/06/12_2012.pdf (31.05.2025).
- Parlament Europejski, *Traktat z Maastricht i Traktat z Amsterdamu*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/3/traktat-z-maastricht-i-traktat-z-amsterdamu> (26.05.2025).
- Parlament Europejski, *Wspólna polityka bezpieczeństwa i obrony*, <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/pl/sheet/159/wspolna-polityka-bezpieczenstwa-i-obrony> (26.05.2025).
- Rada Unii Europejskiej, *Komitet Wojskowy Unii Europejskiej (EUMC)*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/council-eu/preparatory-bodies/european-union-military-committee/> (31.05.2025).
- Rada Unii Europejskiej, *Misje i operacje w ramach wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/csdp-missions-operations/> (28.05.2025).

- Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 28 lutego 2024 r. w sprawie realizacji wspólnej polityki bezpieczeństwa i obrony – roczne sprawozdanie za 2023 r.* (Dz. Urz. UE C 2024, poz. 0089).
- Smura T., *Europejska Inicjatywa Interwencyjna, czyli francuski pomysł na obronę Europy*, <https://klubjagiellonski.pl/2019/12/30/europejska-inicjatywa-interwencyjna-czyli-francuski-pomysl-na-obrone-europy/> (29.05.2025).
- Soloch K., *Europejska autonomia strategiczna i europejska suwerenność strategiczna*, <https://usa-ue.pl/teksty-i-komentarze/teksty/europejska-autonomia-strategiczna-i-europejska-suwerennosc-strategiczna/> (26.05.2025).
- Szymański P., Makowska M., *PESCO halfway. The EU's Permanent Structured Cooperation on Security and Defence: achievements and challenges*, <https://www.osw.waw.pl/en/node/32445> (30.05.2025).
- Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej* (Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/2).
- Traktat o Unii Europejskiej* (Dz.U. 2004, nr 90, poz. 864/30).
- Unia Europejska, *Wysoki przedstawiciel Unii do spraw zagranicznych i polityki bezpieczeństwa*, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=LEGISSUM:high_representative_cfsp (31.05.2025).
- Unia Europejska, *Zadania petersberskie*, <https://eur-lex.europa.eu/PL/legal-content/glossary/petersberg-tasks.html> (29.05.2025).

Weronika Aleksandra Urbańska

Uniwersytet Rzeszowski

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE)

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE) ma charakter regionalny i koncentruje się na bezpieczeństwie i współpracy w Europie oraz krajach sąsiednich. Działa wielowymiarowo, obejmując trzy strategiczne obszary bezpieczeństwa: polityczno-wojskowy, gospodarczo-ekonomiczny oraz ludzki¹. Powstała w 1970 roku i funkcjonowała pod nazwą Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (KBWE), jednak ze względu na potrzebę modyfikacji dotychczasowego modelu działania przyjęła nazwę OBWE². Obecnie należy do niej 57 państw członkowskich.

Rys historyczny

W 1954 roku ZSRR zaproponował utworzenie systemu zbiorowego bezpieczeństwa w Europie, który opierałby się na wzajemnych

¹ [b.a.], *Polska w OBWE*, <https://www.gov.pl/web/obwe/polska-w-obwe> (26.05.2025).

² Tamże.

gwarancjach nieagresji, zgodnie z rozdziałem VIII Karty Narodów Zjednoczonych. Inicjatywa została jednak odrzucona, gdyż państwa Europy Zachodniej i Stany Zjednoczone uznały, że jest to próba zablokowania przystąpienia RFN do NATO³. W późniejszych latach wielokrotnie przedstawiono plany skupiające się na unormowaniu stosunków między Wschodem a Zachodem, jednak żaden się nie powiódł. Dopiero w 1964 roku podczas XIX sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ zaproponowano zorganizowanie ogólnoeuropejskiej konferencji bezpieczeństwa i współpracy, zaś w 1972 roku 32 przedstawiciele państw członkowskich rozpoczęło rozmowy na temat utworzenia KBWE⁴. Ostatecznie powołano do życia Konferencję Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie pełniącą funkcję forum dialogu między wschodnimi i zachodnimi państwami Europy. W 1975 roku podpisano Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, który obejmował zasady regulujące wzajemne relacje pomiędzy państwami oraz rządami a społeczeństwem⁵.

Szczególnym krokiem w sformalizowaniu KBWE było podpisanie przez państwa strony w 1990 roku w Paryżu Karty Nowej Europy, zobowiązując się w ten sposób do rozwijania systemów służących zapobieganiu konfliktom zbrojnym między członkami oraz ich skutecznego rozwiązywania. Powołano do życia pięć kluczowych organów: Komitet Wysokich Przedstawicieli, Radę Ministerialną, Sekretariat, Biuro ds. Wolnych Wyborów oraz Centrum Zapobiegania Konfliktom⁶. Ostatecznie w 1995 roku, w celu wzmocnienia politycznej roli KBWE, utworzono na jej podstawie Organizację Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, która

³ Z. Lorenc, *Funkcje Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w kształtowaniu bezpieczeństwa*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, t. 3, nr 19, 2016, s. 185.

⁴ Tamże.

⁵ Z. Lorenc, dz. cyt., s. 183.

⁶ R. Białoskórski, *System wczesnego ostrzegania i zapobiegania konfliktom zbrojnym: model OBWE*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 1(74), 2009, s. 43.

w związku z brakiem statutu nie jest uznawana za standardową organizację międzynarodową⁷.

Podstawy prawne funkcjonowania organizacji

Podstawy prawne Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie opierają się na szeregu dokumentów i deklaracji, gdyż OBWE nie jest organizacją międzynarodową *sensu stricto* – nie została powołana na mocy wiążącego traktatu międzynarodowego i nie ma osobowości prawnej.

Podstawowym dokumentem koordynującym działalność OBWE jest deklaracja lizbońska, przyjęta w 1966 roku. Podkreślała ona potrzebę pokojowego rozwiązywania sporów oraz współpracy państw europejskich na rzecz bezpieczeństwa, suwerenności i wzajemnego zaufania. Dodatkowo pakt zobowiązywał do przestrzegania integralności terytorialnej i promował dialog jako podstawę stabilności w Europie. Wraz z deklaracją przyjęto dwa dodatkowe dokumenty dotyczące dalszej działalności; były to: Podbudowa dla kontroli zbrojeń oraz Rozszerzenie programu działania Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa⁸.

Ważnym dokumentem określającym zasady współpracy między państwami był Akt końcowy Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, tzw. Wielka Karta Pokoju, podpisana w 1975 roku. Obejmuje cztery rozdziały, które kompleksowo odnoszą się do najważniejszych kwestii, tworząc spójną i przejrzystą strukturę dokumentu. Rozdział pierwszy poświęcono bezpieczeństwu w Europie, a jego najważniejszą częścią jest „Deklaracja zasad rządzących stosunkami między państwami

⁷ M. Dulak, Y. Portnyi, *Przewodnictwo w OBWE – Kontekst instytucjonalny i historyczny* [w:] *Podsumowanie polskiego przewodnictwa w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie 2022*, red. M. Dulak, Kraków 2023, s. 36.

⁸ Z. Lorenc, dz. cyt., s. 189.

uczestniczącymi”⁹. Odnosi się do fundamentalnych zasad współistnienia państw, takich jak poszanowanie suwerenności i integralności terytorialnej, powstrzymywanie się od użycia siły, pokojowe rozstrzyganie sporów oraz partnerska współpraca międzynarodowa. Rozdział drugi dotyczy współpracy gospodarczej, naukowej i technicznej oraz środowiska naturalnego. Rozdział trzeci z kolei skupia się na współpracy humanitarnej i dziedzinach pokrewnych i obejmuje szereg działań w zakresie kontaktów międzyludzkich, obiegu informacji, edukacji oraz współpracy kulturalnej, zaś rozdział czwarty jest skoncentrowany na kontynuowaniu procesu konferencji¹⁰.

Kolejnym dokumentem określającym zasady współpracy między państwami stronami jest Karta Nowej Europy, którą podpisano w 1990 roku w Paryżu na jednym ze szczytów KBWE. Jej zadaniem było zapewnienie pokoju, bezpieczeństwa, współpracy i ochrony ludności, zwłaszcza po II wojnie światowej. Została podzielona na trzy części – jedna z nich dotyczy pokoju, wspólnoty wartości demokratycznych, ładu instytucjonalnego władz, systemu sądowego i poszanowania praw człowieka. Druga z kolei obejmuje przyszłe plany dla Europy, zaś ostatnia koncentruje się na tworzeniu nowych instytucji europejskich¹¹.

Równie istotne znaczenie ma Karta Bezpieczeństwa Europejskiego (KBE). Dokument przyjęty w 1999 roku podczas szczytu OBWE w Stambule określał zasady nowego ładu bezpieczeństwa w Europie po zakończeniu zimnej wojny. Jego głównym założeniem było zaakceptowanie zasady wspólnego bezpieczeństwa – żadne państwo nie ma prawa zwiększać własnego poczucia stabilności,

⁹ A. Jach, *Akt końcowy KBWE i jego wpływ na instytucjonalizację ruchu praw człowieka w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej 1975–1991 (wybrane aspekty)*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2, 2017, s. 164.

¹⁰ Tamże.

¹¹ [b.a.], *Paryska Karta Nowej Europy*, <https://www.zbigniewmeres.pl/artykul/paryska-karta-nowej-europy-455557/> (26.05.2025).

naruszając interesy innych, a każde ma prawo swobodnie dobierać sojusze oraz mechanizmy obrony. Karta zwracała także uwagę na rolę OBWE jako kluczowej organizacji odpowiedzialnej za zapobieganie konfliktom, ich pokojowe rozstrzyganie oraz umacnianie stabilności w Europie¹². Dokument podkreślał również konieczność koordynacji działań z innymi organizacjami międzynarodowymi – NATO czy UE.

Struktura organizacji

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie ma wielopoziomową strukturę, która umożliwia skuteczne działanie na rzecz pokoju, stabilności i współpracy w regionie. Składa się z instytucji decyzyjnych, które realizują zadania związane z monitorowaniem przestrzegania praw człowieka, zapobieganiem konfliktom i wsparciem demokratycznych procesów. Strukturę OBWE należy podzielić na dwie grupy: organy o charakterze politycznym oraz administracyjnym. W pierwszej są następujące organy:

- Spotkania Szefów Państw i Rządów (tzw. szczyty) – obrady odbywają się co dwa lata w celu określenia kluczowych obszarów działania OBWE;
- Konferencje Przeglądowe – ich kompetencje skupiają się na analizie obowiązujących aktów prawnych, ocenie ich wdrożenia oraz opracowywania nowych dokumentów przyjmowanych na szczytach;
- Rada Ministerialna – najważniejszy organ decyzyjny, główne forum konsultacji politycznych. Zbiera się raz w roku i jest odpowiedzialna za organizowanie szczytów;

¹² Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Prezydent RP na szczycie OBWE w Stambule*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/275,Prezydent-RP-na-szczycie-OBWE-w-Stambule.html> (27.05.2025).

- Wysoka Rada – organ zarządzający, który obraduje dwa razy w roku. Do jego zadań należy koordynowanie działań politycznych organizacji oraz współpracy w zakresie gospodarki z innymi państwami;
- Stała Rada – czuwa nad funkcjonowaniem organizacji między posiedzeniami Wysokiej Rady.
- Urzędujący Przewodniczący – organ ten sprawuje pieczę nad działaniami organizacji, a jego rolę pełni przez rok rotacyjnie minister spraw zagranicznych wybranego państwa członkowskiego¹³.

Do drugiej grupy należą:

- Sekretariat – pełni funkcję wsparcia technicznego i organizacyjnego. Istotną rolę w jego strukturze odgrywa Centrum Zapobiegania Konfliktom;
- Sekretarz Generalny – to najwyższy urzędnik w strukturze administracyjnej, który jest odpowiedzialny za nadzór oraz koordynację jej funkcjonowania;
- Biuro Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka (ODIHR) – realizuje zadania związane z ochroną praw człowieka i zasadami demokracji w ramach ludzkiego wymiaru OBWE¹⁴.

Kolejnym elementem struktury OBWE są organy o charakterze parlamentarnym, a z nich najważniejszym jest Zgromadzenie Parlamentarne. Tworzą je przedstawiciele państw członkowskich, a doroczne sesje Zgromadzenia odbywają się w stolicach wybranych krajów należących do OBWE. Warto podkreślić, że Zgromadzenie podejmuje kwestie dotyczące działania organizacji oraz realizacji jej kluczowych założeń¹⁵. Do autonomicznych struktur OBWE zalicza się Forum Współpracy w Dziedzinie Bezpieczeństwa,

¹³ A. Florczak, *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, Wrocław 1999, s. 99.

¹⁴ Tamże, s. 100.

¹⁵ Tamże.

które koncentruje się na kontroli zbrojeń, rozbrojeń, wzmacnianiu środków zaufania i bezpieczeństwa czy prowadzeniu dialogu¹⁶. Kluczowe znaczenie ma również Wysoki Komisarz OBWE ds. Mniejszości Narodowych. Jest to wyspecjalizowany organ odpowiedzialny za wczesne ostrzeżenie i szybkie reagowanie na potencjalne zagrożenia. Pełni funkcję narzędzia prewencji konfliktów, działając na jak najwcześniejszym etapie ich rozwoju.

Cele i zadania

Celem Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie jest wzmacnianie bezpieczeństwa, dialogu oraz rozwijanie partnerstwa pomiędzy państwami członkowskimi skupionego w trzech sektorach: polityczno-wojskowym, ludzkim oraz gospodarczo-ekonomicznym¹⁷. Pierwszy z wymienionych wymiarów koncentruje się na zapobieganiu konfliktom i ich rozwiązywaniu drogą pokojową, budowaniu zaufania między państwami stronami poprzez środki kontroli zbrojeń i przejrzystość działań wojskowych, a także przeciwdziałanie zagrożeniom militarnym. W kontekście wymiaru ludzkiego jego definicja została wprowadzona w 1989 roku w dokumencie końcowym konferencji przeglądowej KBWE w Wiedniu. Jego zadaniem jest ochrona i promocja praw człowieka oraz podstawowych wolności, wspieranie demokracji, rządów prawa i wolności mediów czy zapewnienie praw mniejszości narodowych i przeciwdziałanie dyskryminacji. Ostatni sektor, gospodarczo-ekonomiczny, stoi na straży ochrony środowiska i wsparcia zrównoważonego rozwoju, zwalczania przestępczości zorganizowanej, handlu ludźmi i korupcji oraz promocji stabilności gospodarczej jako fundamentu bezpieczeństwa¹⁸.

¹⁶ Tamże.

¹⁷ JACEG, *OBWE. Co to jest i czym się zajmuje?*, <https://www.money.pl/gospodarka/obwe-co-to-jest-i-czym-sie-zajmuje-6527866404091521a.html> (27.05.2025).

¹⁸ Tamże.

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie, jako największa regionalna organizacja bezpieczeństwa w regionie, podejmuje kompleksowe działania mające na celu zapobieganie konfliktom i rozwiązywanie ich poprzez prowadzenie misji obserwacyjnych i mediacji. Organizacja angażuje się w dialog między stronami spornymi, wspiera negocjacje oraz udziela pomocy w rozwiązywaniu sporów. Przykładem działalności OBWE jest prowadzenie Specjalnej Misji Monitorującej na Ukrainie od 2014 roku. Jej celem jest obserwacja sytuacji na miejscu, raportowanie naruszeń zawieszenia broni oraz wspieranie dialogu między stronami konfliktu. Misja pomaga również w zapewnieniu bezpieczeństwa ludności cywilnej, ułatwiając dostęp do pomocy humanitarnej oraz wspierając działania na rzecz pokojowego rozwiązywania konfliktu¹⁹.

OBWE promuje również wszelkie środki budowy zaufania, tj. wymianę informacji o siłach zbrojnych, transparentność manewrów wojskowych czy inspekcje na miejscu. Monitoruje przestrzeganie praw człowieka i wolności obywatelskich oraz wspiera rozwój instytucji demokratycznych. Organizacja odegrała kluczową rolę w stabilizacji Bałkanów po rozpadzie Jugosławii w latach 90. XX wieku, wysyłając misje obserwacyjne do Bośni i Hercegowiny, Chorwacji, Kosowa, a także innych państw regionu²⁰. Prowadzi ponadto misje obserwacyjne podczas wyborów. Przykładowo przed elekcją prezydencką w Polsce w 2025 roku

¹⁹ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *OBWE a wojna na Ukrainie*, <https://pism.pl/publikacje/obwe-a-wojna-na-ukrainie> (27.05.2025).

²⁰ M. Natanek, *Działalność misji OBWE w Sarajewie w zakresie budowy systemu ochrony praw mniejszości narodowych w Bośni i Hercegowinie ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji Romów*, „Polityka i Społeczeństwo”, t. 16, nr 4, 2018, s. 77.

OBWE wysłało misję w celu oceny głosowania pod względem zgodności z zobowiązaniami wynikającymi z członkostwa w OBWE, międzynarodowymi standardami dotyczącymi demokratycznych procesów wyborczych oraz krajowymi regulacjami prawnymi²¹.

Podsumowanie

Wobec dynamicznie zmieniającego się środowiska międzynarodowego Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie stoi przed wyzwaniem utrzymania swojej roli jako skutecznej platformy dialogu i współpracy. Rosnące napięcia geopolityczne, zwłaszcza w Europie Wschodniej, pokazują, jak ważna jest obecność organizacji zdolnej do szybkiego reagowania, mediacji i monitoringu sytuacji konfliktowych. W przyszłości OBWE powinna dążyć zarówno do wzmocnienia swoich mechanizmów decyzyjnych, jak i podniesienia skuteczności działań w terenie, aby bardziej efektywnie reagować na pojawiające się zagrożenia. Kluczowe znaczenie będzie miało kontynuowanie poczynań na rzecz umacniania demokracji, przestrzegania rządów prawa oraz ochrony praw człowieka, szczególnie w krajach znajdujących się w procesie przemian politycznych i ustrojowych. Utrzymanie szerokiego mandatu obejmującego trzy wymiary bezpieczeństwa może ponadto pozwolić OBWE na zachowanie wyjątkowej pozycji w systemie organizacji międzynarodowych. Jej skuteczność w przyszłości będzie jednak zależeć od wewnętrznych reform oraz od gotowości państw członkowskich do przezwyciężania różnic i podejmowania wspólnych działań.

²¹ Organization for Security and Co-operation In Europe, *ODIHR otwiera ograniczoną misję obserwacyjną wyborów w Polsce*, <https://www.osce.org/pl/odihr/elections/589346> (27.05.2025).

Bibliografia

- [b.a.], *Paryska Karta Nowej Europy*, <https://www.zbigniewmeres.pl/artikul/paryska-karta-nowej-europy-455557/> (26.05.2025).
- [b.a.], *Polska w OBWE*, <https://www.gov.pl/web/obwe/polska-w-obwe> (26.05.2025).
- Białoskórski R., *System wczesnego ostrzegania i zapobiegania konfliktom zbrojnym: model OBWE*, „Zeszyty Naukowe AON”, nr 1(74), 2009.
- Biuro Bezpieczeństwa Narodowego, *Prezydent RP na szczycie OBWE w Stambule*, <https://www.bbn.gov.pl/pl/wydarzenia/275,Prezydent-RP-na-szczycie-OBWE-w-Stambule.html> (27.05.2025).
- Dulak M., Portnyi Y., *Przewodnictwo w OBWE – Kontekst instytucjonalny i historyczny* [w:] *Podsumowanie polskiego przewodnictwa w Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie 2022*, red. M. Dulak, Kraków 2023.
- Florczak A., *Organizacja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, Wrocław 1999.
- JACEG, *OBWE. Co to jest i czym się zajmuje?*, <https://www.money.pl/gospodarka/obwe-co-to-jest-i-czym-sie-zajmuje-6527866404091521a.html> (27.05.2025).
- Jach A., *Akt końcowy KBWE i jego wpływ na instytucjonalizację ruchu praw człowieka w krajach Europy Środkowo-Wschodniej w perspektywie porównawczej 1975–1991 (wybrane aspekty)*, „Nowa Polityka Wschodnia”, nr 2, 2017.
- Lorenc Z., *Funkcje Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie w kształtowaniu bezpieczeństwa*, „Obronność – Zeszyty Naukowe Wydziału Zarządzania i Dowodzenia Akademii Sztuki Wojennej”, t. 3, nr 19, 2016.
- Natanek M., *Działalność misji OBWE w Sarajewie w zakresie budowy systemu ochrony praw mniejszości narodowych w Bośni i Hercegowinie ze szczególnym uwzględnieniem sytuacji Romów*, „Polityka i Społeczeństwo”, t. 16, nr 4, 2018.
- Organization for Security and Co-operation In Europe, *ODIHR otwiera ograniczoną misję obserwacyjną wyborów w Polsce*, <https://www.osce.org/pl/odihhr/elections/589346> (27.05.2025).
- Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *OBWE a wojna na Ukrainie*, <https://pism.pl/publikacje/obwe-a-wojna-na-ukrainie> (27.05.2025).

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) jest regionalną organizacją wielostronną, zrzeszającą wszystkie 35 niezależnych państw obu Ameryk, w tym Stany Zjednoczone. Powołana do życia w 1948 roku OPA pełni rolę głównego forum dla dyskusji politycznych, analizy strategicznej i podejmowania decyzji w szerokim spektrum spraw dotyczących obu kontynentów. Jej fundamentalnym celem jest wspieranie i umacnianie współpracy między państwami członkowskimi w celu osiągnięcia trwałego pokoju, wszechstronnego bezpieczeństwa i zrównoważonego rozwoju w całym regionie.

Geneza organizacji

Koncepcja zjednoczonego systemu międzyamerykańskiego ma swoje korzenie w kongresie panamskim z 1826 roku, zwołanym przez wizjonerskiego Simóna Bolívara. Jednakże ta próba stworzenia trwałego związku republik amerykańskich spotkała się z ograniczoną ratyfikacją i ostatecznie nie osiągnęła pełnego zamierzonego

potencjału. Pierwszy konkretny krok w kierunku ustanowienia formalnego systemu międzyamerykańskiego nastąpił w latach 1889–1890 wraz z Pierwszą Międzynarodową Konferencją Państw Amerykańskich, która odbyła się w Waszyngtonie. To kluczowe spotkanie doprowadziło do utworzenia Międzynarodowego Związku Republik Amerykańskich oraz jego stałego sekretariatu, znanego pod nazwą Biuro Handlowe Republik Amerykańskich; był to formalny początek systemu międzyamerykańskiego. W 1910 roku organizacja zmieniła nazwę na Unia Panamerykańska, co odzwierciedlało rozszerzenie jej zakresu działania poza kwestie czysto handlowe¹.

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) została formalnie ustanowiona 30 kwietnia 1948 roku podczas Dziewiątej Międzynarodowej Konferencji Państw Amerykańskich, która odbyła się w Bogocie w Kolumbii. To przełomowe wydarzenie zaowocowało podpisaniem Karty Organizacji Państw Amerykańskich² przez 21 państw członkowskich, co ostatecznie ukształtowało ramy współpracy międzyamerykańskiej. Karta OPA, zwana też kartą Bogoty, weszła w życie 13 grudnia 1951 roku, oficjalnie rozpoczynając działalność organizacji w nowych ramach prawnych³. Przejście od poprzedzającej Unii Panamerykańskiej do nowo utworzonej OPA było w dużej mierze płynnym procesem, ułatwionym przez fakt, że Alberto Lleras Camargo, Dyrektor Generalny Unii Panamerykańskiej, został pierwszym Sekretarzem Generalnym OPA, zapewniając

¹ U.S. Department of State, *Background Notes: OAS*, https://1997-2001.state.gov/background_notes/oas_0005_bgn.html (18.05.2025).

² Karta Organizacji Państw Amerykańskich, podpisana w Bogocie 30 kwietnia 1948, z uwzględnieniem poprawek przyjętych w Buenos Aires (27 lutego 1967), Kartagenie (5 grudnia 1985), Waszyngtonie (14 grudnia 1992) i Managui (10 czerwca 1993).

³ Centralne Biuro Antykorupcyjne, *Organizacja Państw Amerykańskich (Organization of American States – OAS)*, <https://antykorupcja.gov.pl/ak/institucje-antykorupcy/organizacje-pozarzadow/na-swiecie/1845,Organization-of-American-States.html> (18.05.2025).

ciągłość i zachowanie wiedzy instytucjonalnej. Utworzenie OPA w 1948 roku było znacząco ukształtowane przez kontekst geopolityczny okresu powojennego i rodzącej się zimnej wojny. Stany Zjednoczone w szczególności postrzegały utworzenie OPA jako strategiczny imperatyw mający na celu ustanowienie jednolitego bloku w obrębie półkuli zachodniej, aby przeciwdziałać zagrożeniu rozprzestrzeniania się komunizmu⁴.

Podstawy prawne organizacji

Podstawą prawną OPA jest jej Karta, podpisana w Bogocie w 1948 roku. Określa ona cele organizacji, takie jak wzmocnienie pokoju i bezpieczeństwa, promowanie demokracji, pokojowe rozwiązywanie sporów, wspólne działania w przypadku agresji oraz wspieranie rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego. Karta ustanawia zasady postępowania państw członkowskich, w tym poszanowanie prawa międzynarodowego, suwerenności, nieingerencji i praw człowieka. Warto zwrócić uwagę na kluczowe artykuły Karty OPA, które szczegółowo określają jej cele i zasady. Artykuł 2 Karty OPA wymienia osiem podstawowych celów mających na celu wdrożenie jej zasad i wypełnienie regionalnych zobowiązań wynikających z Karty Narodów Zjednoczonych. Są to między innymi: wzmocnienie pokoju i bezpieczeństwa kontynentu, promowanie i umacnianie demokracji przedstawicielskiej z należytym poszanowaniem zasady nieingerencji czy wyeliminowanie skrajnego ubóstwa, które stanowi przeszkodę w pełnym rozwoju demokratycznym narodów półkuli.

Karta OPA była czterokrotnie zmieniana; były to następujące dokumenty:

⁴ [b.a.], *Organization of American States*, https://coadf.com/?page_id=904 (18.05.2025).

1. Protokół z Buenos Aires (1967).
2. Protokół z Kartageny (1985).
3. Protokół z Waszyngtonu (1992).
4. Protokół z Managui (1993).

Cztery zmiany w Karcie OPA pokazują, że organizacja potrafi się dostosować do zmieniających się potrzeb, zwłaszcza w kwestiach demokracji, praw człowieka i rozwoju społeczno-gospodarczego. Protokół z Buenos Aires w 1967 roku rozszerzył działalność OPA poza politykę i bezpieczeństwo, obejmując sprawy społeczne, gospodarcze, edukacyjne, naukowe i kulturalne. Protokół z Kartageny w 1985 roku podkreślił znaczenie demokracji przedstawicielskiej, co było zgodne z demokratyzacją w Ameryce Łacińskiej w latach 80. XX wieku. Protokoły z Waszyngtonu i Managui w latach 90. XX wieku wzmocniły zaangażowanie OPA w demokrację, wprowadzając możliwość zawieszania państw za działania antydemokratyczne i uznając walkę z ubóstwem za warunek umocnienia demokracji. Pakt z Bogoty w ramach prawnych OPA podkreśla zaangażowanie organizacji w pokojowe rozwiązywanie sporów, co jest ważne dla stabilności regionalnej i zapobiegania konfliktom zbrojnym na zachodniej półkuli. Traktat ten określa konkretne procedury pokojowego rozwiązywania sporów, dając OPA możliwość interweniowania i promowania polubownych rozwiązań, co przyczynia się do utrzymania pokoju i bezpieczeństwa w regionie⁵.

Struktura organizacji

Na szczycie struktury znajduje się Zgromadzenie Ogólne, które jest najwyższym organem decyzyjnym Organizacji. Składa się z delegacji wszystkich państw członkowskich i zbiera się corocznie

⁵ OAS, *Our History*, https://www.oas.org/en/about/our_history.asp (18.05.2025).

na sesji zwyczajnej. Zgromadzenie Ogólne ma szerokie kompetencje, obejmujące ustalanie ogólnej polityki i kierunków działania OPA, decydowanie o strukturze i funkcjach jej organów, zatwierdzanie budżetu oraz ustalanie składek członkowskich. Może również zwoływać sesje nadzwyczajne w razie potrzeby, co podkreśla jego rolę jako głównego forum do omawiania najważniejszych kwestii dotyczących regionu.

Kolejnym istotnym organem jest Zebranie Konsultacyjne Ministrów Spraw Zagranicznych, które zbiera się w celu rozważenia pilnych problemów i spraw o wspólnym znaczeniu dla państw amerykańskich. Pełni ono również funkcję Organu Konsultacyjnego, zwłaszcza w sytuacjach zagrożenia pokoju i bezpieczeństwa na półkuli, zgodnie z Międzyamerykańskim Traktatem o Wzajemnej Pomocy (traktatem z Rio). Każde państwo członkowskie ma prawo zażądać zwołania takiego zebrania, co świadczy o jego znaczeniu w reagowaniu na nagłe kryzysy regionalne.

Rada Stała jest organem wykonawczym OPA, który działa w sposób ciągły i odpowiada bezpośrednio przed Zgromadzeniem Ogólnym. Składa się z ambasadorów wszystkich państw członkowskich i zajmuje się bieżącymi sprawami Organizacji. Do jej kompetencji należy nadzorowanie utrzymania przyjaznych stosunków między państwami członkowskimi, pomoc w pokojowym rozwiązywaniu sporów, wdrażanie mandatów Zgromadzenia Ogólnego oraz działanie jako Komitet Przygotowawczy sesji Zgromadzenia Ogólnego. Rada Stała może również badać fakty dotyczące sporów między państwami członkowskimi, za zgodą zainteresowanych stron.

Międzyamerykańska Rada ds. Integralnego Rozwoju (CIDI) podlega bezpośrednio Zgromadzeniu Ogólnemu i jest odpowiedzialna za promowanie współpracy między państwami członkowskimi w celu osiągnięcia wszechstronnego rozwoju. Jej działania obejmują szeroki zakres dziedzin, w tym rozwój gospodarczy,

społeczny, edukacyjny, kulturalny, naukowy i technologiczny, ze szczególnym naciskiem na eliminację skrajnego ubóstwa. CIDI formułuje strategiczne plany, programy i kierunki działań w zakresie współpracy na rzecz integralnego rozwoju oraz promuje konkretne inicjatywy w różnych sektorach.

Międzyamerykański Komitet Prawny pełni rolę doradczą OPA w sprawach prawnych. Jego zadaniem jest promowanie rozwoju i kodyfikacji prawa międzynarodowego w systemie międzyamerykańskim oraz prowadzenie badań nad problemami prawnymi związanymi z integracją regionalną. Komitet wydaje opinie prawne i przyczynia się do rozwoju ram prawnych współpracy między państwami członkowskimi.

Międzyamerykańska Komisja Praw Człowieka (IACHR) jest jednym z dwóch głównych organów OPA zajmujących się ochroną praw człowieka. Monitoruje sytuację w zakresie praw człowieka w państwach członkowskich, bada skargi dotyczące naruszeń i publikuje raporty z zaleceniami. IACHR przyjmuje i analizuje indywidualne petycje dotyczące naruszeń praw człowieka i przeprowadza wizyty w krajach w celu zbadania sytuacji.

Sekretariat Generalny jest stałym i centralnym organem OPA, kierowanym przez Sekretarza Generalnego. Odpowiada za realizację programów i polityk Organizacji, świadczy usługi sekretarskie innym organom oraz pełni funkcję depozytariusza traktatów i porozumień międzyamerykańskich. Sekretariat Generalny promuje również współpracę gospodarczą, społeczną, prawną, edukacyjną, naukową i kulturalną między państwami członkowskimi.

Oprócz wymienionych organów w strukturze OPA funkcjonują również inne podmioty, takie jak Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka, który jest autonomiczną instytucją sądową rozpatrującą sprawy dotyczące naruszeń praw człowieka. Istnieją także wyspecjalizowane organizacje, takie jak Pan-American Health Organization (PAHO), Inter-American Children's Institute (IIN)

i Inter-American Commission of Women (CIM), które współpracują z OPA w określonych obszarach. Ta złożona struktura ma na celu zapewnienie Organizacji zdolności do podejmowania działań na wielu frontach i skutecznego reagowania na różnorodne wyzwania stojące przed regionem⁶.

Cele i zadania organizacji

Główne cele Organizacji Państw Amerykańskich (OPA), wyraźnie określone w jej Karcie, są kompleksowe i mają na celu wspieranie stabilnej i prosperującej wspólnoty międzyamerykańskiej. Zgodnie z art. 2 Karty OPA jej podstawowe cele to: wzmocnienie pokoju i bezpieczeństwa na całym kontynencie; aktywne promowanie i umacnianie zasad i praktyk demokracji przedstawicielskiej, z należytym poszanowaniem zasady nieingerencji; zapobieganie możliwym przyczynom trudności i zapewnienie pokojowego rozwiązywania sporów, które mogą powstać między państwami członkowskimi; zapewnienie wspólnych działań ze strony tych państw w przypadku agresji; poszukiwanie rozwiązań problemów politycznych, prawnych i gospodarczych, które mogą wynikać między nimi; promowanie, poprzez wspólne działania, ich rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego; wyeliminowanie skrajnego ubóstwa, które stanowi przeszkodę w pełnym rozwoju demokratycznym narodów półkuli; a ponadto osiągnięcie skutecznego ograniczenia broni konwencjonalnej, co umożliwi przeznaczenie największej ilości zasobów na rozwój gospodarczy i społeczny państw członkowskich⁷.

⁶ Tamże, *Our Structure*, https://www.oas.org/en/about/our_structure.asp (18.05.2025).

⁷ U.S. Department of State, *Organization of American States*, <https://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/fs/2005/47198.htm> (28.05.2025).

Najważniejsze inicjatywy i działania podejmowane przez OPA

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) aktywnie angażuje się w wiele inicjatyw i działań, które odzwierciedlają jej cele statutowe i reagują na dynamiczne potrzeby regionu. Obejmują one szeroki zakres obszarów, od promowania demokracji i obrony praw człowieka, po zapewnienie wielowymiarowego bezpieczeństwa, wspieranie integralnego rozwoju oraz ułatwianie współpracy prawnej i rozwiązywania konfliktów

W obszarze nazwanym Promowanie Demokracji OPA konsekwentnie umacnia instytucje demokratyczne na całej półkuli zachodniej. Kluczowym narzędziem są liczne misje obserwacji wyborów, które zapewniają przejrzystość i uczciwość procesów wyborczych, jak na przykład w Meksyku w 2024 roku czy Ekwadorze w roku 2023. OPA wspiera również rozwój instytucji demokratycznych, udziela pomocy technicznej państwom członkowskim i angażuje się w zapobieganie kryzysom oraz mediacje w celu ochrony porządku demokratycznego⁸.

W dziedzinie Obrony Praw Człowieka OPA odgrywa niezastąpioną rolę poprzez Międzyamerykańską Komisję Praw Człowieka (IACHR) i Międzyamerykański Trybunał Praw Człowieka. Organy te monitorują sytuację w zakresie praw człowieka, badają skargi dotyczące naruszeń i publikują raporty, np. o Wenezueli i Nikaragui⁹.

W kwestii Zapewnienia Wielowymiarowego Podejścia do Bezpieczeństwa OPA stosuje kompleksowe działania poprzez swój Sekretariat ds. Bezpieczeństwa Wielowymiarowego. Obejmuje to zwalczanie handlu narkotykami, terroryzmu, zapewnienie

⁸ OAS, *Electoral Observation Section*, <https://www.oas.org/ext/en/main/oas/our-structure/gsssd/deco/eos> (27.05.2025).

⁹ Georgetown Law Library, *The Inter American Human Rights System*, <https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=273364&p=6025373> (28.05.2025).

cyberbezpieczeństwa i walkę z przestępczością zorganizowaną. OPA promuje również środki budowy zaufania i bezpieczeństwa między państwami członkowskimi, takie jak wymiana informacji o wydatkach obronnych.

Wspieranie Integralnego Rozwoju i Dobrobytu jest kolejnym filarem działalności OPA. Organizacja pomaga państwom członkowskim w zmniejszaniu ubóstwa i osiągnięciu zrównoważonego rozwoju gospodarczego poprzez programy, pomoc techniczną i projekty współpracy. Są to inicjatywy wspierające małe i średnie przedsiębiorstwa oraz reakcje na wyzwania związane ze zmianami klimatu¹⁰.

Istotnym aspektem działalności OPA jest popieranie Międzyamerykańskiej Współpracy Prawnej. OPA umacnia współpracę prawną poprzez ustanawianie konwencji i traktatów, a także pracę Międzyamerykańskiego Komitetu Prawnego. Jako przykład może posłużyć opracowanie Międzyamerykańskiej Konwencji Przeciwko Korupcji¹¹.

OPA ma długą historię misji pokojowych i rozwiązywania konfliktów. Organizacja wielokrotnie wysyłała misje pokojowe do państw członkowskich w czasach kryzysu, wspierając procesy pokojowe i pokojowe rozwiązywanie sporów. Jako przykłady mogą posłużyć interwencje w Haiti, Peru, Gwatemali i Paragwaju. Fundusz Pokojowy OPA wspiera te wysiłki finansowo¹².

Podsumowanie

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA) znajduje się dziś w bardzo ważnym momencie, mierząc się z wieloma trudnymi

¹⁰ Karta Organizacji Państw Amerykańskich, Bogota 1948.

¹¹ Międzyamerykańska konwencja antykorupcyjna, 29 marca 1996 roku, Bogota.

¹² L. Almagro, *Promoting Peace in the Americas in the 21st Century A Contribution to the UN's Peacebuilding Agenda Organization of American States (OAS)*, <https://dppa.dfs.un.org/sites/default/files/oas.pdf> (28.05.2025).

wyzwaniami XXI wieku. Są to między innymi rosnące podziały polityczne między krajami członkowskimi, ciągłe problemy z pieniędzmi, które ograniczają jej działanie, a także pytania o to, czy jest jeszcze ważna i skuteczna. Dzieje się tak, ponieważ w regionie powstały inne wpływowe organizacje, takie jak Wspólnota Państw Ameryki Łacińskiej i Karaibów (CELAC) czy Unia Narodów Południowoamerykańskich (UNASUR).

W odpowiedzi na te problemy zarówno w samej organizacji, jak i wśród obserwatorów z zewnątrz coraz częściej dyskutuje się o potrzebie gruntownych reform w Organizacji. Chodzi o to, żeby była bardziej skuteczna, lepiej działała i nadal miała znaczący wpływ na rozwiązywanie pilnych problemów regionu. Stany Zjednoczone, jako ważny kraj i największy darczyńca, aktywnie wspierają reformy budżetowe i administracyjne w OPA, aby poprawić jej stabilność finansową i efektywność. Przyszłość OPA zależy od tego, czy zdoła się dostosować do tych wyzwań, wzmocnić współpracę między krajami członkowskimi i skupić się na swoich głównych zadaniach, takich jak promowanie demokracji, ochrona praw człowieka i zapewnienie bezpieczeństwa. Wybór nowego sekretarza generalnego w 2025 roku oznacza kluczowy moment dla przyszłego kierunku organizacji. Dodatkowo, narastające problemy, takie jak masowe migracje, zmiany klimatu i wzrost przestępczości międzynarodowej, będą wymagały od OPA bardziej aktywnego i skoordynowanego działania.

Warto też zauważyć, że coraz większe koncentrowanie się w dyskusjach o przyszłości OPA na problemach takich, jak zmiany klimatu i migracje, pokazuje, że te nowe wyzwania stają się coraz ważniejsze dla stabilności i dobrobytu zachodniej półkuli i wymagają wspólnej, regionalnej odpowiedzi. OPA może odegrać ważną rolę w promowaniu zrównoważonego rozwoju, ułatwianiu dostępu do funduszy na walkę ze zmianami klimatu i koordynowaniu działań na rzecz ochrony migrantów. To pokazuje,

Organizacja Państw Amerykańskich (OPA)

że organizacja musi rozszerzyć swoje działania poza tradycyjne kwestie polityczne i bezpieczeństwa, aby skutecznie radzić sobie z tymi nowymi zagrożeniami.

Bibliografia

- [b.a.], *Organization of American States*, https://coadf.com/?page_id=904 (18.05.2025).
- Almagro L., *Promoting Peace in the Americas in the 21st Century A Contribution to the UN's Peacebuilding Agenda Organization of American States (OAS)*, <https://dppa.dfs.un.org/sites/default/files/oas.pdf> (28.05.2025)
- Centralne Biuro Antykorupcyjne, *Organizacja Państw Amerykańskich (Organization of American States – OAS)*, <https://antykorupcja.gov.pl/ak/instytucje-antykorupcy/organizacje-pozarzadow/na-swiecie/1845,Organization-of-American-States.html> (18.05.2025).
- Georgetown Law Library, *The Inter American Human Rights System*, <https://guides.ll.georgetown.edu/c.php?g=273364&p=6025373> (28.05.2025).
- Karta Organizacji Państw Amerykańskich, Bogota 1948.
- Karta Organizacji Państw Amerykańskich, podpisana w Bogocie 30 kwietnia 1948, z uwzględnieniem poprawek przyjętych w Buenos Aires (27 lutego 1967), Kartagenie (5 grudnia 1985), Waszyngtonie (14 grudnia 1992) i Managui (10 czerwca 1993).
- Międzyamerykańska konwencja antykorupcyjna, 29 marca 1996 roku, Bogota.
- OAS, *Electoral Observation Section*, <https://www.oas.org/ext/en/main/oas/our-structure/gssd/deco/eos> (27.05.2025).
- OAS, *Our History*, https://www.oas.org/en/about/our_history.asp (18.05.2025).
- OAS, *Our Structure*, https://www.oas.org/en/about/our_structure.asp (18.05.2025).
- U.S. Department of State, *Background Notes: OAS*, https://1997-2001.state.gov/background_notes/oas_0005_bgn.html (18.05.2025).
- U.S. Department of State, *Organization of American States*, <https://2001-2009.state.gov/p/wha/rls/fs/2005/47198.htm> (28.05.2025).

Kacper Marcinek

Uniwersytet Rzeszowski

Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa (QUAD)

Quadrilateral Security Dialogue (QUAD), czyli Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa, jest nieformalnym forum współpracy pomiędzy Stanami Zjednoczonymi Ameryki, Związkiem Australijskim, Republiką Indii oraz Japonią. Stanowi platformę dialogu strategicznego i koordynacji działań w regionie Indo-Pacyfiku, obejmującą m.in. kwestie bezpieczeństwa, gospodarki oraz stabilności regionalnej. Początki tej inicjatywy sięgają 2004 roku.

Rys historyczny

Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa to organizacja, w której skład wchodzi: Stany Zjednoczone Ameryki, Związek Australijski, Republika Indii oraz Japonia. Uważa się, że impulsem do powstania organizacji były zdarzenia powiązane bezpośrednio z tsunami w Azji Południowo-Wschodniej, gdzie siły zbrojne tych czterech państw współpracowały ze sobą w przywracaniu pierwotnego

statusu na poszkodowanych terenach oraz we wspólnych działaniach humanitarnych. Kolejnymi czynnościami państw zmierzającymi do dialogu było zbliżenie się USA do Indii dzięki podpisaniu umowy o współpracy obronnej z Indiami w 2005 roku. Rok później Taro Aso, ówczesny minister spraw zagranicznych Japonii, zaproponował dołączenie Indii do funkcjonującej wtedy organizacji The Trilateral Strategic Dialogue (TSD)¹. Rok 2007 przyniósł oficjalne utworzenie organizacji z inicjatywy strony japońskiej. Doszło do tego podczas przemowy japońskiego premiera, Shinzo Abe, w parlamencie indyjskim, gdy zaczął mówić o „zbiegu dwóch mórz” – Oceanu Indyjskiego i Spokojnego – i zespoleniu ich w „jeden zintegrowany teatr geopolityczny”². Kilka miesięcy później wojska indyjskie, amerykańskie i japońskie rozpoczęły wspólne ćwiczenia wojskowe, w tym ćwiczenia morskie w pełnym składzie organizacji, zasilonym dodatkowo o Singapur³. Organizacja w pierwotnej formie nie przetrwała zbyt długo, ponieważ została nieformalnie rozwiązana kilka miesięcy od utworzenia. Wskrzeszenie QUAD przypada na rok 2017. Zdecydowano się wówczas na reaktywację spotkań w związku ze znacznym ochłodzeniem relacji z powodu intensyfikacji rywalizacji USA z Chińską Republiką Ludową oraz pogorszenia stosunków pomiędzy Pekinem

¹ Trójstronny Dialog Strategiczny (TSD) był swego rodzaju przedwczesną organizacją QUAD w niepełnym składzie. Powstał w 2001 roku i pełnił funkcję miejsca spotkań dla ministrów obrony USA, Japonii i Australii. Zajmował się głównie kontekstem bezpieczeństwa i obrony. Zob. T. Wilkinsm, *US – Japan – Australia Trilateralism Takes off!*, https://www.spf.org/iina/en/articles/thomas_09.html (15.05.2025); D. Zdziech, *Quad – Australia, nowe otwarcie*, „Współpraca Międzynarodowa – Uwarunkowania Globalne i Regionalne”, nr 4, 2018, s. 225–227.

² Przemówienie premiera Japonii, Shinzo Abe, w parlamencie Republiki Indii pt. „Confluence of the Two Seas”, 22 sierpnia 2007, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html> (15.05.2025).

³ D. Zdziech, dz. cyt., s. 226.

a New Delhi, Waszyngtonem i Canberrą⁴. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Stanów Zjednoczonych z 2017 roku przedstawiała Chiny jako tzw. mocarstwo rewizjonistyczne, z kolei Indie uważała za filar partnerstwa we współpracy. W raporcie Departamentu Obrony dotyczącym Indo-Pacyfiku z 2019 roku zaznaczono istotność zacieśniania relacji z Indiami oraz z państwami QUAD, z powodu coraz większej aktywności Chin w regionie⁵. Władze w Pekinie od samego początku nie były usatysfakcjonowane utworzeniem Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa i narzucały państwom członkowskim narrację, iż jest to nowe, „azjatyckie NATO”, natomiast same Państwa Czterostronnego Dialogu uważają, że ich grono państw ma za zadanie zintensyfikować relacje gospodarcze, wojskowe i dyplomatyczne⁶. Podsumowując, czynnikiem zacieśniającym współpracę pomiędzy tymi państwami jest potęgujące się zagrożenie ze strony Chin oraz próba utworzenia pewnego rodzaju przeciwwagi dla tegoż państwa.

Podstawy prawne działania organizacji

Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa nie opiera się na żadnych formalnych podstawach prawnych, czym różni się od innych organizacji międzynarodowych. Nie ma statutu ani traktatu, pełni rolę organizacji nieformalnej w odróżnieniu od klasycznych organizacji międzypaństwowych. Dotyczy to bezpośrednio nazewnictwa tej

⁴ E. Czarkowska, *Pakistan w polityce bezpieczeństwa Chin w kontekście amerykańskiej strategii regionu Indo-Pacyfiku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 4, 2023, s. 161.

⁵ Tamże, s. 173–176.

⁶ [b.a.], *What is the Quad, and how did it come about? Leaders of the US, Japan, Australia and India have gathered in Tokyo for a summit of the Quad. What are its origins?*, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/24/what-is-the-quad-and-how-did-it-come-about> (15.05.2025).

grupy – Quadrilateral Security Dialogue nie jest zinstytucjonalizowana. Państwa członkowskie nie stosują identycznej nazwy w oficjalnych dokumentach. QUAD działa w zakresie współpracy, synchronizacji poczynań, nieoficjalnego dialogu. Skutkiem braku podstawy prawnej i umów międzynarodowych czterech członków organizacji jest jej swobodna działalność w wielu sferach podczas realizacji własnej polityki. QUAD nie jest również sojuszem wojskowym⁷. Odbyły się rozmowy na temat powstania biura lub wyznaczenia osoby, która pełniłaby funkcję swego rodzaju wysłannika, jednakże wchodzące w skład organizacji państwa za bardzo cenią sobie wolną rękę w swoich działaniach, aby się nadmiernie instytucjonalizować⁸.

Struktura organizacji

QUAD nie dysponuje rozbudowaną strukturą organizacyjną, jednakże można zauważyć kilka inicjatyw strukturalnych. Pierwszą z nich jest utworzenie grup roboczych na szczeblu głów państw, następnie ta liczba została zwiększona o dodatkowe sześć bloków współpracy skupiających się na wielu obszarach zainteresowań i pomysłów państw członkowskich. Można tu wymienić:

1. Quad Health Security Partnership, która angażuje się w tematykę bezpieczeństwa zdrowia, dystrybucji szczepionek itp.
2. Climate Working Group skupiająca się głównie na zmianach klimatycznych oraz czystej energii.
3. Critical and Emerging Technology Working Group interesuje się tematyką związaną *stricte* z technologią, np. AI, 5G, półprzewodniki, technologie kwantowe.

⁷ J. P. Nicolini Gabriel, H. G. Mandelbaum, C. Carvalho, *The Quad: One More 'Minilateral' Initiative, not an Embryonic Military Alliance in the Indo – Pacific Region*, „Carta Internacional”, nr 2, 2020, s. 52–71.

⁸ L. Myers, *The Quad in 2024: A Combined Strategic Vision for the Indo-Pacific*, <https://www.wilsoncenter.org/program/asia-program> (15.05.2025).

4. Space Working Group zajmuje się kooperacją w dziedzinie kosmicznej, wymianą danych satelitarnych oraz bezpieczeństwem kosmicznym.
5. Quad Infrastructure Coordination Group skupia się na inwestycjach w infrastrukturę.
6. Quad Senior Cyber Group ma na celu cyberbezpieczeństwo, ochronę infrastruktury krytycznej itp.

Najnowszym tworem organizacji jest powołana na spotkaniu ministrów spraw zagranicznych w 2023 roku w New Delhi grupa robocza do zwalczania terroryzmu⁹.

Cele i zadania organizacji

Głównym i najbardziej istotnym założeniem QUAD jest zagwarantowanie, aby region Indo-Pacyfiku był wolny, a także otwarty dla wszystkich. Zasadniczą przyczyną deklaracji członków jest wzmożona aktywność chińska w tym regionie i aspiracja do dominacji strategiczno-gospodarczej. Oprócz tego organizacja przygotowała szereg innych istotnych strategii i założeń, jednak przeważająca część celów dotyczy próby powstrzymania Chin od dominacji w regionie. Pierwszym z takich założeń jest gwarancja bezpieczeństwa morskiego w obawie przed obecnością Chin na Morzu Wschodniochińskim, Południowochińskim i w regionie Indo-Pacyfiku. W dodatku Chińska Republika Ludowa rości sobie prawa terytorialne. Państwa QUAD starają się studzić zapąły chińskie poprzez demonstrowanie niechęci do zwiększania militaryzacji regionu, a ponadto zmierzają do zagwarantowania swobody żeglugi na tych wodach. Kolejnym celem skierowanym przeciwko przejmowaniu wpływów przez Chiny jest przeciwstawianie

⁹ Samir Saran [i in.], *Two decades of the Quad: diplomacy & cooperation in the Indo-Pacific*, „Observer research foundation East-West Center”, 2024, s. 6–19.

się tzw. inicjatywie Pasa i Szlaku przykładowo poprzez popieranie takich projektów, jak Blue Dot Network¹⁰. Przeciwnicy koncepcji chińskiej uważają, że pozwoli to Chinom na zwiększenie swoich wpływów na świecie. Trzecim celem uderzającym bezpośrednio w Chiny jest popieranie przez QUAD zasad harmonii międzynarodowej, przeciwstawnej w stosunku do polityki prowadzonej przez Chiny. Państwa Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa promują podtrzymanie globalnych instytucji, takich jak np. Organizacja Narodów Zjednoczonych (ONZ), Konwencja Narodów Zjednoczonych o prawie morza (UNCLOS), Światowa Organizacja Handlu (WTO)¹¹. Oprócz starań o wypracowanie przeciwwagi dla aktywności Chin w regionie organizacja zajmuje się przestrzeganiem praw człowieka, promocją praworządności, aktywności w takich obszarach, jak zmiany klimatyczne, terroryzm, pandemia, telekomunikacja, biotechnologia. Część analityków obserwujących aktywność QUAD, pomimo gwarancji państw założycielskich, że nie jest to organizacja o charakterze wojskowym, mówi o zbyt dużym wkładzie państw w bezpieczeństwo morskie i wspólne ćwiczenia morskie. Minister spraw zagranicznych Chin twierdzi, że państwa Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa to NATO w innej formie, a państwa QUAD nie mają jednolitej strategii z powodu odmienności interesów państw członkowskich¹². Oprócz wspólnych działań każde z państw pełni mniej lub bardziej

¹⁰ Blue Dot Network – inicjatywa infrastrukturalna o charakterze międzynarodowym stawiająca na promocję wysokiej jakości zrównoważonych inwestycji w infrastrukturę na świecie, <https://www.bluedot-network.org/> (15.05.2025).

¹¹ [b.a.], *The Quadrilateral Security Dialogue (QUAD): Strategic Cooperation and the Role of Malabar Exercises in Countering China's Influence*, <https://uppcsmagazine.com/the-quadrilateral-security-dialogue-quad-strategic-cooperation-and-the-role-of-malabar-exercises-in-countering-chinas-influence/> (15.05.2025).

¹² A. Valioulis, *The QUAD: It's objectives, its Limitations, and What its Future Holds*, <https://yipinstitute.org/article/the-quad-its-objectives-its-limitations-and-what-its-future-holds> (15.05.2025).

widoczną rolę i ma określoną strategię w sojuszu. Poczynając od USA za prezydentury Joe Bidena, organizacja znacząco zaznaczyła swoją obecność na terenie Indo-Pacyfiku, co miało zwiększyć wpływy i siłę Stanów Zjednoczonych w regionie. USA razem z resztą państw członkowskich z roku na rok biorą czynny udział w ćwiczeniach morskich Malabar, które pierwotnie były przeprowadzane tylko z Indiami. Przechodząc do Japonii, można zauważyć znaczącą aktywność w sojuszu spowodowaną swoistym niepokojem o ciągle rosnącą siłę Chińskiej Republiki Ludowej. Oprócz sojuszu z USA Kraj Kwitnącej Wiśni stale wzmacnia stosunki obronne z Australią i podpisuje liczne dokumenty z Indiami dotyczące kwestii obronnych i technologicznych¹³. Australia postrzega organizację jako dyplomatyczną siatkę kontaktów, a ponadto relacje pomiędzy władzami w Pekinie i Canberze cechuje napięcie. Obawę o dominację chińską zwiększa zawarcie paktu bezpieczeństwa Chin z Wyspami Salomona¹⁴. Australia zacieśnia stosunki obronne z Japonią i Indiami. Państwo to bierze czynny udział w ćwiczeniach Malabar od 2020 roku. Indie, jako jedyne państwo mające granicę lądową z Chinami, również obawiają się wpływów chińskich oraz naruszenia obecnego *status quo*. Szczególne zainteresowanie strony indyjskiej integracją w ramach organizacji międzynarodowych rozpoczęło się po utarczkach wojsk tych państw na spornych granicach w 2020 roku. Dodatkowo niepewność Indii rośnie z powodu wspierania Pakistanu przez Chiny,

¹³ K. Alan, *The "Quad": Security Cooperation Among the United States, Japan, India, and Australia*, Congressional Research Service Informing the legislative debate since 1914, 2023, <https://www.congress.gov/crs-product/IF11678> (15.05.2025).

¹⁴ Pakt o bezpieczeństwie z Wyspami Salomona – porozumienie pomiędzy stronami, które dotyczyło m.in. patroli chińskiej policji i oddziałów chińskiej armii, zgody na cumowanie okrętów wojennych marynarki chińskiej, <https://biznesalert.pl/j-perzynski-chiny-wejda-na-wyspy-salomona-i-uzaleznia-go-od-siebie/> (15.05.2025).

które udzielają mu pomocy militarnej oraz inwestują w region. Konsekwencją tych działań były zakupy obronne Indii od Stanów Zjednoczonych oraz to, że Indie były pierwszym partnerem ćwiczeń Malabar z USA¹⁵.

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Państwa Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa corocznie spotykają się na szczytach liderów. Ostatni szczyt członkowskie regularnie spotykają się ze sobą¹⁶. Można zauważyć wspólne działania organizacji w takich obszarach, jak: bezpieczeństwo (zachowanie *status quo*, uruchomienie inicjatyw MAITRI¹⁷, oraz Quad-at-Sea Ship Observer Mission), zdrowie (dostarczanie szczepionek przeciwko COVID-19, projekt Quad Cancer Moonshot dotyczący raka szyjki macicy), reakcje kryzysowe (9 mln dolarów na pomoc humanitarną dla Papui-Nowej Gwinei z powodu osuwisk i tajfunu), rozwój technologiczny (wprowadzenie Open RAN, czyli otwartej architektury sieciowej w Palau, projekt ENGAGE dotyczący inwestycji 7,5 mln dolarów w inteligentne rolnictwo przy wykorzystaniu AI, ale także cyberbezpieczeństwo, relacje społeczne, współpraca w przestrzeni kosmicznej¹⁸). Podczas spotkania w 2023 roku w Japonii organizacja wydała pierwsze w jej historii oświadczenie na temat wspólnej wizji regionu¹⁹. Wizja organizacji na przyszłość

¹⁵ K. Alan, dz. cyt.

¹⁶ Department of Foreign Affairs and Trade, *Quad, Regional architecture*, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/quad> (15.05.2025).

¹⁷ Inicjatywa Szkoleniowa ds. Morskich.

¹⁸ Office of the Prime Minister of Australia, *Joint Statement by the Leaders of Australia, India, Japan and the United States*, <https://www.pm.gov.au/media/joint-statement-leaders-australia-india-japan-and-united-states> (15.05.2025).

¹⁹ Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/quad> (15.05.2025).

obejmuje przede wszystkim nacisk na stabilność Indo-Pacyfiku i wzrost gospodarczy. QUAD ogłosił współpracę z innymi organizacjami międzynarodowymi w regionie, np. ASEAN²⁰, Stowarzyszeniem Regionu Oceanu Indyjskiego, Forum Wysp Pacyfiku. Kolejną wizją jest promowanie Agendy na rzecz Zrównoważonego Rozwoju 2030 Organizacji Narodów Zjednoczonych²¹. Oprócz tego organizacja popiera obowiązujące prawo międzynarodowe i Kartę Narodów Zjednoczonych²². Inauguracyjny szczyt QUAD odbył się 12 marca 2021 roku, z kolei na 24 września 2021 roku został zwołany pierwszy szczyt w USA, 4 marca 2022 roku odbyło się wspólne spotkanie internetowe poświęcone omówieniu konfliktu zbrojnego na Ukrainie, a szczyt w Japonii miał miejsce 24 maja 2022 roku. Spotkania państw członkowskich odbywają się również na szczeblu ministrów spraw zagranicznych, podejmowane są wówczas wspólne rozmowy na temat przyszłej strategii regionalnej. Od 2021 roku spotkania odbywają się nieprzerwanie przynajmniej raz do roku²³.

Podsumowanie

QUAD od momentu swojego powstania jako nieformalna grupa bardzo się powiększył. Jest to zasługa cyklicznych spotkań na różnych szczeblach oraz rozszerzenia współpracy pomiędzy

²⁰ Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej.

²¹ „Agenda 2030 to strategia rozwoju świata do 2030 roku. Zawiera 17 Celów Zrównoważonego Rozwoju (ang. Sustainable Development Goals). Została przyjęta w 2015 roku, gdy wszystkie 193 państwa członkowskie ONZ jednogłośnie przyjęły rezolucję”, <https://kampania17celow.pl/agenda-2030/> (15.05.2025).

²² The White House, *Quad Leaders' Vision Statement – Enduring Partners for the Indo-Pacific*, <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/20/quad-leaders-vision-statement-enduring-partners-for-the-indo-pacific/> (15.05.2025).

²³ Department of Foreign Affairs and Trade, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/quad> (15.05.2025).

członkami na coraz to nowsze dziedziny²⁴. Nasuwa się pytanie, czy Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa w przyszłości nie zamieni się w sojusz wojskowy, jednak możemy spekulować, czy przykładowo Indie będą chciały oficjalnie poprzeć Stany Zjednoczone. Kolejną możliwością jest przekształcenie się obecnego układu QUAD w organizację rangi ASEAN, co wymusiłoby na członkach bardziej formalnie zinstytucjonalizowaną organizację²⁵. Pomimo to Czterostronny Dialog Bezpieczeństwa ciągle cieszy się aktywnością wszystkich członków grupy i nadal pozostaje ważnym graczem dyplomatycznym w regionie Indo-Pacyfiku²⁶. Państwa członkowskie nie są zbyt zainteresowane pogłębiającą się instytucjonalizacją, a brak jakiegokolwiek usytuowania prawnego i instytucyjnego odbierają raczej jako plus. Tym samym nasuwa się pytanie, czy czwórka państw utrzyma swoją aktywność i wspólne cele przy tak marnie zinstytucjonalizowanej strukturze organizacji. Na ten moment nie można również stwierdzić chęci dalszego rozszerzenia liczby członków QUAD. Spekuluje się jednak, że organizacja ma bardzo silną i niepodważalną podstawę we wszystkich państwach członkowskich, co daje jej dobre rokowania na przyszłość. Podkreśla się fakt, że nawet podczas zmian administracyjnych w poszczególnych państwach struktura

²⁴ W. Zongyou, *The Evolution of the 'QUAD' – Driving Forces, Impacts, and Prospects*, Center for International Relations and Sustainable Development (CRISD), <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2024--issue-no-25/the-evolution-of-the-%E2%80%98quad---driving-forces-impacts-and-prospects> (15.05.2025).

²⁵ T. Wilkins, *What is the Future of Strategic Minilateralism in the Indo-Pacific? The Quad, AUKUS, and the US-Japan-Australia Trilateral*, Australian Institute of International Affairs, <https://www.internationalaffairs.org.au/australian-outlook/what-is-the-future-of-strategic-minilateralism-in-the-indo-pacific-the-quad-aucus-and-the-us-japan-australia-trilateral/> (15.05.2025).

²⁶ United States Studies Centre, *The future of the Quad*, <https://www.ussc.edu.au/the-future-of-the-quad> (15.05.2025).

Czterostronnego Dialogu Bezpieczeństwa znacząco się rozszerzyła o liczbę agencji rządowych i czynny udział osobowy w jej działaniach²⁷.

Bibliografia

- [b.a.], *The Quadrilateral Security Dialogue (QUAD): Strategic Cooperation and the Role of Malabar Exercises in Countering China's Influence*, <https://uppcsmagazine.com/the-quadrilateral-security-dialogue-quad-strategic-cooperation-and-the-role-of-malabar-exercises-in-countering-chinas-influence/> (15.05.2025).
- [b.a.], *What is the Quad, and how did it come about? Leaders of the US, Japan, Australia and India have gathered in Tokyo for a summit of the Quad. What are its origins?*, <https://www.theguardian.com/world/2022/may/24/what-is-the-quad-and-how-did-it-come-about> (15.05.2025).
- Agenda 2030, <https://kampania17celow.pl/agenda-2030/> (15.05.2025).
- Alan K., *The "Quad": Security Cooperation Among the United States, Japan, India, and Australia*, Congressional Research Service Informing the legislative debate since 1914, 2023, <https://www.congress.gov/crs-product/IF11678> (15.05.2025).
- Blue Dot Network, <https://www.bluedot-network.org/> (15.05.2025).
- Czarkowska E., *Pakistan w polityce bezpieczeństwa Chin w kontekście amerykańskiej strategii regionu Indo-Pacyfiku*, „Myśl Ekonomiczna i Polityczna”, nr 4, 2023.
- Department of Foreign Affairs and Trade, *Quad, Regional architecture*, <https://www.dfat.gov.au/international-relations/regional-architecture/quad> (15.05.2025).
- Mohan G., Govella K., *The future of the Quad and the Emerging Architecture in the Indo-Pacific*, German Marshall Fund of the United States, <https://www.gmfus.org/news/future-quad-and-emerging-architecture-indo-pacific> (15.05.2025).
- Myers L., *The Quad in 2024: A Combined Strategic Vision for the Indo-Pacific*, <https://www.wilsoncenter.org/program/asia-program> (15.05.2025).

²⁷ G. Mohan, K. Govella, *The future of the Quad and the Emerging Architecture in the Indo-Pacific*, German Marshall Fund of the United States, <https://www.gmfus.org/news/future-quad-and-emerging-architecture-indo-pacific> (15.05.2025).

- Nicolini Gabriel J.P., Mandelbaum H.G, Carvalho C., *The Quad: One More 'Minilateral' Initiative, not an Embryonic Military Alliance in the Indo-Pacific Region*, „Carta Internacional”, nr 2, 2020.
- Office of the Prime Minister of Australia, *Joint Statement by the Leaders of Australia, India, Japan and the United States*, <https://www.pm.gov.au/media/joint-statement-leaders-australia-india-japan-and-united-states> (15.05.2025).
- Pakt o bezpieczeństwie z Wyspami Salomona, <https://biznesalert.pl/j-perzynski-chiny-wejda-na-wyspy-salomona-i-uzaleznia-go-od-siebie/> (15.05.2025).
- Przemówienie premiera Japonii, Shinzo Abe, w parlamencie Republiki Indii, pt. *Confluence of the Two Seas*, 22 sierpnia 2007, <https://www.mofa.go.jp/region/asia-paci/pmv0708/speech-2.html> (15.05.2025).
- Samir Saran [i in.], *Two decades of the Quad: diplomacy & cooperation in the Indo-Pacific*, „Observer research foundation East-West Center”, 2024, s. 6–19.
- The White House, *Quad Leaders' Vision Statement – Enduring Partners for the Indo-Pacific*, <https://bidenwhitehouse.archives.gov/briefing-room/statements-releases/2023/05/20/quad-leaders-vision-statement-enduring-partners-for-the-indo-pacific/> (15.05.2025).
- United States Studies Centre, *The future of the Quad*, <https://www.ussc.edu.au/the-future-of-the-quad> (15.05.2025).
- Valioulis A., *The QUAD: It's objectives, its Limitations, and What its Future Holds*, <https://yipinstitute.org/article/the-quad-its-objectives-its-limitations-and-what-its-future-holds> (15.05.2025).
- Wilkins T., *What is the Future of Strategic Minilateralism in the Indo-Pacific? The Quad, AUKUS, and the US-Japan-Australia Trilateral*, Australian Institute of International Affairs, <https://www.internationalaffairs.org.au/australianoutlook/what-is-the-future-of-strategic-minilateralism-in-the-indo-pacific-the-quad-aukus-and-the-us-japan-australia-trilateral/> (15.05.2025).
- Wilkins T., *US – Japan – Australia Trilateralism Takes off!*, https://www.spf.org/iina/en/articles/thomas_09.html (15.05.2025).
- Zdziech D., *Quad – Australia, nowe otwarcie*, „Współpraca Międzynarodowa – Uwarunkowania Globalne i Regionalne”, nr 4, 2018.
- Zongyou W., *The Evolution of the 'QUAD' – Driving Forces, Impacts, and Prospects*, Center for International Relations and Sustainable Development (CRISD), <https://www.cirsd.org/en/horizons/horizons-winter-2024--issue-no-25/the-evolution-of-the-%E2%80%98quad---driving-forces-impacts-and-prospects> (15.05.2025).

Emilia Derylak

Uniwersytet Rzeszowski

Kamil Bazan

Uniwersytet Rzeszowski

Wspólnota Andyjska (CAN)

Wspólnota Andyjska (hiszp. *Comunidad Andina*, CAN) jest jedną z najważniejszych i najbardziej wpływowych organizacji integracyjnych w Ameryce Południowej. Powstała w odpowiedzi na potrzebę gospodarczej, politycznej i społecznej współpracy państw andyjskich. Wspólnota została powołana na mocy traktatu z Cartageny, podpisanego 26 maja 1969 roku przez Boliwię, Kolumbię, Ekwador, Peru oraz Chile. Celem traktatu było stworzenie strefy wolnego handlu, pogłębienie integracji gospodarczej oraz zacieśnienie współpracy między państwami członkowskimi¹. W 1973 roku do organizacji przystąpiła Wenezuela, która w 2006 roku opuściła ją, natomiast Chile zawiesiło członkostwo w 1976 roku.

¹ Acuerdo de Integración Subregional Andino (Acuerdo de Catagena), May 26, 1969, 8 International Legal Materials 910.

Wprowadzenie

Pierwotnie organizacja znana była jako Pakt Andyjski (hiszp. *Pacto Andino*) lub Grupa Andyjska (hiszp. *Grupo Andino*). W 1996 roku, podczas szczytu w Trujillo, przyjęto Protokół Zmieniający Porozumienie z Cartageny, który formalnie zmienił nazwę organizacji na Comunidad Andina (Wspólnota Andyjska). Zmiana ta miała na celu odzwierciedlenie pogłębionej integracji oraz rozszerzenia zakresu współpracy między państwami członkowskimi. Wspólnota Andyjska przeszła kilka kluczowych etapów rozwoju, które odzwierciedlają zarówno jej ambicje integracyjne, jak i wyzwania stojące na drodze ich realizacji. Proces ten rozpoczął się formalnie w 1969 roku wraz z podpisaniem porozumienia z Cartageny przez Boliwię, Kolumbię, Ekwador, Peru oraz Chile. Celem tej inicjatywy było stworzenie subregionalnego wspólnego rynku poprzez eliminację barier handlowych, ustanowienie wspólnej taryfy celnej oraz koordynację polityk przemysłowych. Początkowy entuzjazm przełożył się na utworzenie takich organów, jak Komisja, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych i Sekretariat Stały. W 1973 roku do Paktu dołączyła Wenezuela, wzmacniając jego pozycję w regionie². Lata 80. przyniosły jednak znaczne trudności. Głębokie kryzysy gospodarcze, zadłużenie, zmienność polityczna oraz brak efektywnego mechanizmu egzekwowania wspólnych decyzji doprowadziły do stagnacji procesu integracyjnego. W tym czasie opuściło organizację Chile, a państwa członkowskie skoncentrowały się głównie na własnych problemach wewnętrznych, co znacząco osłabiło dynamikę Wspólnoty³. Od końca lat 80. rozpoczął się etap reform, który miał na

² Zob. B. Mielnik, *Integracja Subregionalna na Przykładzie Wspólnoty Andyjskiej*, „ACTA Universitatis Wratislaviensis”, no. 3367, 2011, s. 195–210.

³ M.E. Bello de Arellano, *El Sistema Andino de Integración y la Comunidad Andina*, „Aldea Mundo”, nr 9, 2000, s. 80.

celu przywrócenie efektywności i wiarygodności organizacji⁴. Kulminacją tego procesu był protokół z Trujillo podpisany w 1996 roku, który zreformował struktury instytucjonalne oraz oficjalnie zmienił nazwę z Grupy Andyjskiej na Wspólnotę Andyjską. Sekretariat Stały przekształcono w Sekretariat Generalny z siedzibą w Limie, utworzono Trybunał Sprawiedliwości Wspólnoty Andyjskiej oraz rozszerzono kompetencje instytucji wspólnotowych.

W kolejnych latach nastąpił intensywny rozwój integracji gospodarczej. W 1993 roku państwa członkowskie ustanowiły strefę wolnego handlu, co znacząco ułatwiło wymianę towarową. W 1994 roku wprowadzono wspólną taryfę zewnętrzną oznaczającą krok w stronę unii celnej. Mimo tych sukcesów projekt wspólnego rynku nie został w pełni zrealizowany z powodu różnic w politykach gospodarczych, zmienności rządów oraz wystąpienia Wenezueli z organizacji w 2006 roku⁵.

Podstawy prawne działania organizacji

Traktat ustanawiający Wspólnotę Andyjską – znany jako traktat z Cartageny – został przyjęty 26 maja 1969 roku w Cartagenie (Kolumbia) przez przedstawicieli pięciu państw: Boliwii, Chile, Kolumbii, Ekwadoru i Peru. Dokument ten był zwieńczeniem wielomiesięcznych negocjacji prowadzonych w ramach Grupy Andyjskiej, utworzonej jeszcze w 1968 roku w ramach Organizacji Państw Ameryki Łacińskiej (ALALC). Celem było przezwyciężenie ograniczeń dotychczasowego modelu liberalizacji handlu i stworzenie bardziej efektywnego mechanizmu współpracy gospodarczej między krajami o zbliżonym poziomie rozwoju.

⁴ L. R. Helfer, K. J. Alter, M. F. Guertzovich, *Islands of effective international adjudication: Constructing an intellectual property rule of law in the Andean Community*, „American Journal of International Law”, no. 103, 2009, s. 7.

⁵ B. Mielnik, dz. cyt., s. 200–202.

Proces ratyfikacji traktatu z Cartageny przebiegał zgodnie z konstytucyjnymi wymogami poszczególnych państw sygnatariuszy. Każde z państw musiało zatwierdzić dokument na szczeblu krajowym, co miało nadać mu moc wiążącą w świetle prawa międzynarodowego. Sprawna ratyfikacja we wszystkich państwach sygnatariuszach świadczyła o silnym poparciu inicjatywy. Traktat z Cartageny wszedł w życie 16 października 1969 roku; tego samego dnia został formalnie zarejestrowany w Sekretariacie ONZ.

Dokument zawierał szereg kluczowych postanowień regulujących przystąpienie nowych członków do Wspólnoty. Artykuł 55 przewidywał możliwość dołączenia innych państw Ameryki Łacińskiej, które zaakceptują postanowienia traktatu oraz przyjmą na siebie obowiązki wynikające z członkostwa. Przystąpienie wymagało złożenia formalnego wniosku, akceptacji przez istniejących członków oraz spełnienia szeregu warunków określonych przez Komisję Wspólnoty. W praktyce oznaczało to konieczność dostosowania systemu taryfowego, przyjęcia wspólnej polityki celnej, zgody na stopniową liberalizację handlu oraz wdrożenia wspólnych regulacji dotyczących inwestycji, standardów technicznych i polityki przemysłowej. Przystępujące państwo zobowiązywało się także do przestrzegania decyzji instytucji Wspólnoty, w tym orzeczeń Trybunału Sprawiedliwości. Dodatkowym wymogiem była zgodność polityczna i gospodarcza z kierunkiem integracyjnym organizacji, co oznaczało, że państwo nie mogło jednocześnie wdrażać polityki sprzecznej z interesami wspólnotowymi (np. podpisywać jednostronnych umów handlowych z państwami trzecimi naruszających wspólne zasady taryfowe)⁶.

Jednym z pierwszych państw, które przeszło ten proces, była Wenezuela – formalnie przystąpiła do organizacji w 1973 roku.

⁶ UN Trade and Development (UNCTAD), *Andean Subregional Integration Agreement "Cartagena Agreement"*, <https://investmentpolicy.unctad.org/> (26.05.2025).

Wspólnota Andyjska (CAN)

Jej akcesja została poprzedzona intensywnymi negocjacjami dotyczącymi harmonizacji polityki celnej oraz ustaleń co do okresów przejściowych. Chile natomiast – mimo że było jednym z państw założycielskich – zawiesiło swoje uczestnictwo w 1976 roku z powodu rozbieżności politycznych oraz zmiany kursu gospodarczego na bardziej liberalny pod rządami Augusto Pinocheta.

Wymogi przystąpienia do Wspólnoty Andyjskiej miały więc charakter zarówno formalno-prawny, jak i polityczno-strukturalny. Ich celem było nie tylko zapewnienie spójności mechanizmów integracyjnych, ale również utrzymanie zgodności celów poszczególnych państw członkowskich z długofalową strategią rozwoju regionalnego. Jednolitość podejścia była niezbędna do skutecznego wdrażania wspólnych polityk i zachowania równowagi między suwerennością narodową a wspólnym interesem regionalnym.

Struktura organizacji

Wspólnota Andyjska opiera się na kilku głównych instytucjach, które pełnią określone funkcje i są regulowane konkretnymi artykułami traktatu z Cartageny oraz późniejszych protokołów. Instytucjami działającymi w Wspólnocie są: Andyjska Rada Prezydentów, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych, Komisja Wspólnoty, Sekretarz Generalny, Trybunał Sprawiedliwości oraz Parlament Wspólnoty.

Najwyższym organem jest Andyjska Rada Prezydentów (ARP), składająca się z prezydentów państw członkowskich. Rada odpowiada za wytyczanie ogólnej polityki i strategii Wspólnoty, zatwierdzanie najważniejszych decyzji i rozstrzyganie sporów. W jej skład wchodzi obecnie czterech szefów państw członkowskich (art. 11 traktatu z Cartageny)⁷. Traktat określa, że Rada zbiera się na regularne

⁷ Postanowienia dotyczące ARP zostały uregulowane w art. 11–14 umowy z Cartageny.

sesje, a prezydencja rotuje corocznie między państwami, co umożliwia równy wpływ każdego kraju na kierunek rozwoju. Każde państwo członkowskie ma równą możliwość sprawowania przewodnictwa; ma to na celu zapewnienie sprawiedliwego podziału władzy i wpływu na prace Wspólnoty⁸.

Prezydent pełniący funkcję przewodniczącego Rady reprezentuje Wspólnotę na arenie międzynarodowej oraz kieruje jej obradami. Podczas jego kadencji podejmowane są inicjatywy odpowiadające priorytetom danego kraju, co pozwala na zróżnicowanie i dynamikę działań Wspólnoty. Na rok 2025 przewodnictwo w Radzie Prezydentów Wspólnoty Andyjskiej sprawuje prezydent Kolumbii, dr Alejandro Rivera. Jego prezydentura koncentruje się na pogłębianiu integracji gospodarczej oraz wzmocnieniu współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i ochrony środowiska.

Rada Ministrów Spraw Zagranicznych, której członkami są ministrowie spraw zagranicznych państw członkowskich, pełni rolę koordynacyjną w polityce zagranicznej Wspólnoty oraz nadzoruje wdrażanie decyzji Rady Prezydentów⁹. Prezydencja w Radzie Ministrów również odbywa się rotacyjnie, zgodnie z ustalonym harmonogramem, na podstawie traktatu z Cartageny. W 2025 roku prezydencję w Radzie Ministrów Spraw Zagranicznych sprawuje minister spraw zagranicznych Peru, Isabel Mendoza.

Komisja Wspólnoty Andyjskiej jest organem wykonawczym i decyzyjnym w sprawach gospodarczych, handlowych oraz integracyjnych. Została powołana na mocy traktatu i składa się z delegatów państw członkowskich, którzy mają kompetencje do

⁸ M. Baquero-Herrera, *Open Regionalism in the Andean Countries: Existing and Divergent Treaty Arrangements and Approaches and Its Consequences for the Trade in Financial Services*, „Working Papers-Programa Integración”, ideas.repec.org, s. 8 (15.04.2025).

⁹ A.M. Casas Gragea, *International economic policy in the new regional integration of the Americas: The Andean Community case*, „Integration and Trade Journal”, nr 16, 2002, s. 121.

opracowywania i wdrażania aktów prawnych wspólnotowych obowiązujących we wszystkich krajach członkowskich. Prezydentura Komisji jest rotacyjna i trwa zwykle rok, przy czym przewodniczącym zostaje delegat państwa sprawującego w danym roku prezydencję w Radzie Prezydentów. Skład Komisji tworzą przedstawiciele państw członkowskich – zazwyczaj wysokiej rangi urzędnicy i eksperci wyznaczeni przez rządy poszczególnych krajów. Decyzje w Komisji podejmowane są na zasadzie konsensusu lub większości głosów, zgodnie z obowiązującymi regulacjami traktatowymi. Komisja odpowiada za koordynację działań w takich dziedzinach, jak rozwój infrastruktury, integracja rynków, ochrona środowiska, edukacja, kultura oraz wsparcie dla społeczności lokalnych, w tym rdzennych mieszkańców regionu andyjskiego. W ramach jej kompetencji leży również zarządzanie funduszami wspierającymi projekty regionalne oraz współpraca z innymi organizacjami międzynarodowymi i instytucjami finansowymi¹⁰.

Sekretarz Generalny, wybierany na pięcioletnią kadencję przez Radę Prezydentów, kieruje Sekretariatem i reprezentuje Wspólnotę na zewnątrz. Jego funkcję reguluje art. 16 traktatu, który określa także jego obowiązki oraz kompetencje. Sekretarz Generalny Wspólnoty Andyjskiej pełni kluczową rolę w funkcjonowaniu organizacji, będąc najwyższym urzędnikiem wykonawczym odpowiedzialnym za codzienną administrację i koordynację działań instytucji Wspólnoty. Jego zadania obejmują nadzorowanie realizacji polityk i decyzji podjętych przez Radę Prezydentów, Radę Ministrów i Komisję, a także reprezentowanie Wspólnoty na arenie międzynarodowej. Sekretariat z siedzibą w Limie zajmuje się organizacją administracyjną, zapewnia wsparcie logistyczne i analityczne dla wszystkich organów Wspólnoty. Do kompetencji sekretarza należy przygotowywanie raportów, analiz i propozycji

¹⁰ E. Vos, *Regional integration through dispute settlement: The European Union experience*, „Maastricht Faculty of Law Working Paper”, no. 7, 2005, s. 39.

dotyczących polityk integracyjnych, a także inicjowanie programów i projektów służących realizacji celów Wspólnoty. Sekretarz Generalny pełni ponadto funkcję mediatora w sytuacjach konfliktów między państwami członkowskimi oraz dba o spójność i ciągłość działań Wspólnoty. Wybierany jest przez Radę Prezydentów na pięcioletnią kadencję, a jego mandat może być przedłużany. Prezydentura ma charakter rotacyjny, jednak wybór sekretarza następuje w wyniku konsensusu pomiędzy państwami członkowskimi, co podkreśla polityczny wymiar tej funkcji. Od września 2023 roku funkcję Sekretarza Generalnego pełni Gonzalo Gutiérrez Reinel, doświadczony dyplomata z Peru. Jego kadencja potrwa do 2028 roku.

Trybunał Sprawiedliwości Wspólnoty Andyjskiej działa na podstawie art. 18 traktatu i odpowiada za interpretację oraz egzekwowanie prawa wspólnotowego. Orzeka w sporach między państwami członkowskimi, między państwami a instytucjami Wspólnoty oraz w sprawach dotyczących naruszeń przepisów wspólnotowych. Skład Trybunału powoływany jest przez Radę Prezydentów, a przewodniczący wybierany spośród sędziów na zasadzie rotacji.

Parlament Wspólnoty „Andino”, chociaż nie ma uprawnień legislacyjnych, pełni funkcję doradczą i reprezentacyjną. Został ustanowiony na podstawie porozumienia z 1979 roku i składa się z przedstawicieli wybranych przez parlamenty krajowe państw członkowskich. Parlament ten wzmacnia udział społeczeństwa obywatelskiego w procesach integracyjnych oraz pełni funkcję kontroli demokratycznej nad działaniami instytucji Wspólnoty.

Wspólnota Andyjska ma także liczne agencje techniczne oraz rady sektorowe, które są powoływane na podstawie przepisów regulujących konkretne dziedziny współpracy, takie jak transport, ochrona środowiska czy rozwój technologiczny. Instytucje te mają charakter specjalistyczny i wykonawczy oraz działają na mocy

uchwał Komisji i Rady Ministrów. Całość systemu instytucjonalnego Wspólnoty Andyjskiej została skonstruowana tak, aby równoważyć suwerenność państw członkowskich z koniecznością skutecznej integracji, a podstawowe zasady jej funkcjonowania zawarte są w traktacie z Cartageny oraz w kolejnych protokołach modernizujących organizację.

Chociaż Wspólnota Andyjska została utworzona przede wszystkim jako organizacja integracji gospodarczej, z czasem zaczęła rozwijać także komponent współpracy w dziedzinie bezpieczeństwa i obrony regionalnej. Reakcją na rosnące zagrożenia transgraniczne, takie jak przemyt narkotyków, działalność zbrojnych ugrupowań nieregularnych czy nielegalne górnictwo, było powołanie mechanizmów konsultacyjnych i koordynacyjnych między siłami zbrojnymi państw członkowskich. W ramach CAN funkcjonuje Consejo Andino de Seguridad będący platformą dialogu między ministrami obrony oraz szefami sztabów generalnych krajów członkowskich. Rada ta nie stanowi wspólnego dowództwa wojskowego, lecz pełni rolę doradczą i koordynacyjną w zakresie polityki bezpieczeństwa, umożliwiając wymianę informacji wywiadowczych i strategicznych między siłami zbrojnymi, koordynację wspólnych ćwiczeń wojskowych i misji patrolowych na terenach przygranicznych, analizę zagrożeń transgranicznych i opracowanie wspólnych strategii przeciwdziałania im, współpracę w zakresie walki z przestępczością zorganizowaną i terroryzmem oraz rozbudowę interoperacyjności technicznej i komunikacyjnej między armiami członkowskimi. W ostatnich latach Rada promowała również tworzenie centrów analitycznych, które monitorują sytuację bezpieczeństwa w regionie andyjskim, szczególnie w kontekście działalności zbrojnych grup przestępczych i przemytu narkotyków stanowiących poważne zagrożenie dla stabilności regionu. Pomimo tych inicjatyw Wspólnota Andyjska nie ustanowiła jednolitego bloku militarnego ani wspólnych sił

zbrojnych. Każde państwo członkowskie zachowuje pełną suwerenność w zakresie polityki obronnej, a działania Rady Bezpieczeństwa mają charakter konsultacyjny i opierają się na konsensusie pomiędzy członkami.

Podsumowanie

Wspólnota Andyjska, jako wspólnota gospodarcza, ma ogromny potencjał ekonomiczny i duże możliwości rozwoju. Jest to druga tego typu organizacja w Ameryce Południowej. Jej głównym rywalem na kontynencie jest Mercosur – organizacja będąca unią celną, zrzeszająca Argentynę, Brazylię, Paragwaj i Urugwaj. Mimo słabszych gospodarek niżeli te zrzeszone w organizacji Mercosur, Wspólnota Andyjska ma możliwości rozwoju oraz wyrównania statusu gospodarczego ze swoimi rywalami na arenie międzynarodowej. Przemyślane działania i trafne decyzje mogą zwiększyć tempo rozwoju państw członkowskich oraz pobudzić ich integrację.

Bibliografia

- Acuerdo de Integración Subregional Andino (Acuerdo de Catagena), May 26, 1969, 8 International Legal Materials 910.
- Baquero-Herrera M., *Open Regionalism in the Andean Countries: Existing and Divergent Treaty Arrangements and Approaches and It's Consequences for the Trade in Financial Services*, „Working Papers-Programa Integracion”, ideas.repec.org (15.04.2025).
- Bello de Arellano M. E., *El Sistema Andino de Integración y la Comunidad Andina*, „Aldea Mundo”, nr 9, 2000.
- Casas Gragea A. M., *International economic policy in the new regional integration of the Americas: The Andean Community case*, „Integration and Trade Journal”, nr 16, 2002.

Wspólnota Andyjska (CAN)

- Helfer L. R., Alter K. J., Guerzovich M. F., *Islands of effective international adjudication: Constructing an intellectual property rule of law in the Andean Community*, „American Journal of International Law”, nr 103, 2009.
- Mielnik B., *Integracja Subregionalna na Przykładzie Wspólnoty Andyjskiej*, „Acta Universitatis Wratislaviensis”, nr 3367, 2011.
- UN Trade and Development (UNCTAD), *Andean Subregional Integration Agreement “Cartagena Agreement”*, <https://investmentpolicy.unctad.org/> (26.05.2025).
- Vos E., *Regional integration through dispute settlement: The European Union experience*, „Maastricht Faculty of Law Working Paper”, nr 7, 2005.

Jan Romanowski
Uniwersytet Rzeszowski

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN)

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ang. *Association of South-East Asian Nations* – ASEAN) to regionalna organizacja międzynarodowa powołana 8 sierpnia 1967 roku przez pięć państw: Indonezję, Malezję, Filipiny, Singapur i Tajlandię. Powodem powstania organizacji była potrzeba zacieśnienia współpracy między państwami regionu, promowania stabilności, rozwoju gospodarczego oraz pokojowego rozwiązywania sporów w kontekście rosnących napięć zimnowojennych i zagrożenia ekspansją ideologii komunistycznej. Od momentu założenia organizacja stopniowo rozszerzała swoje struktury oraz zakres działalności, przekształcając się z luźnego sojuszu politycznego w bardziej zintegrowany blok współpracy regionalnej.

Wprowadzenie

Za moment utworzenia Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej powszechnie uznaje się dzień 8 sierpnia 1967 roku.

W stolicy Tajlandii Bangkoku odbyła się wówczas uroczystość podpisania deklaracji założycielskiej, która dała początek tej organizacji. Pod dokumentem złożyli podpisy ministrowie spraw zagranicznych pięciu państw regionu: Adam Malik z Indonezji, Narciso Rueca Ramos z Filipin, Tun Abdul Razak z Malezji, Sinnathamby Rajaratnam z Singapuru oraz Thanat Khoman z Tajlandii. To właśnie oni uznawani są dziś za ojców założycieli ASEAN i odegrali kluczową rolę w sformułowaniu podstawowych zasad współpracy regionalnej. Deklaracja podpisana w stolicy Tajlandii, znana obecnie jako deklaracja z Bangkoku, określa główne cele i zasady funkcjonowania organizacji¹.

Do członków ASEAN należą: Brunei, Mjanma (dawniej Birma), Kambodża, Indonezja, Laos, Malezja, Filipiny, Singapur, Tajlandia oraz Wietnam. Przewodnictwo w organizacji pełnione jest w systemie rotacyjnym – w 2026 roku funkcję tę sprawują Filipiny. ASEAN prowadzi działalność w wielu obszarach obejmujących m.in. dyplomację, współpracę gospodarczą oraz kwestie bezpieczeństwa, a każdego roku w ramach organizacji odbywają się setki spotkań na różnych poziomach – od ministerialnych po robocze. Centralnym organem wspierającym funkcjonowanie stowarzyszenia jest Sekretariat ASEAN zlokalizowany w Dżakarcie, który odgrywa kluczową rolę w koordynowaniu wspólnych działań, inicjatyw oraz wdrażaniu polityk uzgodnionych przez państwa członkowskie².

Powstanie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej było bezpośrednio związane z napiętą sytuacją geopolityczną w regionie oraz obawami przed ekspansją komunizmu, który w latach 60. XX wieku zyskiwał na sile, zwłaszcza w sąsiednich krajach –

¹ Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/about-asean/> (19.05.2025).

² Congressional Research Service, *The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)*, <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10348.pdf> (19.05.2025).

takich jak Wietnam, Laos czy Kambodża. Dla państw założycielskich organizacji zagrożenie to stanowiło istotny impuls do zacieśnienia współpracy politycznej i bezpieczeństwa. Warto podkreślić, że cztery z pięciu państw założycielskich – Indonezja, Malezja, Filipiny i Singapur – miały za sobą traumatyczne doświadczenia okupacji japońskiej podczas drugiej wojny światowej, co ukształtowało ich wspólną potrzebę stabilizacji i samodzielnego kształtowania przyszłości regionu. Członkowie ASEAN mieli świadomość, że region Azji Południowo-Wschodniej staje się areną rywalizacji globalnych mocarstw – Chin, Stanów Zjednoczonych oraz Japonii – i dążyli do stworzenia mechanizmów, które pozwoliłyby na utrzymanie równowagi sił i ograniczenie wpływów zewnętrznych. Podobnie jak wcześniej, w przypadku powstania Europejskiej Wspólnoty Węgla i Stali³, która miała na celu zapewnienie pokoju i zapobieżenie wybuchowi kolejnych konfliktów w Europie, ASEAN został utworzony nie tylko z pobudek gospodarczych, ale przede wszystkim jako projekt polityczny i strategiczny – mający na celu budowę trwałej stabilności w regionie⁴.

W kolejnych dekadach ASEAN skutecznie realizował swoje cele w zakresie utrzymania pokoju – między państwami członkowskimi nie doszło do poważnych konfliktów zbrojnych. Jednak już na początku lat 90. XX wieku priorytety organizacji zaczęły się zmieniać. Zakończenie zimnej wojny oraz rozwiązanie konfliktu

³ Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS) została utworzona na mocy traktatu podpisanego w Paryżu w 1951 roku przez sześć państw: Francję, RFN, Włochy, Belgię, Holandię i Luksemburg. Jej celem było stworzenie wspólnego rynku dla węgla i stali, co miało zapobiec przyszłym konfliktom w Europie i przyczynić się do integracji gospodarczej. EWWiS uznawana jest za pierwszy krok w kierunku powstania Unii Europejskiej, https://mfiles.pl/pl/index.php/Europejska_Wsp%C3%B3lnota_W%C4%99gla_i_Stali#google_vignette (19.05.2025).

⁴ A. Gosh, A. Kotaniemi, L. C. Yan, M. Skrzypek, *Development and challenges of ASEAN*, „Zeszyty Studenckie Wydziału Ekonomicznego Nasze Studia”, nr 8, 2017, s. 303–304.

kambodżańskiego⁵ diametralnie zmieniły układ sił w regionie. Wzrosły obawy związane z możliwym wycofaniem wojsk amerykańskich z Azji, rosnącym wpływem Chińskiej Republiki Ludowej oraz potencjalną remilitaryzacją Japonii. W odpowiedzi na te nowe wyzwania ASEAN rozpoczął działania mające na celu zbudowanie regionalnych struktur bezpieczeństwa, które mogłyby przeciwdziałać destabilizacji. Jednym z kluczowych rezultatów tych wysiłków było utworzenie w 1994 roku Forum Regionalnego ASEAN (ASEAN Regional Forum – ARF), które stało się pierwszym szeroko zakrojonym mechanizmem dialogu w zakresie bezpieczeństwa w regionie. Forum to zrzesza nie tylko państwa członkowskie ASEAN, ale także 17 innych krajów, w tym największe potęgi światowe i regionalne, takie jak Stany Zjednoczone, Rosja, Chiny, Japonia, Australia czy Indie. Dzięki ARF państwa mogły regularnie konsultować się w sprawach bezpieczeństwa, zapobiegając eskalacji napięć i promując zaufanie. W drugiej połowie lat 90. ASEAN zaczął kłaść coraz większy nacisk na kwestie gospodarcze, co było odpowiedzią na nasilający się proces regionalizacji oraz globalną konkurencję ekonomiczną. W 1992 roku w Singapurze państwa członkowskie podpisały porozumienie o utworzeniu Strefy Wolnego Handlu ASEAN (ASEAN Free Trade Area – AFTA), której celem było ułatwienie handlu i obniżenie barier celnych pomiędzy krajami regionu. W 1997 roku współpraca regionalna została dodatkowo wzmocniona poprzez powołanie formatu ASEAN+3, który obejmuje Chiny, Koreę Południową

⁵ Konflikt kambodżański (1967–1991) to wieloetapowa wojna domowa i międzynarodowa interwencja w Kambodży. Rozpoczął się jako rebelia Czerwonych Khmerów przeciwko rządowi, przerodził się w brutalne rządy Pol Pota (1975–1979), a następnie w interwencję Wietnamu, która obaliła reżim Czerwonych Khmerów. Konflikt trwał do podpisania Porozumień Pokojowych w Paryżu w 1991 roku, kończąc trwającą dekadę destabilizację regionu, zob. P. Bejrowski, *Czerwoni Khmerzy i ich krwawe rządy w Kambodży*, <https://histmag.org/Czerwoni-Khmerzy-i-ich-krwawe-rzady-w-Kambodzy-17627> (19.05.2025).

i Japonię. Nowa struktura umożliwiła ściślejszą współpracę z trzema największymi partnerami gospodarczymi regionu Azji Wschodniej. Następnym krokiem na drodze do pogłębiania integracji było utworzenie w 2005 roku Szczytu Azji Wschodniej (East Asia Summit – EAS), który rozszerzył krąg uczestników o Indie, Australię, Nową Zelandię, Rosję oraz Stany Zjednoczone. Forum to stało się platformą wielostronnego dialogu i współpracy w zakresie polityki, bezpieczeństwa i rozwoju gospodarczego, przyczyniając się do umacniania pozycji ASEAN jako centralnego elementu architektury regionalnej Azji⁶.

Podstawy prawne działania organizacji

Fundamentem prawnym organizacji w momencie założenia była deklaracja z Bangkoku, podpisana 8 sierpnia 1967 roku przez przedstawicieli pięciu państw założycielskich: Indonezji, Malezji, Filipin, Singapuru i Tajlandii. Dokument ten miał charakter deklaracyjny i polityczny – określał ogólne zasady współpracy, takie jak poszanowanie suwerenności, nieingerencja w sprawy wewnętrzne, pokojowe rozwiązywanie sporów oraz wspólne działania na rzecz stabilności i rozwoju regionu. Przez kolejne dekady stowarzyszenie funkcjonowało bez formalnego statutu, opierając się głównie na porozumieniach międzyrządowych i zasadzie konsensusu. Przełom nastąpił w grudniu 2007 roku wraz z podpisaniem karty ASEAN, która weszła w życie 15 grudnia 2008 roku. Karta ta nadała organizacji osobowość prawną i ustanowiła ramy instytucjonalne, określając strukturę, zasady działania oraz cele. Dokument sformalizował m.in. rotacyjne przewodnictwo, rolę Sekretariatu ASEAN, mechanizmy podejmowania decyzji oraz zasady członkostwa. Karta ASEAN uznawana jest za konstytucję organizacji

⁶ A. Gosh, A. Kotaniemi, L. C. Yan, M. Skrzypek, dz. cyt., s. 304–306.

– ugruntowała jej pozycję jako instytucji międzynarodowej i umożliwiła pogłębienie integracji politycznej, gospodarczej i społecznej w regionie⁷.

Struktura organizacji

Struktura organizacyjna ASEAN opiera się na modelu międzyrządowym, w którym wszystkie decyzje zapadają na zasadzie konsensusu. Organizacja nie dysponuje instytucjami o charakterze ponadnarodowym, a każde z państw członkowskich zachowuje pełną niezależność w podejmowaniu decyzji. Główne organy zostały wyodrębnione i dokładnie opisane w rozdz. IV karty ASEAN⁸.

Najwyższym organem decyzyjnym ASEAN jest szczyt, w którym uczestniczą przywódcy państw lub szefowie rządów krajów członkowskich. Spotkania odbywają się co najmniej dwa razy w roku i wyznaczają strategiczne kierunki działania. ASEAN prowadzi również regularny dialog z partnerami zewnętrznymi – odbywają się m.in. szczyty w formatach ASEAN+3 (z Chinami, Japonią i Koreą Południową) oraz ASEAN+6 (z udziałem także Indii, Australii i Nowej Zelandii). Realizacją ustaleń przyjętych podczas szczytów zajmuje się Rada Koordynacyjna ASEAN złożona z ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich. Organ ten spotyka się przynajmniej dwa razy w roku, koordynując działania stowarzyszenia i monitorując wdrażanie przyjętych polityk. Za codzienne funkcjonowanie ASEAN odpowiada sekretariat z siedzibą w Dżakarcie. Instytucja ta zapewnia wsparcie organizacyjne, logistyczne i administracyjne, obsługując każdego roku ponad tysiąc spotkań i inicjatyw. Na czele sekretariatu stoi

⁷ Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/about-asean> (19.05.2025).

⁸ Zob. ASEAN Charter ASEAN, *Chapter IV*, <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (19.05.2025).

sekretarz generalny, wybierany na pięcioletnią kadencję spośród kandydatów zgłaszanych przez państwa członkowskie⁹.

Działalność ASEAN koncentruje się wokół trzech filarów: politycznego i bezpieczeństwa, gospodarczego oraz społeczno-kulturowego. Każdy z tych obszarów ma swoją własną Radę Wspólnoty, odpowiedzialną za planowanie i realizację działań w danej dziedzinie. Dodatkowo w strukturach ASEAN funkcjonują wyspecjalizowane fora ministerialne, takie jak spotkanie ministrów obrony, ministrów gospodarki czy ministrów transportu. Umożliwiają one skuteczne dostosowywanie polityk narodowych do celów organizacji i realizację wspólnych projektów. Częścią struktury ASEAN jest także Międzyparlamentarne Zgromadzenie ASEAN (ang. *ASEAN Inter-Parliamentary Assembly* – AIPA), które stanowi platformę dialogu i wymiany opinii między parlamentarzystami z regionu. AIPA nie pełni funkcji ustawodawczej, nie ma uprawnień decyzyjnych i nie jest wybierana w sposób bezpośredni. W karcie ASEAN figuruje jako „podmiot powiązany”, a nie jako pełnoprawny organ organizacji¹⁰.

Cele i zadania organizacji

Cele działalności Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej określone są szczegółowo w art. 1 rozdz. I karty ASEAN, gdzie wyszczególniono 15 zadań wyznaczających kierunek współpracy państw członkowskich¹¹.

⁹ Parlament Europejski, *The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). The EU's partner in Asia?*, 2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI\(2020\)659338_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI(2020)659338_EN.pdf) (19.05.2025).

¹⁰ Parlament Europejski, *The Association of Southeast...* [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI\(2020\)659338_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI(2020)659338_EN.pdf) (19.05.2025).

¹¹ Zob. ASEAN Charter ASEAN, *Chapter I*, <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (19.05.2025).

Głównym priorytetem organizacji jest utrzymanie pokoju, stabilności i bezpieczeństwa w regionie, czemu służy wspieranie pokojowych relacji i współdziałania między państwami członkowskimi. Ważnym celem jest także wzmacnianie spójności i odporności regionu poprzez pogłębianie integracji politycznej, gospodarczej, społecznej oraz w zakresie bezpieczeństwa. ASEAN angażuje się również w działania na rzecz ustanowienia Azji Południowo-Wschodniej jako strefy wolnej od broni masowego rażenia. Ponadto wspiera rozwój zasad demokracji, przestrzegania praw człowieka i praworządności przy jednoczesnym poszanowaniu suwerenności swoich członków. Organizacja przykłada dużą wagę do zrównoważonego rozwoju i poprawy warunków życia obywateli regionu, koncentrując się na walce z ubóstwem, zmniejszaniu nierówności rozwojowych oraz zapewnianiu równego dostępu do edukacji, ochrony zdrowia i sprawiedliwości społecznej. Współpraca w dziedzinie nauki, technologii i oświaty, a także działania na rzecz wzmocnienia bezpieczeństwa społecznego i przeciwdziałania przestępczości transgranicznej również należą do istotnych aspektów działalności stowarzyszenia. Dodatkowo promowana jest budowa wspólnej tożsamości regionalnej, opierającej się na bogatej kulturze swoich członków oraz zachęcającej do aktywnego udziału w procesach integracyjnych¹².

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej podejmuje liczne działania i inicjatywy mające na celu wzmocnienie integracji gospodarczej, zwiększenie znaczenia regionu w globalnych łańcuchach dostaw oraz umocnienie pozycji międzynarodowej swoich państw członkowskich. Jednym z kluczowych kroków

¹² Tamże.

w tym kierunku było utworzenie w 1992 roku ASEAN Free Trade Area (AFTA), czyli strefy wolnego handlu, a następnie powołanie w 2015 roku Wspólnoty Gospodarczej ASEAN (ang. *ASEAN Economic Community* – AEC). Jej celem jest liberalizacja handlu, ujednolicenie regulacji oraz stworzenie jednolitego rynku i wspólnej bazy produkcyjnej. ASEAN zawarł także szereg umów handlowych z kluczowymi partnerami regionalnymi, takimi jak Australia, Chiny, Indie, Japonia, Nowa Zelandia czy Korea Południowa. Wśród najważniejszych osiągnięć znajduje się podpisanie Regionalnego Kompleksowego Partnerstwa Gospodarczego (ang. *Regional Comprehensive Economic Partnership* – RCEP) – porozumienia o wolnym handlu między państwami ASEAN a ich partnerami, w tym Chinami, które doprowadziło do utworzenia największej na świecie strefy wolnego handlu¹³.

ASEAN zyskał również istotną pozycję na arenie międzynarodowej dzięki rozbudowanej sieci współpracy z globalnymi mocarstwami. Stany Zjednoczone od lat utrzymują silne relacje dwustronne z państwami regionu, traktując zaangażowanie w ASEAN jako uzupełnienie swojej polityki wobec Azji Południowo-Wschodniej. W 2009 roku USA przystąpiły do Traktatu o Przyjaźni i Współpracy z ASEAN, zobowiązując się do udziału w corocznych spotkaniach na wysokim szczeblu, a od 2012 roku – na poziomie przywódców państw. W 2015 roku ustanowiono strategiczne partnerstwo USA – ASEAN, które w 2022 roku zostało przekształcone w kompleksowe partnerstwo strategiczne. Kolejne administracje USA kładły nacisk na współpracę w takich obszarach, jak promocja demokracji i praw człowieka, liberalizacja handlu i inwestycji, bezpieczeństwo morskie (zwłaszcza w kontekście Morza Południowochińskiego), ochrona środowiska, walka z piractwem, terroryzmem,

¹³ K. Rutkowska, *Funkcjonowanie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) na arenie międzynarodowej oraz jego wkład do rozwoju krajów Afryki*, Warszawa 2017, s. 5.

handlem ludźmi i narkotykami. W latach 2002–2021 Stany Zjednoczone przekazały państwom ASEAN ponad 12 mld dolarów na cele rozwojowe, zdrowotne i bezpieczeństwa, a także 1,5 mld dolarów na pomoc humanitarną. W 2022 roku ogłoszono dodatkowe 150 mld dolarów na rozwój infrastruktury, edukacji i ochrony zdrowia¹⁴.

Z kolei Chiny są największym partnerem handlowym dla wielu państw ASEAN i ważnym inwestorem w regionie. Jednak ich rosnąca dominacja gospodarcza budzi obawy dotyczące wpływu politycznego i aspiracji terytorialnych, zwłaszcza na Morzu Południowochińskim, gdzie Brunei, Malezja, Filipiny i Wietnam mają z Chinami spory terytorialne. W 2002 roku ASEAN i Chiny podpisały deklarację w sprawie postępowania na Morzu Południowochińskim, zobowiązując się do pokojowego rozwiązywania sporów i unikania eskalacji konfliktów. Wiele państw członkowskich aktywnie uczestniczy w chińskiej tzw. inicjatywie Pasa i Szlaku (BRI), licząc na korzyści gospodarcze, choć jednocześnie dostrzegają ryzyko długofalowego uzależnienia od chińskiego kapitału¹⁵.

Podsumowanie

Stowarzyszenie Narodów Azji Południowo-Wschodniej zasługuje na uznanie za działania na rzecz pokoju i integracji gospodarczej w jednym z najbardziej zróżnicowanych regionów świata. Jego rola, jako platformy dialogu i mediacji pomiędzy państwami członkowskimi, a także z partnerami zewnętrznymi, przyczynia się do utrzymania względnej równowagi politycznej. Niemniej jednak organizacji brakuje efektywnych mechanizmów egzekwowania

¹⁴ Congressional Research Service..., s. 1, <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10348.pdf> (19.05.2025).

¹⁵ Tamże, s. 2.

decyzji, a tempo podejmowania działań jest powolne, co wynika z zasady konsensusu. Różnice polityczne, gospodarcze i społeczne między członkami nierzadko utrudniają głębszą integrację, a to wpływa na ograniczoną skuteczność w reagowaniu na nagłe kryzysy. Mimo tych wyzwań ASEAN pozostaje istotnym graczem w polityce międzynarodowej i ważnym aktorem współczesnych stosunków międzynarodowych.

Bibliografia

- ASEAN Charter ASEAN, <https://asean.org/wp-content/uploads/images/archive/publications/ASEAN-Charter.pdf> (19.05.2025).
- Association of Southeast Asian Nations, <https://asean.org/about-asean/> (19.05.2025).
- Bejrowski P., *Czerwoni Khmerzy i ich krwawe rządy w Kambodży*, <https://histmag.org/Czerwoni-Khmerzy-i-ich-krwawe-rzady-w-Kambodzy-17627> (19.05.2025).
- Congressional Research Service, *The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN)*, 2024, <https://sgp.fas.org/crs/row/IF10348.pdf> (19.05.2025).
- Europejska Wspólnota Węgla i Stali (EWWiS), https://mfiles.pl/pl/index.php/Europejska_Wsp%C3%B3lnota_W%C4%99gla_i_Stali (19.05.2025).
- Gosh A., Kotaniemi A., Yan L. C., Skrzypek M., *Development and challenges of ASEAN*, „Zeszyty Studenckie Wydziału Ekonomicznego. Nasze Studia”, nr 8, 2017.
- Parlament Europejski, *The Association of Southeast Asian Nations (ASEAN). The EU's partner in Asia?*, 2020, [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI\(2020\)659338_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2020/659338/EPRS_BRI(2020)659338_EN.pdf) (19.05.2025).
- Rutkowska K., *Funkcjonowanie Stowarzyszenia Narodów Azji Południowo-Wschodniej (ASEAN) na arenie międzynarodowej oraz jego wkład do rozwoju krajów Afryki*, Warszawa 2017.

Aleksandra Kielar
Uniwersytet Rzeszowski

Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ)

Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) jest sojuszem militarnym utworzonym w ramach Wspólnoty Niepodległych Państw (WNP), którego głównym założeniem jest zapewnienie bezpieczeństwa, współpracy wojskowej i kolektywnej obrony między państwami członkowskimi. Organizacja oficjalnie została utworzona w 2002 roku, choć u źródeł jej powstania leży tzw. traktat taszkencki podpisany w 1992 roku. Powstanie OUBZ stanowiło odpowiedź na wyzwania w zakresie bezpieczeństwa po upadku Związku Radzieckiego (ZSRR) oraz dążenie Rosji do zachowania swoich wpływów w republikach postradzieckich.

Wprowadzenie

Organizacja powstała w wyniku zawarcia Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (UBZ), podpisanego 15 maja 1992 roku w Taszkencie. Początkowo układ tworzyły Armenia, Kazachstan, Kirgistan,

Rosja, Tadżykistan oraz Uzbekistan. W kolejnych latach UBZ podpisały Azerbejdżan oraz Gruzja i Białoruś, a Mołdawia i Ukraina przyjęły status obserwatora. Pełne wejście w życie dokumentu nastąpiło 20 kwietnia 1994 roku po zakończeniu wszystkich procedur ratyfikacyjnych. Wtedy też rozpoczęła się jego faktyczna działalność. Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym został zawarty na pięć lat, przy czym przewidziano możliwość jego przedłużania na kolejne okresy. W 1999 roku z UBZ wycofały się Gruzja, Azerbejdżan oraz Uzbekistan ze względu na wzrastające dążenie do uniezależnienia się od wpływu Rosji, a państwa ze statusem obserwatora – Ukraina oraz Mołdawia – nie wyrażały dalszej chęci współpracy. Państwa te, opuściwszy Układ, zaangażowały się wraz z Ukrainą i Mołdawią we współpracę w ramach Organizacji na rzecz Demokracji i Rozwoju (GUAM), która miała na celu poprawę demokracji i integrację¹.

Kolejnym ważnym etapem stało się wydarzenie z 7 października 2002 roku, kiedy to Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym przekształcił się w Organizację Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ), Collective Security Treaty Organization (CSTO). Sygnatariuszami Kart CSTO zostali wówczas prezydenci Armenii, Białorusi, Kazachstanu, Kirgistanu, Rosji i Tadżykistanu oraz w 2006 roku – Uzbekistanu. Poszczególni członkowie organizacji wykazywali zróżnicowany poziom zależności od Federacji Rosyjskiej w zakresie współpracy wojskowej, politycznej oraz gospodarczej, co odpowiadało innej roli i znaczeniu każdego z nich w organizacji². Zauważyć więc można, że Rosja odgrywała i nadal odgrywa ogromną rolę w organizacji będącej jej polem do realizacji *soft power*, którą stosuje wobec państw byłego Związku Radzieckiego.

¹ Z. Śliwa, D. Brądkiewicz, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym*, „Kwartalnik Bellona”, nr 3, 2010, s. 102.

² D. Brądkiewicz, J. Nowicka, Z. Ciekanowski, *Znaczenie Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym dla Rosji na przykładzie interwencji sojuszu w Kazachstanie w 2022 roku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, t. XVII, 2023, s. 3–5.

Kluczowe znaczenie w funkcjonowaniu Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym ma także rozmieszczenie geopolityczne sojuszników. Szczególne miejsce zajmuje w nim bowiem Białoruś, ponieważ znajduje się na pograniczu Europy Środkowej i Wschodniej. Białoruś pełni funkcję bliskiego partnera politycznego, wojskowego i gospodarczego Rosji, która jednocześnie jest jej największym gwarantem bezpieczeństwa. Strategiczną lokalizację Białorusi można nazwać militarnym buforem oddzielającym Rosję od Unii Europejskiej (UE) oraz Organizacji Traktatu Północnoatlantyckiego (NATO)³. Kolejne państwa położone są w regionie Azji Centralnej oraz na Kaukazie, co również oznacza strategiczne położenie dla realizacji celów Federacji Rosyjskiej. Położona na Kaukazie Armenia równoważy prozachodni kurs Gruzji. Dzięki swojemu usytuowaniu państwa Azji Centralnej, podobnie jak Białoruś, pełnią funkcję buforową dla Rosji m.in. ze względu na bogactwo zasobów naturalnych oraz kluczowe szlaki transportowe. Na uprzywilejowanej pozycji w relacjach z Federacją Rosyjską w regionie Azji Centralnej znajduje się Kazachstan z racji zamieszkującej tam mniejszości rosyjskiej oraz chociażby kosmodromu Bajkonur, który nadal jest wykorzystywany przez Rosję. Pozostałe państwa Azji Centralnej, takie jak Tadżykistan, Uzbekistan czy Kirgistan, są silnie uzależnione od Rosji, której zamiarem jest utrzymanie w tym regionie własnej dominacji w dążeniu do zahamowania wpływów Stanów Zjednoczonych czy Chińskiej Republiki Ludowej⁴.

Podstawy prawne działania organizacji

Podstawy prawne działania OUBZ określa Karta Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym z 7 października 2002 roku.

³ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Wyzwania dla białoruskiej polityki bezpieczeństwa*, https://www.pism.pl/publikacje/Wyzwania_dla_bia_oruskiej_polityki_bezpiecze_stwa (11.05.2025).

⁴ D. Brązkiewicz, J. Nowicka, Z. Ciekanowski, dz. cyt., s. 4.

Jednak początkowym dokumentem zawierającym ważne ustalenia jest Traktat o Bezpieczeństwie Zbiorowym z 15 maja 1992 roku (traktat taszkencki) nazywany także traktatem o bezpieczeństwie kolektywnym. Artykuł 1 traktatu zobowiązuje państwa członkowskie do powstrzymania się od użycia siły czy groźby użycia siły oraz zaleca rozwiązywanie sporów drogą pokojową. Natomiast art. 2 nałożył na państwa członkowskie obowiązek konsultacji w obliczu zagrożenia suwerenności, integralności terytorialnej lub międzynarodowego pokoju. Kluczowym zapisem traktatu taszkenckiego jest art. 4 dotyczący tzw. kolektywnej obrony państw stron, sygnatariusze bowiem zapewnili, że agresja na którekolwiek z państw członkowskich będzie uznana przez nie jako atak na całą organizację, a te zobowiązują się do zapewnienia natychmiastowej pomocy, w tym także wojskowej, oraz wsparcie środkami, jakimi dysponują⁵.

Traktat taszkencki służył więc jako podwalina do utworzenia pełnoprawnej międzynarodowej Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Karta została przyjęta 7 października 2002 roku w Kiszyniowie i określiła cele, struktury instytucjonalne oraz zasady działania organizacji. Wśród najważniejszych ustaleń Karty OUBZ należy wymienić art. 3, który wyszczególnia najważniejsze cele przyświecające działaniu organizacji, czyli wzmacnianie pokoju i stabilności, ochronę suwerenności oraz kolektywną obronę. Artykuł 4 natomiast akcentuje znaczenie współpracy między państwami członkowskimi OUBZ a państwami trzecimi lub innymi organizacjami, jak również kształtowania sprawiedliwego i demokratycznego porządku świata opartego na konwencjonalnych zasadach prawa międzynarodowego. Artykuły 8 oraz 9 podkreślają znaczenie współpracy w walce z terroryzmem, przestępczością transnarodową, nielegalną migracją czy innymi zagrożeniami, których mogłyby doświadczyć państwa członkowskie, oraz stanowią, że

⁵ Zob. *Traktat o Bezpieczeństwie Zbiorowym* z dnia 15 maja 1992 r.

koordynacja polityki zagranicznej powinna się odbywać na drodze konsultacji pomiędzy członkami OUBZ⁶.

Struktura organizacji

Struktura Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym została opracowana w wyniku wzajemnych konsultacji państw członkowskich. Jest ona bardzo rozbudowana, by skutecznie realizować koordynację sił wielonarodowych i efektywnie nimi dowodzić. Organy Organizacji zostały wymienione w art. 11 Karty OUBZ; są nimi: Rada Bezpieczeństwa Zbiorowego (Rada), Rada Ministrów Spraw Zagranicznych (CMFA), Rada Ministrów Obrony Narodowej (RMD), Komitet Sekretarzy Rad Bezpieczeństwa (CSSC), Rada Stała oraz stałe organy robocze, takie jak Sekretariat Organizacji i Wspólny Personel Organizacji. Natomiast organem współpracy międzyparlamentarnej jest Zgromadzenie Parlamentarne Organizacji⁷.

Najważniejszy organem w całej Organizacji jest Rada. Do jej zadań należy rozpatrywanie kwestii stanowiących podstawę działalności, podejmowanie uchwał mających na celu realizację zadań i koordynacja wspólnej działalności państw członkowskich na rzecz realizacji celów Organizacji. W skład Rady wchodzi prezydenci wszystkich państw członkowskich, a przewodniczącym Zarządu jest zazwyczaj głowa państwa, na którego terytorium odbywa się zwyczajna sesja Rady. Rada wydaje decyzje oraz oświadczenia. Nie mają one charakteru wiążącego, lecz ukazują ogólne stanowisko Organizacji wobec różnych spraw. Kolejne organy, takie jak Rada Ministrów Spraw Zagranicznych, Rada

⁶ Zob. *Karta Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym* z dnia 7 października 2002 r.

⁷ Tamże.

Ministrów Obrony Narodowej i Komitet Sekretarzy Rad Bezpieczeństwa, są organami doradczymi i wykonawczymi Organizacji w zakresie koordynacji współdziałania państw członkowskich w poszczególnych dziedzinach ich działalności, tj. w dziedzinie polityki zagranicznej, polityki wojskowej, budownictwa wojskowego, współpracy wojskowo-technicznej oraz w zakresie zapewnienia bezpieczeństwa narodowego państwom członkowskich. Natomiast Rada Stała jest organem koordynującym, który zajmuje się współpracą w ramach Organizacji w okresie między sesjami Rady oraz zapewnia realizację decyzji przyjętych przez Radę, CMFA, CMD i CSSC⁸.

Sekretarz Generalny, który zarządza Sekretariatem Organizacji, jest wybierany przez Radę Bezpieczeństwa Zbiorowego na trzyletnią kadencję z możliwością ponownych reelekcji, z zastrzeżeniem, że musi posiadać obywatelstwo państwa członkowskiego. Sekretarz jest najwyższym urzędnikiem administracyjnym, który koordynuje działalność innych organów OUBZ, a także uczestniczy w ich posiedzeniach, Sekretariat zapewnia natomiast wsparcie organizacyjne, informacyjne, analityczne i doradcze działalności organów OUBZ. Pierwszym Sekretarzem Organizacji został rosyjski generał Nikołaj Bordiuża, co miało podkreślać dominację Rosji. Jednak w 2016 roku postanowiono wybrać, zgodnie z decyzją Rady, nowego sekretarza generalnego. Miał on pochodzić z Armenii, zgodnie z zasadą kolejności alfabetycznej, jednak – po wielu odkładanych w czasie głosowaniach – sekretarza wybrano w 2017 roku i został nim Jurij Kaczutarow, pochodzący z Armenii dowódca sił zbrojnych⁹.

⁸ Tamże.

⁹ A.M. Lubojemski, *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym jako wyzwanie dla NATO w perspektywie prezydentury Donalda Trumpa* [w:] *Organizacje międzynarodowe. Rola, znaczenie, funkcjonowanie*, red. A. Kuszykiewicz, M. Miedzińska, Warszawa 2018, s. 21–22.

Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym dysponuje także własnymi siłami wojskowymi – są to Kolektywne Siły Operacyjnego Reagowania (KSOR), które zostały utworzone na mocy decyzji wydanej przez Radę Bezpieczeństwa Zbiorowego 4 lutego 2008 roku w Moskwie. Jednostki te powstały jako odpowiedź na potrzebę szybkiego i skutecznego reagowania na zagrożenia różnego rodzaju. Siły KSOR składają się z kontyngentów wojskowych, które oddelegowywane są przez poszczególne państwa członkowskie OUBZ i mają charakter sił szybkiego reagowania. Zgodnie z art. 2 Porozumienia o Kolektywnych Siłach Operacyjnego Reagowania z 14 czerwca 2009 roku do ich głównych zadań należy m.in. wsparcie wojsk pogranicznych, prowadzenie ćwiczeń wojskowych i działań taktycznych na terytoriach państw należących do organizacji, a także zwalczanie wszelkich zagrożeń, takich jak terroryzm, nielegalny handel narkotykami i bronią czy przestępczość zorganizowana o charakterze transgranicznym. Realizują również zadania powierzane przez Radę Bezpieczeństwa Zbiorowego. W ramach OUBZ wykonywane są ponadto ćwiczenia wojskowe, aby przygotować siły na każdą ewentualność, która potencjalnie mogłaby zdestabilizować obszar WNP. Manewry noszą nazwę „Współdziałanie” i powtarzane są co roku na terenie wybranego państwa członkowskiego¹⁰.

Cele i zadania organizacji

Główne cele i zasady przyświecające działaniu OUBZ są wymienione w Karcie Organizacji, mianowicie w art. 3, który akcentuje, że nadrzędne jest umacnianie pokoju, bezpieczeństwa oraz

¹⁰ G. Tutak, *Rola i znaczenie Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Nauki Społeczne”, nr 22, 2018, s. 101–102.

stabilności międzynarodowej i regionalnej, ochrona państw członkowskich na zasadzie zbiorowej, integralność terytorialna i suwerenność. Wspomniany wcześniej art. 4 wskazuje również, że Organizacja wyraża chęć współpracy z innymi państwami i organizacjami międzynarodowymi w celu utrzymania pokoju globalnego, z poszanowaniem prawa międzynarodowego. Artykuł 5 zaznacza, że OUBZ deklaruje poszanowanie dla niezależności i dobrowolności państw członkowskich, nie naruszając ich suwerenności i pomijając sprawy należące do krajowej jurysdykcji. Zgodnie z art. 6 Karta nie narusza praw i obowiązków, które nałożone są na państwa członkowskie, a wynikają z innych umów międzynarodowych, jakich są sygnatariuszami¹¹. Zasadniczymi zadaniami Organizacji jest walka z terroryzmem oraz nielegalną migracją o charakterze transgranicznym, a także prowadzenie operacji pokojowych, które mają na celu zapewnienie bezpieczeństwa i utrzymanie pokoju w regionie¹².

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Organizacja Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym jako regionalny sojusz polityczno-wojskowy podejmuje inicjatywy mające na celu utrzymanie bezpieczeństwa. Jednym z takich działań była chociażby operacja antynarkotykowa pod nazwą „Kanał-2003”, której celem stało się zwalczanie nielegalnego handlu narkotykami w regionie. Przeprowadzona operacją zdaniem Międzynarodowej Rady Kontroli Narkotyków ONZ była największa i najskuteczniejsza w zwalczaniu handlu narkotykami. W ramach wykonywanych

¹¹ Zob. Karta Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym z dnia 7 października 2002 roku.

¹² Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Rosja i OUBZ wobec destabilizacji w sąsiedztwie*, https://www.pism.pl/publikacje/Rosja_i_OUBZ_wobec_destabilizacji_w_sasiedztwie (14.05.2025).

działań OUBZ współpracowało z Organizacją Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie (OBWE), Interpolem czy obserwatorami z innych państw¹³.

Kolejnym zmiennym wydarzeniem ostatnich czasów jest misja pokojowa realizowana przez OUBZ w styczniu 2022 roku w Kazachstanie. W tamtym czasie w państwie wybuchły zamieszki, których głównym zamiarem była zmiana rządów. 5 stycznia prezydent Kazachstanu zwrócił się do OUBZ o pomoc militarną w stłumieniu protestów. Już kolejnego dnia wojska Rosji, Białorusi, Armenii, Kirgistanu i Tadżykistanu zaczęły formować się w kontyngenty i rozpoczęło operację antyterrorystyczną. Wiadomość o zwróceniu się o pomoc do OUBZ wydawała się zmianą narracji politycznej, ponieważ Kazachstan utrzymywał równowagę stosunki z Chinami, Rosją, Stanami Zjednoczonymi oraz Unią Europejską, natomiast prośba pomocy wynikała z obawy zmiany narracji panującej w kraju na bardziej przystępną Rosji¹⁴. Operacja w Kazachstanie była pierwszą, w której uruchomiono działania kolektywnej obrony wynikające z art. 4 Karty OUBZ. Dla Rosji traktującej sojusz jako narzędzie kontroli państw członkowskich i wysyłającej najwięcej żołnierzy zaangażowanych w stłumienie protestów była to okazja do demonstracji siły i pokazania, że OUBZ jest w stanie działać skutecznie w obliczu kryzysu. Przeprowadzona operacja miała także udokumentować, że Rosja nie dopuszcza innych zewnętrznych podmiotów do strefy wpływów OUBZ. Działanie to pozwoliło więc ukazać dominację „przywódcy” Organizacji, jakim jest Federacja Rosyjska¹⁵.

¹³ CARRIC, *Collective Security Treaty Organization – framework of a common safe home*, <https://caricc.org/index.php/en/publications/articles/item/402-collective-security-treaty-organization-framework-of-a-common-safe-home> (14.05.2025).

¹⁴ D. Brądkiewicz, J. Nowicka, Z. Ciekanowski, dz. cyt., s. 11–15.

¹⁵ Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Operacja OUBZ w Kazachstanie*, <https://www.pism.pl/publikacje/operacja-oubz-w-kazachstanie> (15.05.2025).

Funkcjonowanie OUBZ spotyka się również z liczną krytyką. Przykładem tego jest chociażby decyzja Armenii o zawieszeniu działalności w Organizacji w 2024 roku, co spowodowane było brakiem reakcji OUBZ na konflikty z Azerbejdżanem o Górski Karabach. Nikol Paszynian, prezydent Armenii, stwierdził, że jego kraj nie może dalej polegać na Rosji jako głównym gwarancie bezpieczeństwa, przez co skłania się do poszukiwania współpracy i partnerstwa ze Stanami Zjednoczonymi i Unią Europejską. Decyzja ta odzwierciedla napięcia na linii Armenia – Rosja ze względu na brak reakcji OUBZ na działania Azerbejdżanu na terenie Górskiego Karabachu i wysiedlanie ludności ormiańskiej z regionu, ukazuje więc wyzwania, przed jakimi stoi organizacja w kwestii zapewnienia bezpieczeństwa wszystkim jej członkom¹⁶.

Podsumowanie

Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym ma do czynienia z istotnymi wyzwaniami, na które nie zawsze odpowiada korzystnie. Z jednej strony, interwencja w Kazachstanie pokazuje, że potrafi szybko reagować na zagrożenia i dążyć do utrzymania stabilności w państwach członkowskich. Z drugiej strony, brak reakcji na konflikty, chociażby takie, jak Armenia – Azerbejdżan, podważa skuteczność OUBZ w zakresie gwarancji bezpieczeństwa wszystkich swoich sojuszników. OUBZ jako organizacja regionalna w Azji Centralnej wychodzi naprzeciw dążeniom innych mocarstw do czerpania korzyści i wywierania wpływu – państw europejskich, USA czy Chin. Równocześnie widoczne są działania założyciela organizacji – Federacji Rosyjskiej, w których dąży ona do zaspokojenia

¹⁶ Reuters, *Armenia freezes participation in Russia-led security bloc – Prime Minister*, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/armenia-freezes-participation-russia-led-security-bloc-prime-minister-2024-02-23/> (14.05.2025).

swoich interesów dzięki realizowaniu założonych celów Organizacji zgodnie ze swoimi potrzebami. Podsumowując, OUBZ ma szansę przekształcić się w bardzo dobrze prosperującą organizację, która lepiej i efektywniej reaguje na potrzeby państw członkowskich, jednak przyszłość sojuszu będzie wymagała poprawy zdolności do adaptacji, reformy i budowy zaufania wśród członków.

Bibliografia

- Brązkiewicz D., Nowicka J., Ciekankowski Z., *Znaczenie Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym dla Rosji na przykładzie interwencji sojuszu w Kazachstanie w 2022 roku*, „Rocznik Bezpieczeństwa Morskiego”, t. XVII, 2023.
- CARRIC, *Collective Security Treaty Organization – framework of a common safe home*, <https://caricc.org/index.php/en/publications/articles/item/402-collective-security-treaty-organization-framework-of-a-common-safe-home> (14.05.2025).
- Karta Organizacji Traktatu o Bezpieczeństwie Zbiorowym z dnia 7 października 2002 r.
- Lubojemski A. M., *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym jako wyzwanie dla NATO w perspektywie prezydentury Donalda Trumpa* [w:] *Organizacje międzynarodowe. Rola, znaczenie, funkcjonowanie*, red. A. Kuszykiewicz, M. Miedzińska, Warszawa 2018.
- Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Operacja OUBZ w Kazachstanie*, <https://www.pism.pl/publikacje/operacja-oubz-w-kazachstanie> (15.05.2025).
- Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Rosja i OUBZ wobec destabilizacji w sąsiedztwie*, https://www.pism.pl/publikacje/Rosja_i_OUBZ_wobec_destabilizacji_w_sasiedztwie (14.05.2025).
- Polski Instytut Spraw Międzynarodowych, *Wyzwania dla białoruskiej polityki bezpieczeństwa*, https://www.pism.pl/publikacje/Wyzwania_dla_bialoruskiej_polityki_bezpiecze_stwa (11.05.2025).
- Reuters, *Armenia freezes participation in Russia-led security bloc – Prime Minister*, <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/armenia-freezes-participation-russia-led-security-bloc-prime-minister-2024-02-23/> (14.05.2025).
- Śliwa Z., Brązkiewicz D., *Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym*, „Kwartalnik Bellona”, nr 3, 2010.
- Traktat o Bezpieczeństwie Zbiorowym z dnia 15 maja 1992 r.*
- Tutak G., *Rola i znaczenie Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym na obszarze Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Nauki Społeczne”, nr 22, 2018.

Franciszek Gembalik

Uniwersytet Rzeszowski

Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)

Wspólnota Niepodległych Państw (*Commonwealth of Independent States* albo też *Sodrużestwo Niezawisimych Gosudarstw*) to organizacja zrzeszająca państwa byłego Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Celem tego formatu jest współdziałanie krajów w dziedzinach bezpieczeństwa, handlu, polityki celnej, polityki zagranicznej, pokojowego rozwiązywania konfliktów czy też kultury. Wspólnota wypełnia swoje zasady, z różnymi skutkami, nieprzerwanie od jej powstania w 1991 roku.

Rys historyczny

Powstanie WNP jest bezpośrednim skutkiem procesu rozpadu ZSRR, który trwał co najmniej od 8 do 26 grudnia 1991 roku¹. Temu procesowi towarzyszyło bowiem wiele ważkich wydarzeń. Były to m.in. deklaracje niepodległościowe najwyższych organów

¹ M. Michur-Ziemba, *Cele i zasady funkcjonowania Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 1, 2007, s. 225.

poszczególnych SRR, państw związkowych jako suwerennych organizmów politycznych, a także decyzje rządzących. Istotne w tym kontekście było wypowiedzenie umowy tworzącej ZSRR, czyli Traktatu Federacyjnego z 1922 roku, przez przywódców Białorusi, Rosji i Ukrainy 8 grudnia 1991 roku².

Po pierwsze, dzięki temu sam Związek Radziecki przestał istnieć *de iure*. Nie oznaczało to jednak uznania rozpadu przez ówczesnych aktorów stosunków międzynarodowych. Przykładowo Stany Zjednoczone, podobnie jak państwa związkowe, uczyniły to dopiero po rezygnacji ostatniego prezydenta ZSRR³.

Po drugie, wypowiedzenie Traktatu Federacyjnego dało początek Wspólnocie Niepodległych Państw, która pierwotnie powołana została do życia jedynie przez trzy republiki sowieckie z piętnastu. Kilka miesięcy wcześniej drogą najpierw nieudanego referendum z marca, następnie „oświadczeniem 11” z września 1991 roku chciano stworzyć Związek Suwerennych Państw⁴. Miał on zapewniać wspólną platformę zrzeszającą państwa ZSRR, dążącą do jego reformowania. Działania w kwestiach jednolitych przestrzeni ekonomicznych, militarnych czy też polityk zagranicznych miały być prowadzone na podstawie linii politycznej wyznaczanej przez Gorbaczowa⁵.

W okresie 1988–1989 państwa żądały niezależności, co przekształcało się niekiedy w dążenia do odzyskania jak największego poziomu suwerenności⁶. Samodzielność decyzyjna była sprawą

² C. Mojsiewicz, *Wspólnota Niepodległych Państw*, Poznań 2000, s. 9.

³ M. Michur-Ziomba, dz. cyt., s. 223–224.

⁴ J. Kukułka, *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1994*, Warszawa 1994, s. 507.

⁵ Z. Brzeziński [i in.], *Russia and the Commonwealth of Independent States. Documents, Data and Analysis*, Nowy York – Londyn 1997, s. 14.

⁶ E. Cziomer, *Rosja i Wspólnota Niepodległych Państw* [w:] *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, red. E. Cziomer, L.W. Zyblikiewicz, Warszawa – Kraków 2001, s. 300.

nadrzędną dla republik związkowych. Pierwsze w tych działaniach politycznych były państwa bałtyckie. Rada Najwyższa Estońskiej SRR w listopadzie 1988 roku, Rada Najwyższa Litewskiej SRR w maju 1989 roku, a Rada Najwyższa Łotewskiej SRR w lipcu 1989 roku uchwaliły deklaracje o suwerenności swoich państw, czyli Estonii, Litwy i Łotwy⁷. Wystąpienia te zostały przez władze radzieckie zignorowane i nieuznane. W październiku 1989 roku Gorbaczow jednoznacznie zerwał z polityką Breżniewa polegającą na reagowaniu na rewolucje w krajach satelickich ich brutalnym tłumieniem⁸. Jednak gorbaczowska droga do reform ZSRR i liberalizacji była w sporze z jego komunistycznym profilem politycznym, co nie dawało się pogodzić. Następnie od marca do listopada 1990 roku niemalże wszystkie republiki satelickie deklarowały niezadowolenie własnych obywateli poprzez proklamowanie niepodległości. Były to kolejno: Litwa, Estonia, Łotwa, Rosja, Ukraina, Białoruś, Mołdawia, Uzbekistan, Turkmenistan, Tadżykistan, Azerbejdżan, Kazachstan oraz Kirgistan.

Wszystkie te wydarzenia i procesy wystąpiły wskutek chyłacej się ku upadkowi potędze Związku Radzieckiego. Im bliżej 1991 roku, tym wyraźniej dostrzegane były przemilczane czy też ignorowane problemy, a następnie pretensje narodów tego państwa⁹. Nałożyło się to na wypowiedzi Gorbaczowa, który krytykował dotychczasowych przywódców ZSRR zwłaszcza w kwestii polityki narodowościowej, jakiej ani on, ani nawet jego polityczni przeciwnicy nie dawali rady efektywnie realizować¹⁰.

⁷ Baltic Defence College, *Restoration of Independence in the Baltics*, <https://www.baltdefcol.org/news/restoration-of-independence-in-the-baltics> (10.05.2025).

⁸ H. Kissinger, *Dyplomacja*, Warszawa 2002, s. 874.

⁹ J. Kukułka, dz. cyt., s. 506.

¹⁰ A. Stępień-Kuczyńska, *Gorbaczow. Pieriestrojka i rozpad imperium*, Łódź 2020, s. 112–113.

Podstawy prawne funkcjonowania WNP

Jeśli chodzi o normy prawne konstytuujące ten związek państw, jest ich bardzo wiele. W niespełna 7 lat funkcjonowania formatu stworzono blisko 800 aktów, które w pewien sposób regulują działanie WNP, tworzą instytucje i określają procedury¹¹. Tak rozbudowany katalog dawał różnym organom niezupełnie zbieżne lub nawet kompletnie wykluczające się nawzajem narzędzia, co powodowało liczne spory kompetencyjne utrudniające funkcjonowanie Wspólnoty. Natomiast główne dokumenty określające jestestwo formatu to m.in.: Porozumienie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw, Deklaracja z Alma-Aty, Porozumienie o utworzeniu organów koordynujących, Statut WNP, Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym, Porozumienie o Unii Gospodarczej, Deklaracja z Aszchabadu czy też pomniejsze umowy. Szerzej przytoczę tylko wybrane dokumenty.

Porozumienie o utworzeniu Wspólnoty Niepodległych Państw, czyli powołujące do życia format jako całość, podpisane zostało 8 grudnia 1991 roku. Ten dokument jest głównym źródłem i podstawą do dalszego funkcjonowania sojuszu. Umawiające się strony: Republika Białorusi, Federacja Rosyjska oraz Ukraina, w pierwszych zdaniach preambuły stwierdzają, że „ZSRR jako podmiot prawa międzynarodowego przestaje istnieć”¹². Kraje te, zmierzając ku demokratycznym państwom prawnym, ustaliły m.in. zagwarantowanie swoim obywatelom praw i wolności obywatelskich, ochronę mniejszości narodowych ze strony państwa, działania zgodne z zasadą wzajemnego uznania czy też rozwijanie współpracy w kierunku pokoju i bezpieczeństwa¹³. Porozumienie

¹¹ E. Cziomer, dz. cyt., s. 304.

¹² M. Sielski, *Wspólnota Niepodległych Państw Kronika spotkań, porozumień i zatargów*, „Eurazja”, nr (1–2), 1994, s. 5.

¹³ СОГЛАШЕНИЕ О СОЗДАНИИ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, ЕДИНЫЙ РЕЕСТР ПРАВОВЫХ АКТОВ И ДРУГИХ

odnosi się też do technicznych zagadnień, takich jak zawieszenie, dodanie poprawek czy uzupełnienie dokumentu, niedopuszczalność stosowania przepisów państw trzecich, w tym ZSRR, oraz ustalenie siedziby organów koordynacyjnych w Mińsku¹⁴.

Jeśli chodzi o charakter tego sojuszu, uznać należy, że Wspólnota Niepodległych Państw jest organizacją międzynarodową. Dodając kryteria celów i skutków oraz uczestników, jest to międzynarodowa organizacja rządowa i integracyjna¹⁵. Wspólnota Niepodległych Państw zatwierdziła swój statut wolą członków 22 stycznia 1993 roku. Ważniejszymi zagadnieniami, jakie on zawiera, są: bezpieczeństwo zbiorowe i współpraca wojskowo-polityczna, zapobieganie konfliktom i zażegnywanie sporów, współpraca w dziedzinie gospodarki, polityki społecznej i prawa, organy wspólnoty, współpraca międzyparlamentarna oraz finansowanie¹⁶. Normuje on także działanie organów koordynacyjnych. Statut wskazuje, że będą nimi: Rada Szefów Państw, Rada Szefów Rządów, Rada Ministrów Spraw Zagranicznych, Komitet Koordynacyjno-Konsultacyjny, Rada Ministrów Obrony, Naczelne Dowództwo Zjednoczonych Sił Zbrojnych, Rada Dowódców Wojsk Ochrony Pogranicza, Trybunał Gospodarczy, Komisja Praw Człowieka oraz organy współpracy branżowej. Mnogość organów i wielość ich prerogatyw stwarza środowisko zburokratyzowane, a ponadto przepełnione sporami kompetencyjnymi.

ДОКУМЕНТОВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/1#text> (11.05.2025).

¹⁴ C. Mojsiewicz, dz. cyt., s. 95–99.

¹⁵ R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2005, s. 208–212.

¹⁶ УСТАВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, ЕДИНЫЙ РЕЕСТР ПРАВОВЫХ АКТОВ И ДРУГИХ ДОКУМЕНТОВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/187#text> (11.05.2025).

Struktura Wspólnoty Niepodległych Państw

Struktura WNP oparta jest na układach politycznych, porozumieniach na temat systemu bezpieczeństwa czy też traktatach gospodarczych. Dodatkowo każda z tych form działalności Wspólnoty wykreowała własne organy. Z tych politycznych można wyróżnić: Radę Szefów Państw jako najwyższy organ Wspólnoty, Radę Szefów Rządów, Radę Ministrów Spraw Zagranicznych oraz Komitet Koordynacyjno-Konsultacyjny. Ostatni z nich według Statutu WNP wykonuje decyzje, w tym działa m.in. na rzecz realizacji umów oraz przygotowuje i zgłasza wnioski o współpracy¹⁷. Rady Szefów Państw i Rządów podejmują decyzje m.in. w sprawach powoływania organów roboczych i pomocniczych czy też rozpatrywania działalności członków w sferze ich wspólnych interesów¹⁸, natomiast Rada Ministrów Spraw Zagranicznych zajmuje się konsultacjami dotyczącymi polityki światowej WNP, a także przedstawianiem obu radom rekomendacji do jej prowadzenia¹⁹.

Jeśli chodzi o traktaty gospodarcze, na początku funkcjonowania Wspólnoty było ich niewiele, z kolejnymi latami jednak przyspieszało tempo ich powstawania. W 1992 roku na szczycie w Mińsku pierwsze porozumienia dotyczyły zasady wzajemnych korzyści w stosunkach gospodarczych pomiędzy członkami; zawarto układ paliwowo-energetyczny, a także powołano Radę WNP ds. energii elektrycznej²⁰. Rok później powstała Unia Gospodarcza oraz organy, które miały usprawniać jej funkcjonowanie. Jednym z nich jest Trybunał Gospodarczy powołany na mocy Statutu

¹⁷ Z. Brzeziński, dz. cyt., s. 506–511.

¹⁸ Tamże, s. 508–509.

¹⁹ R. Mazur, *Wspólnota Niepodległych Państw – integracja czy dezintegracja?*, „Wschodnioznawstwo”, nr 1, 2007, s. 187.

²⁰ C. Mojsiewicz, dz. cyt., s. 65.

WNP, koordynujący jednolite stosowanie porozumień gospodarczych przez kraje Wspólnoty czy też odnowienie kontaktów gospodarczych wewnątrz sojuszu, pomiędzy jego członkami²¹. Głównymi organami gospodarczymi są Rada Gospodarcza oraz Komisja Spraw Gospodarczych. Pierwszy z nich zapewnia realizację porozumień o współpracy gospodarczej, opracowywanie programu wzajemnych rozliczeń i płatności oraz sprawuje pieczę nad pracami legislacyjnymi sprzyjającymi stworzeniu przyjaznego środowiska dla przedsiębiorczości w państwach WNP²². Natomiast Komisja Spraw Gospodarczych nadzoruje prace nad projektami Komitetu Wykonawczego WNP i organów sektorowych oraz monitoruje realizację decyzji najwyższych organów Wspólnoty²³. Współpraca w tym zagadnieniu odwołuje się do prac wielu pomniejszych organów, chociażby takich jak Rada Doradcza ds. Ochrony Praw Konsumentów Państw Członkowskich WNP czy też Rada Doradcza ds. Pracy, Zatrudnienia i Ochrony Socjalnej Ludności Państw Członkowskich i wielu innych²⁴.

Trzecim segmentem struktury WNP jest wspólne tworzenie własnego systemu bezpieczeństwa. Statut organizacji wyznacza Radę Ministrów Obrony, Naczelne Dowództwo Zjednoczonych Sił Zbrojnych, Radę Dowódców Wojsk oraz Ochrony Pogranicza. Z kolei najważniejszym dokumentem w tym zakresie jest Układ

²¹ M. Michur-Ziemba, dz. cyt., s. 237.

²² *ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОВЕТ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ*, <https://eccis.org/category/body?id=4> (12.05.2025).

²³ *КОМИССИЯ ПО ЭКОНОМИЧЕСКИМ ВОПРОСАМ ПРИ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОВЕТЕ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ*, <https://eccis.org/category/body?id=7> (12.05.2025).

²⁴ *СПИСОК ОРГАНОВ ОТРАСЛЕВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СНГ, ИНТЕРНЕТ-ПОРТАЛ СНГ ПРОСТРАНСТВО ИНТЕГРАЦИИ*, <https://e-cis.info/page/3587/81181/> (12.05.2025).

o Bezpieczeństwie Zbiorowym (UBZ). Państwa członkowskie powołały do życia Radę Bezpieczeństwa Zbiorowego w maju 1992 roku, a w następnych latach powstał Sztab ds. Koordynacji Współpracy Wojskowej WNP. Warte dodania jest to, że umowa WNP z jednej strony nawołuje do pokojowego rozwiązywania konfliktów, z drugiej jednak chce zapewnić bezpieczeństwo zbiorowe poprzez zawieranie traktatów, do czego miałyby dążyć państwa członkowskie²⁵. Dyskusyjne pozostaje to, w jaki sposób państwa chcą do tego dążyć – jednocześnie wyrzekając się użycia agresji przeciwko członkom WNP, tworząc instytucje i organy o charakterze polityczno-militarnym czy też poprzez niezawieranie umów o charakterze sprzecznym do UBZ. Może to stanowić próbę oswojenia krajów członkowskich pod względem militarnym przez Federację Rosyjską i skierowanie ich przeciwko jej wrogom.

Cele i zadanie WNP

Najważniejszy w wyznaczaniu celów jest Statut WNP. Artykuły od 1 do 6 nakreślają zasady, w ramach których działać mają państwa członkowskie i tym samym cała Wspólnota. Główne cele WNP określone w art. 2 to realizacja współpracy w sferze politycznej, gospodarczej, ekologicznej, humanitarnej, kulturalnej i innych, kompleksowy i zrównoważony rozwój gospodarczy i społeczny²⁶. Są to także: zapewnienie praw człowieka i podstawowych wolności zgodnie z powszechnie uznanymi zasadami i normami prawa międzynarodowego oraz dokumentami OBWE, pomaganie obywatelom państw członkowskich w swobodnej komunikacji,

²⁵ *Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym* [w:] C. Mojsiewicz, *Wspólnota Niepodległych Państw*, Poznań 2000, s. 118.

²⁶ Z. Brzeziński, dz. cyt., s. 506–507.

pokojuowe rozwiązywanie sporów i współdziałanie na rzecz pokoju, a także wzajemna pomoc prawna i współpraca w innych dziedzinach stosunków prawnych²⁷. Można uznać, że kraje członkowskie realizują wyznaczone cele i zasady. Materializacją tych idei jest chociażby zawiązanie Unii Gospodarczej czy kreowanie polityki gospodarczej na wzór polityki Wspólnoty Europejskiej. Innym przykładem jest sfera bezpieczeństwa w kwestii pokojowego rozwiązywania konfliktów, czyli działalność Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym. Jednakże zacieśnianie kontaktów wewnątrz WNP rysoowało się jako utrwalanie dominacji Rosji w sojuszu²⁸.

Najważniejsze inicjatywy i działania Wspólnoty

Jednym z pierwotnych założeń twórców grupy była integracja, przynajmniej ta gospodarcza, oparta na pokojowych zamiarach państw i dążeniu do demokracji. Tak jak 1991 rok uznaje się za moment powstania WNP, to rok 1992 można uważać za początek jakiegokolwiek współpracy. Otóż w tym właśnie roku podpisano szereg porozumień, m.in. rozpoczynających stopniowe tworzenie unii celnej (w marcu), dotyczących bezpieczeństwa zbiorowego (w maju), a także tworzących wspólny system walutowy i politykę pieniężno-kredytową²⁹. Rozbieżność interesów i opinii polityków państw członkowskich mocno dawało się odczuć, jeśli chodzi o integrację ekonomiczną WNP. Zaczęto ją od Unii Gospodarczej, która funkcjonowała do około 2009 roku. W tamtym czasie ogłaszano powstanie nowej formy kooperacji, czyli Unię Celną. Jednak był

²⁷ *ИСТОРИЧЕСКАЯ СПРАВКА, ИНТЕРНЕТ-ПОРТАЛ СНГ ПРО-СТРАНСТВО ИНТЕГРАЦИИ*, <https://e-cis.info/page/3509/80648/> (14.05.2025).

²⁸ T.A. Olszański, *Wspólnota Niepodległych Państw w świetle własnych dokumentów*, „Eurazja”, nr 1–2, 1994, s. 30.

²⁹ W. Konończuk, *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991–2006*, „Prace OSW”, 2007, s. 7.

to jedynie etap procesu, który dalej miał się przeistoczyć we Wspólną Przestrzeń Gospodarczą w 2012 roku, a następnie w Euroazjatycką Unię Gospodarczą w 2015 roku³⁰. Nie wszystkie państwa chciały dołączać do coraz to ściślejszych porozumień. Starano się także stworzyć unię walutową w postaci strefy rublowej, ale ten pomysł upadł.

Sfera bezpieczeństwa to kolejny obszar współdziałania państw poradzieckich. Pierwszą dotyczącą tego umową był wspomniany już Układ o Bezpieczeństwie Zbiorowym (UBZ), nazywany także traktatem taszkentkim. Był podstawą późniejszego powstania Organizacji Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym (OUBZ) w październiku 2002 roku, jako odpowiedź na zmieniające się realia geopolityczne³¹. Tworzył struktury bezpieczeństwa mające zapewnić kolektywną ochronę na wzór NATO, a także zapewniał regularne manewry wojskowe oraz dbał o jednolitość polityki bezpieczeństwa krajów WNP³². Jego słabość obnażył chociażby kryzys dotyczący Sekretarza Generalnego OUBZ Jurija Chaczaturowa w 2018 roku³³. Na początku 2022 roku w Kazachstanie narastało napięcie. Niezadowolone Kazachów wywołał wzrost cen paliw, m.in. LNG, a rządzący Kazachstanem zwrócili się z prośbą o pomoc do OUBZ³⁴. Sojusz wysłał tzw. siły pokojowe, pierwotnie przeznaczone do realizacji operacji przeciw „terrorystom”. Wojska Armenii, Białorusi,

³⁰ I. Wiśniewska, *Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego*, „Prace OSW”, nr 44, 2013, s. 11.

³¹ L.W. Zyblikiewicz, *Rosja a kraje WNP w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku* [w:] *Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata*, cz. 2: *Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011, s. 35.

³² W. Konończuk, dz. cyt., s. 15.

³³ M.P. Sadłowski, *Ormiański kryzys „Wschodniego NATO”*, <https://eastbook.eu/2019/01/31/ormianski-kryzys-wschodniego-nato/> (14.05.2025).

³⁴ K. Strachota, *Kazachstan: interwencja OUBZ i pacyfikacja protestów*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-10/kazachstan-interwencja-oubz-i-pacyfikacja-protestow> (14.05.2025).

Kirgistanu, Rosji oraz Tadżykistanu zostały wyznaczone do kilku misji, m.in. ewakuacji obywateli rosyjskich z Kazachstanu oraz przejęcia kontroli nad lotniskami Ałmaty i Żietygien³⁵. Taki obrót spraw dla Rosji, czyli głównego państwa Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym, jak i samej WNP, stał się politycznie bardzo korzystny. Natomiast na arenie międzynarodowej władze w Moskwie chciały przedstawić Wspólnotę Niepodległych Państw jako wciąż żywy i sprawnie działający format współpracy, którego Zachód powinien pozazdrościć Federacji Rosyjskiej.

Podsumowanie

Na początku WNP zapowiadała zmiany w pozytywnym kierunku, mające przynieść realne korzyści dla jej członków. Z czasem, począwszy od zgodnej współpracy, która jednak w pełni nigdy taka nie była, przez okresy stagnacji, doszło do kryzysu i kompletnego zmarginalizowania w stosunkach międzynarodowych. Aktualnie Wspólnota działa w swoim obrębie i brak jest informacji o jej nowych projektach, skutecznych działaniach czy aktywnościach, które byłyby znaczące dla świata. Minął już czas, kiedy WNP opierała się na współpracy gospodarczej. Przeistoczyła się w sojusz, dla którego ważniejsza jest polityczna posłuszeńność. Okazało się, że integracja jest mniej ważna niż spójność linii politycznych państw postradzieckich z Rosją. Pustka po upadku Związku Radzieckiego była kształtem, jaki należało wypełnić czymś, co uchroni obszar postradziecki od kryzysu. Zabezpieczenie tych krajów od destabilizacji mogło przekuć się w protekcję jednego z najsilniejszych państw w tej grupie, i tak też się stało. Federacja

³⁵ J. Ciślak, *Rosyjska operacja „sil pokojowych” w Kazachstanie jest kontynuowana*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/rosyjska-operacja-sil-pokojowych-w-kazachstanie-jest-kontynuowana> (14.05.2025).

Rosyjska wykorzystała integrację gospodarczą, wspólne systemy bezpieczeństwa i politykę zagraniczną do wytworzenia wokół siebie nowych państw satelickich. Rządy w Moskwie zapewne będą swoją sprawnością dyplomatyczną i potencjałem gospodarczym wywierać nacisk na kraje członkowskie, by utrzymać spójność w sojuszu. Format WNP stracił już jednak wiarygodność, jaką miał na początku, ugruntowując tezę, iż jest to grupa państw będących pod kontrolą Rosji.

Bibliografia

- Brzeziński Z. [i in.], *Russia and the Commonwealth of Independent States. Documents, Data and Analysis*, Nowy York – Londyn 1997.
- Ciślak J., *Rosyjska operacja „sił pokojowych” w Kazachstanie jest kontynuowana*, <https://defence24.pl/polityka-obronna/rosyjska-operacja-sil-pokojowych-w-kazachstanie-jest-kontynuowana> (14.05.2025).
- Cziomer E., *Rosja i Wspólnota Niepodległych Państw* [w:] *Zarys współczesnych stosunków międzynarodowych*, red. E. Cziomer, L. W. Zyblikiewicz, Warszawa – Kraków 2001.
- ЭКОНОМИЧЕСКИЙ СОВЕТ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://eccis.org/category/body?id=4> (12.05.2025).
- ИСТОРИЧЕСКАЯ СПРАВКА, ИНТЕРНЕТ-ПОРТАЛ СНГ ПРОСТРАНСТВО ИНТЕГРАЦИИ, <https://e-cis.info/page/3509/80648/> (14.05.2025).
- Kissinger H., *Dyplomacja*, Warszawa 2002.
- КОМИССИЯ ПО ЭКОНОМИЧЕСКИМ ВОПРОСАМ ПРИ ЭКОНОМИЧЕСКОМ СОВЕТЕ, ИСПОЛНИТЕЛЬНЫЙ КОМИТЕТ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://eccis.org/category/body?id=7> (12.05.2025).
- Konończuk W., *Fiasko integracji. WNP i inne organizacje międzynarodowe na obszarze poradzieckim 1991–2006*, „Prace OSW”, 2007.
- Kukułka J., *Historia współczesna stosunków międzynarodowych 1945–1994*, Warszawa 1994.
- Mazur R., *Wspólnota Niepodległych Państw – integracja czy dezintegracja?*, „Wschodnioznawstwo”, nr 1, 2007.
- Michur-Ziemba M., *Cele i zasady funkcjonowania Wspólnoty Niepodległych Państw*, „Środkowoeuropejskie Studia Polityczne”, nr 1, 2007.

Wspólnota Niepodległych Państw (WNP)

- Mojsiewicz C., *Wspólnota Niepodległych Państw*, Poznań 2000.
- Olszański T. A., *Wspólnota Niepodległych Państw w świetle własnych dokumentów*, „Eurazja”, nr (1–2), 1994.
- Baltic Defence College, *Restoration of Independence in the Baltics*, <https://www.baltdefcol.org/news/restoration-of-independence-in-the-baltics> (10.05.2025).
- Sadłowski M. P., *Ormiański kryzys „Wschodniego NATO”*, <https://eastbook.eu/2019/01/31/ormianski-kryzys-wschodniego-nato/>, 31.01.2019 r. (14.05.2025).
- Sielski M., *Wspólnota Niepodległych Państw Kronika spotkań, porozumień i załatwień*, „Eurazja”, nr (1–2), 1994.
- СОГЛАШЕНИЕ О СОЗДАНИИ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, ЕДИНЬИ РЕЕСТР ПРАВОВЫХ АКТОВ И ДРУГИХ ДОКУМЕНТОВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/1#text> (11.05.2025).
- СПИСОК ОРГАНОВ ОТРАСЛЕВОГО СОТРУДНИЧЕСТВА СНГ, ИНТЕРНЕТ-ПОРТАЛ СНГ ПРОСТРАНСТВО ИНТЕГРАЦИИ, <https://e-cis.info/page/3587/81181/> (12.05.2025).
- Stępień-Kuczyńska A., *Gorbaczow. Pieriestrojka i rozpad imperium*, Łódź 2020.
- Strachota K., *Kazachstan: interwencja OUBZ i pacyfikacja protestów*, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/analizy/2022-01-10/kazachstan-interwencja-oubz-i-pacyfikacja-protestow> (14.05.2025).
- УСТАВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, ЕДИНЬИ РЕЕСТР ПРАВОВЫХ АКТОВ И ДРУГИХ ДОКУМЕНТОВ СОДРУЖЕСТВА НЕЗАВИСИМЫХ ГОСУДАРСТВ, <https://cis.minsk.by/reestr2/doc/187#text> (11.05.2025).
- Wiśniewska I., *Integracja euroazjatycka. Rosyjska próba ekonomicznego scalenia obszaru poradzieckiego*, „Prace OSW”, nr 44, 2013.
- Zenderowski R., *Stosunki międzynarodowe*, Warszawa 2005.
- Zybkiewicz L. W., *Rosja a kraje WNP w pierwszym dziesięcioleciu XXI wieku [w:] Rozpad ZSRR i jego konsekwencje dla Europy i świata, cz. 2: Wspólnota Niepodległych Państw*, red. M. Smoleń, M. Lubina, Kraków 2011.

Karol Walczak
Uniwersytet Rzeszowski

Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW)

Szanghajska Organizacja Współpracy, w skrócie SOW, to regionalna organizacja międzynarodowa założona w 2001 roku w Szanghaju. Jej powstanie było efektem długotrwałej współpracy pomiędzy państwami Azji Środkowej oraz Chinami i Rosją. Głównym celem organizacji jest zapewnienie bezpieczeństwa regionalnego, współpraca polityczna, gospodarcza oraz walka z terroryzmem i ekstremizmem. SOW zrzesza kraje zamieszkane przez niemal połowę światowej populacji i obejmuje ogromny obszar geograficzny, co czyni ją jedną z najważniejszych organizacji międzynarodowych na świecie.

Historia i rozwój Szanghajskej Organizacji Współpracy

Początki SOW sięgają okresu rozpadu ZSRR, który wpłynął na zmiany w relacjach międzynarodowych. Kluczową kwestią stało się ustalenie granic między nowo powstałymi państwami a ich

sąsiadami w Azji Centralnej. Miało to na celu uniknięcie losów Jugosławii po jej rozpadzie, a więc zapobiegnięcie konfliktowi zbrojnemu, który przełożyłby się na długotrwałą destabilizację na tym obszarze¹. Dodatkowo powstały nowe warunki do kształtowania ładu światowego oraz zagrożenia dla bezpieczeństwa, co skłoniło do podejmowania działań mających na celu ochronę interesów narodowych, regionalnych i globalnych. Rosja, wobec faktu rozszerzania się NATO i Unii Europejskiej na byłe państwa bloku wschodniego, chciała ustrzec się przed wpływami Europy i Stanów Zjednoczonych na Wschodzie, zabezpieczając swoje interesy polityczne, ekonomiczne i energetyczne, a region Azji Centralnej stał się kluczowym polem walki o wpływy między Rosją a Stanami Zjednoczonymi ze względu na swoje położenie geostrategiczne, krzyżujące się szlaki Europy i Azji oraz obfitość surowców naturalnych². Spotkania dotyczące delimitacji, rozpoczęte we wrześniu 1993 roku w Mińsku, przyniosły ogromny sukces, co zdecydowało o kontynuowaniu rozmów na temat bezpieczeństwa i współpracy w regionie. Od 1996 roku współpracę Rosji, Chińskiej Republiki Ludowej, Kazachstanu, Kirgistanu i Tadżykistanu zaczęto nazywać „Szanghajską Piątką”. Na szczytach 26 kwietnia 1996 roku w Szanghaju i 24 kwietnia 1997 roku w Moskwie sfinalizowano proces delimitacji i demarkacji, który obejmował około 4000 kilometrów granic Chin i byłych republik radzieckich, a także wyznaczono dalsze kierunki współpracy³.

¹ A. Curanović, S. Kardaś, R. Alf, *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej w okresie prezydentury Władimira Putina. Próba bilansu*, „Żurawia Papers”, z. 12, 2008, s. 52.

² J.S. Piwowarow, A. Fursow, *Rosja – państwo, naród, imperium?* [w:] *Po-lacy i Rosjanie*, red. A. Magdziak-Miszewska, M. Zuchniak, P. Kowal, Warszawa 2002, s. 189–208.

³ Zob. G. Zasada, *Nowy etap w rozwoju Szanghajskiej Organizacji Współ-pracy*, „Komentarze OSW”, www.osw.waw.pl (13.05.2025).

Podstawy prawne działania organizacji

Podczas szczytu w Szanghaju 14 czerwca 2001 roku wstąpił do organizacji Uzbekistan, a następnego dnia ogłoszono deklarację o utworzeniu Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁴, która wyznaczyła cele i zadania SOW. Tego samego dnia zaakceptowano szanghajską konwencję o walce z terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem⁵.

W dniu 7 czerwca 2002 roku na szczycie w Sankt-Petersburgu przyjęto Kartę Szanghajskiej Organizacji Współpracy⁶ precyzującą cele, zadania i kwestie instytucjonalne organizacji. Postanowienia dotyczyły budowy wzajemnego zaufania i stosunków dobrosąsiedzkich; współpracy w celu utrzymania pokoju, bezpieczeństwa i stabilności w regionie; przeciwdziałania terroryzmowi, separatyzmowi i ekstremizmowi; likwidacji handlu narkotykami, bronią, międzynarodowej przestępczości i nielegalnej migracji; ułatwienie wszechstronnego i zrównoważonego rozwoju gospodarczego, społecznego i kulturalnego⁷. dopełnieniem podpisanej karty jest traktat o dobrym sąsiedztwie, przyjaźni i współpracy z 16 sierpnia 2007 roku, przyjęty na szczycie SOW w Biszkeku. Podkreślał prawo państw do wyboru własnego ustroju politycznego, nienaruszalność granic oraz potwierdzał zgodę na nieuczestniczenie w sojuszach wymierzonych w innych członków SOW⁸. Pełnoprawnego charakteru międzynarodowego SOW nabrała podczas szczytu w Moskwie

⁴ Declaration on creation of Shanghai Cooperation Organization of June 15, 2001, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3867> (14.05.2025).

⁵ D. Lewis, *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, London 2008, s. 221.

⁶ Charter of the Shanghai Cooperation Organization of June 7, 2002, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3851> (13.05.2025).

⁷ Shanghai Cooperation Organisation Charter, Sankt Petersburg 7 June 2002, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3851> (15.05.2025).

⁸ Zob. [b.a.], *Szczyt Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, „Tydzień na Wschodzie”, nr 19 z 22.08.2007.

28–29 maja 2003 roku. Podjęto wówczas decyzję o oficjalnym ustanowieniu statutu i organów, dzięki czemu SOW mogła zostać zarejestrowana w ONZ jako międzynarodowa organizacja regionalna.

W literaturze przedmiotu wielokrotnie podkreślano, że celem funkcjonowania forum nie jest powołanie sojuszu o charakterze polityczno-wojskowym, lecz realizacja działań zgodnych z tzw. „duchem Szanghaju”. Pojęcie to obejmuje przede wszystkim pogłębianie współpracy, budowanie wzajemnego zaufania, respektowanie różnorodności kulturowej, zasadę równości oraz wspólne dążenie do rozwoju. Idea ta została w sposób kompleksowy przedstawiona w „Deklaracji Pięciolecia” z 2006 roku⁹. Niemniej jednak brak jednoznacznej definicji „ducha Szanghaju” powoduje, że poszczególne państwa członkowskie interpretują go w sposób zróżnicowany¹⁰. Skalę wpływów SOW obrazuje fakt, iż państwa te obejmują ponad trzy czwarte terytorium Eurazji, a ich populacja stanowi około jednej czwartej ludności świata. Na tej podstawie organizację tę można uznać za największy obecnie międzynarodowy podmiot o charakterze obronnym oraz kluczowego aktora w kontekście współpracy gospodarczej i procesów integracyjnych w Azji Centralnej.

Struktura organizacji

Członkami założycielami SOW jest 5 państw – Rosja, Chińska Republika Ludowa, Kazachstan, Kirgistan i Tadżykistan. W 2001 roku do dołączył do nich Uzbekistan, następnie w 2017 roku Indie

⁹ Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization, Shanghai 15 June 2006, <https://worldjpn.net/documents/texts/SCO/20060615.D2E.html> (21.04.2025).

¹⁰ S. Hanova, *Perspectives on the SCO: Images and Discourses*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 7, 2009, s. 67.

i Pakistan, w 2023 roku przyjęto Iran¹¹, a rok później do SOW wstąpiła Białoruś¹². Od 2004 roku status obserwatora posiada Mongolia. Kolejną po statusie obserwatora formą uczestniczenia w organizacji jest status partnera w dialogu. Mają go obecnie: Armenia, Azerbejdżan, Kambodża, Nepal, Sri Lanka i Turcja. Organizacji przyznano także status obserwatora przy ONZ.

Najważniejszym organem, powołanym do życia przez Kartę Szanghajskiej Organizacji Współpracy, jest Rada Głów Państw, która obraduje co roku, wyznacza główne kierunki rozwoju, podejmuje wszelkie decyzje dotyczące struktury SOW i jej funkcjonowania, współdziała z innymi organizacjami międzynarodowymi oraz dyskutuje nad bieżącymi problemami międzynarodowymi. Rada Szefów Rządów, jako kolejny organ, również odbywa swoje posiedzenia raz w roku, a do jej kompetencji należy głównie przyjmowanie budżetu i decydowanie o kwestiach typowo ekonomicznych. Rada Ministrów Spraw Zagranicznych zajmuje się bieżącą działalnością organizacji oraz przygotowywaniem spotkań Rady Szefów Państw. Najniższym organem jest Rada Narodowych Koordynatorów, w której przedstawiciele państw zajmują się organizowaniem szczytów Rady Szefów Państw, Rady Szefów Rządów i Rady Ministrów Spraw Zagranicznych.

Zgodnie z Kartą istnieją dwa stałe organy. Pierwszym z nich jest Sekretariat SOW z siedzibą w Pekinie, którego zadaniem jest udzielanie technicznego wsparcia w ramach organizacji oraz przygotowywanie propozycji rocznego budżetu. Sekretarz Generalny wybierany jest przez Radę Szefów Państw na kadencję 3-letnią, bez możliwości ponownej reelekcji; jest niezależny i reprezentuje całą organizację. Pierwszym wybranym sekretarzem został Zhang Deguang z Chin. Drugim stałym organem jest Regionalna Struktura

¹¹ [b.a.], *Iran dołącza do organizacji, której członkami są Chiny, Indie i Rosja*, <https://www.rp.pl/dyplomacja/art38692271-iran-dolacza-do-organizacji-ktorej-czlonkami-sa-chiny-indie-i-rosja> (16.04.2025).

¹² A. Wolska, *Białoruś stała się członkiem Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, <https://www.euractiv.pl> (21.04.2025).

Antyterrorystyczna (RATS), która za cel obrała zwalczanie terroryzmu poprzez wymianę informacji oraz koordynowanie odpowiednich działań straży granicznych, służb celnych i służb bezpieczeństwa¹³. W Szanghajskiej Organizacji Współpracy istnieje także instytucja pod nazwą „Grupa Biszkecka”, składająca się z szefów organów ochrony porządku prawnego i służb specjalnych krajów członkowskich. Jest organem o charakterze konsultacyjnym – prowadzi dyskusje i przygotowuje plany kooperacji państw w dziedzinie walki z przestępczością zorganizowaną, terroryzmem i nielegalną migracją¹⁴.

Organizacja ma charakter zamknięty – mogą do niej wstępować tylko kraje regionu pod określonymi warunkami. Dokument nie definiuje, o jaki region chodzi, ale można zakładać, że dotyczy to Azji Centralnej. Decyzje są podejmowane na zasadzie konsensusu, z wyjątkiem zawieszenia lub pozbawienia członkostwa. O przyjęciu decyduje Rada Głów Państw na wniosek Rady Ministrów Spraw Zagranicznych. SOW dysponuje własnym budżetem, tworzonym przez wkłady państw członkowskich. Obejmuje on kwotę 2–3 mln dolarów, a proporcje wkładu poszczególnych państw wynoszą: 24% – Rosja i Chiny, 21% – Kazachstan, 15% – Uzbekistan, 10% – Kirgistan, 6% – Tadżykistan¹⁵.

Cele i obszary działalności

Szanghajska Organizacja Współpracy koncentruje się przede wszystkim na sprawach bezpieczeństwa regionalnego, współpracy

¹³ P. Trzaskowski, *Instytucjonalizacja współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy* [w:] *Region Azji Centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*, red. B. Bojarczyk, A. Ziętek, Lublin 2008, s. 228.

¹⁴ K. Wańczyk, *Szanghajska Organizacja Współpracy*, <https://psz.pl> (07.04.2025).

¹⁵ P. Milewski, *Polityka zagraniczna ChRL wobec Azji Centralnej i udział Chin w Szanghajskiej Organizacji Współpracy* [w:] *Chiny. Religia – obyczaje – polityka*, red. K. Gawlikowski, E. Potocka, Toruń 2003, s. 130.

gospodarczej, a ponadto zapewnia forum, na którym członkowie mogą realizować postawione sobie cele polityczne¹⁶.

Dane handlowe jednoznacznie wskazują na wzrost intensywności współpracy gospodarczej pomiędzy Chinami a państwami członkowskimi i obserwatorami Szanghajskiej Organizacji Współpracy (SOW). W latach 2003–2008 największy wzrost wskaźników handlowych odnotowano w relacjach z Kirgistanem i Tadżykistanem, mimo że ich ogólny udział w wymianie nie był dominujący. Na wzrost obrotów handlowych Kazachstanu i Kirgistanu z Chinami wpływają wspólne granice i realizacja projektów energetycznych. Z kolei Rosja, choć osiągnęła najmniejszy progres w zestawieniu, utrzymuje stabilny rozwój relacji z Pekinem. Zauważalny jest również wzrost udziału Indii, przy czym Pakistan i Mongolia cechują się najniższymi wartościami obrotów. Przewidywania wskazują jednak na dynamiczny rozwój wymiany handlowej, zwłaszcza w przypadku współpracy Pakistanu z Chinami¹⁷. Znaczącym wsparciem dla regionalnej integracji ekonomicznej pozostaje program CAREC, promujący inwestycje w sektorach energii, transportu i handlu¹⁸. Dodatkowo, w odpowiedzi na rosnącą aktywność gospodarczą, zainaugurowano działalność Stowarzyszenia Banków SOW oraz Rady Biznesu SOW. Ich celem jest finansowanie projektów i wspieranie dialogu przedsiębiorców z regionu¹⁹. Kluczowym dokumentem dla rozwoju współpracy ekonomicznej pozostaje „Program wielostronnej współpracy gospodarczo-handlowej między krajami członkowskimi SOW”

¹⁶ Zob. G. Germanovich, *The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 6, 2008, s. 19–38.

¹⁷ J. Afridi, J. Bajoria, *China – Pakistan Relations*, <https://www.cfr.org/background/china-pakistan-relations> (21.04.2025).

¹⁸ Central Asia Regional Economic Cooperation – CAREC, <http://www.adb.org/CAREC/> (21.04.2025).

¹⁹ P. Trzaskowski, dz. cyt., s. 233.

z 2003 roku, zakładający stopniową liberalizację przepływu towarów, kapitału, usług i technologii w przestrzeni SOW. W kolejnych latach przyjęto akty wykonawcze i skoncentrowano wysiłki na sektorze energetycznym, ze szczególnym uwzględnieniem tranzytu surowców oraz dywersyfikacji dostawców²⁰. W obliczu światowego kryzysu finansowego (2008–2009) pojawiła się także inicjatywa stworzenia niezależnego systemu bankowego w ramach SOW²¹. Choć pierwotnym celem organizacji było zapewnienie stabilności regionalnej i ograniczenie wpływów separatystycznych, z czasem nacisk przesunął się na kwestie gospodarcze. Współcześnie Chiny wykorzystują platformę SOW do intensyfikacji inwestycji – zarówno dwustronnych, jak i multilateralnych – które, wspierając rozwój partnerów, służą długofalowym interesom chińskiej polityki gospodarczej.

Jednym z kluczowych osiągnięć SOW jest skuteczne zbudowanie regionalnego systemu bezpieczeństwa skoncentrowanego wokół walki z tzw. „trzema złami” – terroryzmem, separatyzmem i ekstremizmem. Działania te wpisują się w szerszy kontekst stabilizowania sytuacji wewnętrznej państw członkowskich, w szczególności w obliczu wyzwań płynących z regionu Afganistanu oraz napięć etnicznych (np. kwestia ujęrska w Chinach). Od momentu powstania SOW systematycznie rozwijała współpracę wojskową poprzez organizowanie cyklicznych ćwiczeń z udziałem sił zbrojnych państw członkowskich. W latach 2002–2012 odbyło się dziesięć wspólnych manewrów, zarówno lądowych, powietrznych, jak i morskich. Ich celem było wzmocnienie interoperacyjności jednostek wojskowych, doskonalenie zdolności do reagowania kryzysowego oraz wspólne szkolenie w zakresie zwalczania zagrożeń o charakterze terrorystycznym. Ćwiczenia te miały także charakter

²⁰ K. Wańczyk, dz. cyt.

²¹ R. Rozoff, *The Shanghai Cooperation Organization: Prospects for A Multipolar World*, <http://www.globalresearch.ca> (21.04.2025).

polityczny, gdyż służyły jako demonstracja jedności i zdolności obronnych organizacji wobec potencjalnych graczy zewnętrznych, szczególnie w kontekście zmniejszającego się wpływu Zachodu w regionie Azji Centralnej.

Podsumowanie

Jednym z kluczowych wyzwań SOW pozostają wewnętrzne napięcia pomiędzy dwoma największymi i dominującymi członkami – Chińską Republiką Ludową i Federacją Rosyjską. Choć oba państwa deklarują strategiczne partnerstwo, istnieją istotne różnice interesów, zwłaszcza w odniesieniu do Azji Centralnej. Pekin, dążący do zwiększenia dostępu do surowców energetycznych oraz do ekspansji swojej obecności gospodarczej, często omija wielostronne mechanizmy SOW na rzecz relacji bilateralnych z państwami regionu. Dla Moskwy, która postrzega Azję Centralną jako swoją tradycyjną strefę wpływów, taka polityka Chin może być interpretowana jako zagrożenie dla rosyjskich interesów strategicznych²².

SOW bywa postrzegana jako alternatywa wobec struktur atlantyckich, a nawet jako sojusz mający stanowić przeciwwagę dla NATO. Wspólna deklaracja SOW z 2005 roku nawołująca Stany Zjednoczone do wycofania baz wojskowych z Azji Centralnej została powszechnie zinterpretowana jako próba ograniczenia amerykańskiej obecności w regionie. Również sprzeciw wobec projektu tarczy antyrakietowej USA czy poparcie dla reżimów autorytarnych może w oczach Zachodu podważać legitymizację organizacji jako neutralnego forum współpracy. Istnieje zatem ryzyko, że SOW będzie postrzegana nie jako konstruktywna siła stabilizująca

²² R. Dwivedi, *China's Central Asia Policy in Recent Times*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 4, 2006, s. 154.

region, lecz jako instrument geopolityczny wykorzystywany przez Rosję i Chiny do ograniczania wpływów państw trzecich²³.

Kolejnym wyzwaniem jest niejednorodność państw członkowskich, różniących się pod względem systemów politycznych, poziomu rozwoju gospodarczego, celów strategicznych oraz relacji z aktorami zewnętrznymi. Przykładowo, Kazachstan i Uzbekistan korzystają z partnerstwa zarówno w ramach SOW, jak i NATO, traktując oba fora instrumentalnie w realizacji własnych interesów²⁴. Taka postawa może prowadzić do rozmycia celów organizacji i osłabienia jej spójności. Pomimo rozbudowanej struktury organizacyjnej wiele mechanizmów SOW wciąż pozostaje niedostatecznie sformalizowanych lub ograniczonych funkcjonalnie. Sekretariat, Rada Biznesu czy RATS mają ograniczone możliwości wykonawcze, a organizacja nie ma własnych sił zbrojnych ani mechanizmów egzekwowania decyzji. Brak skutecznych instrumentów sprawia, że SOW pozostaje przede wszystkim forum konsultacyjnym, a nie realnym narzędziem wpływu międzynarodowego.

Bibliografia

- [b.a.], *Iran dołącza do organizacji, której członkami są Chiny, Indie i Rosja*, <https://www.rp.pl/dyplomacja/art38692271-iran-dolacza-do-organizacji-ktorej-czlonkami-sa-chiny-indie-i-rosja> (16.04.2025).
- [b.a.], *Szczyt Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, „Tydzień na Wschodzie”, nr 19 z 22.08.2007.
- Afridi J., Bajoria J., *China – Pakistan Relations*, <https://www.cfr.org/background/china-pakistan-relations> (21.04.2025).
- Central Asia Regional Economic Cooperation – CAREC, <http://www.adb.org/CAREC/> (21.04.2025).

²³ E. Walberg, *Eurasian Diplomacy: Russia and China confront the U.S. and NATO over Afghanistan*, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13291> (21.04.2025).

²⁴ P. Khanna, *The Second World. How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the Twenty-First Century*, „Penguin Books”, 2008, s. 77.

Szanghajska Organizacja Współpracy (SOW)

- Charter of the Shanghai Cooperation Organization of June 7, 2002, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3851> (13.05.2025).
- Curanović A., Kardaś S., Alf R., *Polityka zagraniczna Federacji Rosyjskiej w okresie prezydentury Władimira Putina. Próba bilansu*, „Żurawia Papers”, z. 12, Warszawa 2008.
- Declaration on creation of Shanghai Cooperation Organization of June 15, 2001, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3867> (14.05.2025).
- Declaration on the Fifth Anniversary of the Shanghai Cooperation Organization, Shanghai 15 June 2006, <https://worldjpn.net/documents/texts/SCO/20060615.D2E.html> (21.04.2025).
- Dwivedi R., *China's Central Asia Policy in Recent Times*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 4, 2006.
- Germanovich G., *The Shanghai Cooperation Organization: A Threat to American Interests in Central Asia?*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 6, 2008.
- Hanova S., *Perspectives on the SCO: Images and Discourses*, „China and Eurasia Forum Quarterly”, vol. 7, 2009.
- Khanna P., *The Second World. How Emerging Powers are Redefining Global Competition in the Twenty-First Century*, „Penguin Books”, 2008.
- Lewis D., *The Temptations of Tyranny in Central Asia*, London 2008.
- Milewski P., *Polityka zagraniczna ChRL wobec Azji Centralnej i udział Chin w Szanghajskiej Organizacji Współpracy* [w:] *Chiny. Religia – obyczaje – polityka*, red. K. Gawlikowski, E. Potocka, Toruń 2003.
- Piowarow J. S., Fursow A., *Rosja – państwo, naród, imperium?* [w:] *Polacy i Rosjanie*, red. A. Magdziak-Miszewska, M. Zuchniak, P. Kowal, Warszawa 2002.
- Rozoff R., *The Shanghai Cooperation Organization: Prospects for A Multipolar World*, <http://www.globalresearch.ca> (21.04.2025).
- Shanghai Cooperation Organisation Charter, Sankt Petersburg 7 June 2002, <https://cis-legislation.com/document.fwx?rgn=3851> (15.05.2025).
- Trzaskowski P., *Instytucjonalizacja Współpracy w ramach Szanghajskiej Organizacji Współpracy* [w:] *Region Azji Centralnej jako obszar wpływów międzynarodowych*, red. B. Bojarczyk, A. Ziętek, Lublin 2008.
- Walberg E., *Eurasian Diplomacy: Russia and China confront the U.S. and NATO over Afghanistan*, <http://www.globalresearch.ca/index.php?context=va&aid=13291> (21.04.2025).
- Wańczyk K., *Szanghajska Organizacja Współpracy*, <https://psz.pl> (07.04.2025).
- Wolska A., *Białoruś stała się członkiem Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, <https://www.euractiv.pl> (21.04.2025).
- Zasada G., *Nowy etap w rozwoju Szanghajskiej Organizacji Współpracy*, „Komentarze OSW”, www.osw.waw.pl (17.05.2025).

Karol Bobola
Uniwersytet Rzeszowski

Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (ANZUS)

Wprowadzenie

Region Indo-Pacyfiku jest szczególnie ważny dla współczesnych stosunków międzynarodowych. Istnieje wiele porozumień dwustronnych i wielostronnych, których celem jest zapewnienie równowagi sił, bezpieczeństwa, jak również stabilności w tym regionie. Jednym z najbardziej znaczących i najstarszych sojuszków dotyczących Indo-Pacyfiku jest traktat bezpieczeństwa ANZUS zawarty w 1951 roku przez Stany Zjednoczone, Australię i Nową Zelandię.

Rys historyczny

Po zakończeniu II wojny światowej na świecie zaczął się formować nowy porządek międzynarodowy. Na globie powstał dwubiegunowy układ sił. Jednym z nich był tzw. obszar zachodni, na czele ze Stanami Zjednoczonymi Ameryki i ich sojusznikami, a drugim Wschód, gdzie dominowały państwa należące do Układu

Warszawskiego, na czele ze Związkiem Socjalistycznych Republik Radzieckich (ZSRR). Region Pacyfiku i Azji po II wojnie światowej stał się jednym z najważniejszych obszarów rywalizacji geopolitycznej. Nowa Zelandia wraz z Australią poniosły znaczne straty w trakcie działań wojennych. Po wycofaniu się Wielkiej Brytanii z regionu oraz osłabieniu jej roli jako mocarstwa międzynarodowego pojawiły się obawy o bezpieczeństwo tego obszaru¹. W Azji coraz bardziej wzrastały wpływy komunistyczne, między innymi w ZSRR i Państwie Środka po zwycięstwie Mao Zedonga w 1949 roku i przejęciu przez niego władzy w kontynentalnych Chinach. Kolejnym aspektem, który mógł budzić niepokoje w regionie Pacyfiku, była wojna koreańska rozpoczęta w 1950 roku². Z tych powodów Australia i Nowa Zelandia zaczęły szukać gwarancji bezpieczeństwa. Stany Zjednoczone początkowo były niechętne porozumieniu, ale ostatecznie zgodziły się na podpisanie układu, który miał zabezpieczyć interesy amerykańskie w regionie Pacyfiku i wzmocnić pozycję USA na świecie. Z tego powodu 1 września 1951 roku w San Francisco podpisano traktat ANZUS, który wszedł w życie 29 kwietnia 1952 roku³.

Już w początkowych latach obowiązywania tego traktatu pojawiły się pierwsze wyzwania. Przede wszystkim siły australijskie i nowozelandzkie wsparły USA w wojnie na Półwyspie Koreańskim, chociaż ANZUS nie został wtedy jeszcze formalnie uruchomiony. Następnie w latach 60. w trakcie wojny w Wietnamie oba państwa, które były sygnatariuszami paktu, wysłały swoje oddziały, aby wspierać siły amerykańskie. Australia w Wietnamie rozmieściła

¹ Ministry for Culture and Heritage, *ANZUS treaty comes into force*, <https://nzhistory.govt.nz/anzus-comes-into-force> (15.05.2025).

² Australian War Memorial, *Out in the Cold: Australia's involvement in the Korean War – Australians in Korea*, <https://www.awm.gov.au/visit/exhibitions/korea/ausinkorea> (15.05.2025).

³ Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, *The Australia, New Zealand and United States Security Treaty (ANZUS Treaty), 1951*, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/anzus> (15.05.2025).

aż 60 tysięcy swoich żołnierzy, co oznaczało największe zaangażowanie w jakimkolwiek konflikcie od II wojny światowej. ANZUS w tych przypadkach odegrał kluczową rolę, wzmacniając swoją współpracę i koordynację strategiczną w tym regionie świata⁴.

Do pierwszego kryzysu sojuszu doszło w latach 80. w Nowej Zelandii. W społeczeństwie coraz silniejsze były nastroje antynuklearne. W 1984 roku David Lang, który został premierem, gdy jego Partia Pracy wygrała w wyborach, ogłosił, iż Nowa Zelandia stanie się terenem wolnym od broni atomowej. W 1987 roku wprowadzono ustawę, w której ogłoszono, że wyspiarskie państwo będzie strefą wolną od broni jądrowej. Zabroniono również cumowania do nowozelandzkich portów statków napędzanych energią jądrową lub takich, które mogły przewozić uzbrojenie nuklearne. Dotyczyło to szczególnie amerykańskiej floty morskiej⁵. W 1985 roku rząd Nowej Zelandii nie zgodził się na wpuszczenie do swojego portu okrętu amerykańskiego USS Buchanan, żądając od Stanów Zjednoczonych, aby udowodniły, że ten okręt nie jest w żaden sposób związany z bronią lub energią jądrową. Rząd USA odmówił, dlatego władze Nowej Zelandii nie zgodziły się, aby wspomniany statek znalazł się w ich porcie. Wywołało to znaczny kryzys dyplomatyczny na linii Nowa Zelandia – Stany Zjednoczone Ameryki. W odpowiedzi na te wydarzenia rząd USA w 1985 roku zawiesił formalnie swoje zobowiązania traktatowe dotyczące Nowej Zelandii. W konsekwencji oznaczało to rozpad układu trzech państw i przekształcenie go w nowy układ, który dotyczył wyłącznie Australii i Stanów Zjednoczonych⁶.

⁴ Australian War Memorial, *Vietnam War 1962–75*, <https://www.awm.gov.au/articles/event/vietnam> (15.05.2025).

⁵ New Zealand Nuclear Free Zone, *Disarmament, and Arms Control Act 1987*, <https://canterbury.cyberplace.org.nz/peace/nukefree.html> (15.05.2025).

⁶ Ministry for Culture and Heritage, *USS Buchanan refused entry to New Zealand*, <https://nzhistory.govt.nz/page/uss-buchanan-refused-entry-new-zealand> (15.05.2025).

Po zakończeniu zimnej wojny ANZUS musiał dostosować się do nowych zagrożeń. W XXI wieku były i są to nadal przede wszystkim terroryzm i cyberzagrożenie. Od 2010 roku relacje z Nową Zelandią zaczęły się poprawiać. Państwo, które wcześniej prowadziło politykę antynuklearną, w 2012 roku zniosło zakaz dotyczący amerykańskich statków chcących zakotwiczyć w nowozelandzkich portach, a w 2016 roku okręt wojenny USS Sampson po raz pierwszy od 33 lat zacumował w porcie w Auckland⁷. Sojusz nie został przywrócony jako trójstronne porozumienie, jednakże stosunki między Nową Zelandią a Stanami Zjednoczonymi zaczęły się poprawiać⁸.

Podstawy prawne działania organizacji

Podstawą prawną działania ANZUS jest wcześniej już wspomniany, przyjęty 1 września 1951 roku w San Francisco traktat międzynarodowy, podpisany przez trzy państwa: Stany Zjednoczone, Nową Zelandię i Australię. Traktat ten wszedł w życie 29 kwietnia 1952 roku i od tego czasu stanowi podstawę prawną funkcjonowania organizacji. Traktat ANZUS uzyskał zatwierdzenie przez właściwe ciała legislacyjne wszystkich trzech państw. Ze strony australijskiej podpisał go Percy Spender, ze strony amerykańskiej Dean Acheson, John Foster Dulles, Alexander Wiley, John Sparkman, a podpis reprezentujący Nową Zelandię złożył Carl Berendsen. We wstępie do traktatu znajduje się odwołanie do Karty Narodów Zjednoczonych, którą wszystkie trzy państwa zobowiązały się nadal przestrzegać, umacniając sojusz na Pacyfiku⁹.

⁷ A. Young, *US warship USS Sampson heads to New Zealand*, <https://www.nzherald.co.nz/nz/us-warship-uss-sampson-heads-to-new-zealand/LYJTTU5AKYQAFSPEYXAZ46WNIA/> (16.05.2025).

⁸ H. Kristensen, *In Warming US-NZ Relations, Outdated Nuclear Policy Remains Unnecessary Irritant*, <https://fas.org/publication/newzealand/> (16.05.2025).

⁹ The Australia, New Zealand, United States Security Treaty, 1 września 1951, San Francisco, <https://australianpolitics.com/1951/09/01/anzus-treaty-text.html/> (20.05.2025).

Traktat składa się z 11 artykułów. Pierwszy z nich porusza kwestię rozwiązywania problemów, w które mogą być zaangażowane państwa będące sygnatariuszami traktatu. Podkreśla się tu jednak zgodność z wartościami Narodów Zjednoczonych i działania pokojowe, tak aby nie naruszać bezpieczeństwa międzynarodowego. Drugi artykuł odnosi się do rozwoju militarnego i współpracy wojskowej wszystkich członków, by w przypadku ataku zbrojnego wszystkie państwa były w stanie stawić opór. Kolejny punkt traktatu stanowi, iż każde państwo członkowskie może zgłosić poczucie zagrożenia lub naruszenie jego integralności terytorialnej. Do najważniejszych należą artykuły IV i V, które brzmią podobnie do treści art. 5 traktatu waszyngtońskiego (NATO) i wskazują, że atak na jednego członka organizacji to atak na wszystkich, a inne państwa członkowskie są zobowiązane bronić atakowanego¹⁰. Nie ma tu jednak obowiązku użycia siły militarnej. Kolejne artykuły traktatu poruszają kwestię struktury organizacji. Kluczowy jest również punkt dziesiąty. Wspomina się w nim, iż każda ze stron może wypowiedzieć traktat z rocznym wyprzedzeniem¹¹.

Traktat, mimo kryzysu z Nową Zelandią, dalej jest uznawany z prawnego punktu widzenia za traktat wielostronny, gdyż żadna ze stron go nie wypowiedziała. Jednakże współpraca ma charakter głównie bilateralny. Członkowie ANZUS (szczególnie Stany Zjednoczone i Australia) zawierają między sobą wiele porozumień wykonawczych, które dotyczą m.in.: szkoleń, dostępu do baz wojskowych czy współdzielenia informacji wywiadowczych, a przykładem takiej umowy jest między innymi U.S. – Australia Force Posture Agreement (2014), która umożliwia obecność wojsk amerykańskich w Australii¹².

¹⁰ NATO, Traktat Północnoatlantycki, 4 kwietnia 1949, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=pl (20.05.2025).

¹¹ The Australia, New Zealand..., <https://australianpolitics.com/1951/09/01/anzus-treaty-text.html/> (20.05.2025).

¹² The Force Posture Agreement between the Government of Australia and the Government of the United States of America, 12 sierpnia 2014, Sydney, <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/ATS/2015/1.pdf> (20.05.2025).

Struktura organizacji

W odróżnieniu od większości organizacji międzynarodowych, takich przykładowo, jak NATO, ANZUS nie dysponuje rozwiniętą strukturą organizacyjną i strukturalną. Brak jest wspólnej siedziby, sekretariatu, budżetu organizacyjnego czy niezależnego personelu. Działanie organizacji opiera się głównie na luźnej współpracy i konsultacji na poziomie wojskowym i politycznym¹³.

Najważniejszym elementem organizacyjnej struktury ANZUS jest powołana traktatem z 1951 roku ANZUS Council (Rada ANZUS). Składa się ona z ministrów spraw obrony i ministrów spraw zagranicznych państw członkowskich. Rada pełni wyłącznie rolę konsultacyjną i zbiera się *ad hoc*. W wyniku polityki bezatomowej wprowadzonej w Nowej Zelandii w 1987 roku spotkania Rady mają charakter bilateralny. Funkcjonują tu również konsultacje na niższym szczeblu, które dotyczą szczególnie mechanizmów militarnych. Są to głównie spotkania ekspertów w danej dziedzinie lub doradców wojskowych. Skutkiem takich spotkań jest przede wszystkim wymiana informacji, rozwijanie działań mających na celu zapewnienie bezpieczeństwa i rozwoju państw członkowskich oraz planowanie wspólnych ćwiczeń wojskowych. Za konkretne spotkania organizacyjne odpowiadają również powoływane *ad hoc* grupy robocze i zespoły operacyjne. Tu działalność opiera się na przygotowaniu konkretnych ćwiczeń wojskowych (np. Talisman Sabre). Dane zespoły i grupy często poruszają również tematykę cyberbezpieczeństwa organizacji. Jest to działalność poza formalnym traktatem ANZUS, ale wywiera znaczny wpływ na sojusz. Brak instytucjonalności w organizacji nie osłabił więc jej funkcjonowania i stabilności. Spotkania i ćwiczenia wojskowe w ramach ANZUS dalej są przeprowadzane, a organizacja

¹³ H. Albinski, W. Tow, *ANZUS: Alive and well after fifty years*, „Australian Journal of Politics and History”, nr 2 (48), 2002, s. 153–173.

stanowi istotny element struktury bezpieczeństwa w obszarze Pacyfiku¹⁴.

Cele i zadania organizacji

Wszystkie najważniejsze cele i zadania organizacji są zawarte w traktacie ANZUS z 1951 roku. Najważniejszym i wspomnianym wcześniej celem układu jest zapewnienie pomocy podczas ataku zbrojnego na jednego z członków sojuszu. Traktat tworzy solidne podstawy do wspólnego reagowania w czasie zagrożenia. Kolejnymi działaniami, które wynikają z celów ANZUS, są koordynacje, wspólne polityki zbrojeniowe i szkolenia militarne państw członkowskich. Wyróżnia się tu również wspólna polityka odstraszania, szczególnie dzięki stacjonującym na Pacyfiku i w Azji amerykańskim wojskom, które są wspierane przez sojusz. ANZUS koordynował również politykę zagraniczną podczas konfliktów w innych regionach świata, szczególnie w czasie zimnej wojny, kiedy to na świecie były dwa główne mocarstwa. Wspierano wówczas stronę amerykańską w konfliktach¹⁵.

Od XXI wieku sojusz zaczął współpracować również nad takimi problemami, jak cyberzagrożenia i terroryzm (szczególnie po zamachach w 2001 roku na World Trade Center oraz Pentagon). Sojusz skupia się także na ograniczaniu wpływów chińskich w regionie Pacyfiku i Azji. ANZUS funkcjonuje jako środek odstraszający dla możliwych wrogów oraz jako platforma do wymiany informacji, technologicznego kooperowania oraz wspólnych działań

¹⁴ National Museum of Australia, *ANZUS Treaty*, <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (23.05.2025).

¹⁵ L. Reis, *Trilateral Defense: What is ANZUS and What is Its Impact on the South Pacific*, <https://atlas-report.com/trilateral-defense-what-is-anzus-and-what-is-its-impact-on-the-south-pacific/> (23.05.2025).

wojskowych. W tym zakresie traktat odgrywa rolę regionalnego „parasolowego” układu w zakresie bezpieczeństwa, szczególnie dla Australii¹⁶.

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Kluczowym momentem dla sojuszu były ataki z 11 września 2001 roku w USA. W tym czasie Australia jako jedyne i pierwsze państwo powołała się na art. IV traktatu ANZUS, który stanowi, że „Każda ze Stron uznaje, że zbrojny atak na którąkolwiek ze Stron w rejonie Pacyfiku będzie niebezpieczny dla własnego pokoju i bezpieczeństwa, i oświadcza, że w razie takiego ataku będzie działać zgodnie z postanowieniami własnej konstytucji, aby przeciwdziałać wspólnemu zagrożeniu”. W wyniku wcielenia w życie tego artykułu i następujących wydarzeń Australia wysłała swoje oddziały wojskowe najpierw do Afganistanu, a następnie do Iraku. Sojusz militarny nadal ma więc ogromne znaczenie dla zapewnienia bezpieczeństwa w regionie Pacyfiku, a także podczas współpracy, szczególnie militarnej, Australii ze Stanami Zjednoczonymi¹⁷.

O tym, że sojusz jest nie tylko inicjatywą traktatową, ale także realnie funkcjonuje, świadczą również ćwiczenia w ramach Talisman Sabre. Są to duże inicjatywy szkoleniowe, głównie na terenie Australii, w których biorą udział różne państwa, przede wszystkim Australia i Stany Zjednoczone. Ćwiczenia odbywają

¹⁶ F.M.S. Taqiya, *ANZUS at the Crossroads: Balancing Tradition and Modernization in Australia's Quest for Indo-Pacific Security*, „Modern Diplomacy”, <https://moderndiplomacy.eu/2025/01/16/anzus-at-the-crossroads-balancing-tradition-and-modernization-in-australias-quest-for-indo-pacific-security> (23.05.2025).

¹⁷ P. Daley, *After John Howard took Australia to war in Iraq, he was scarcely held to account. Instead, he was re-elected*, <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/19/after-john-howard-took-australia-to-war-in-iraq-he-was-scarcely-held-to-account-instead-he-was-re-elected> (24.05.2025).

się co dwa lata, od 2005 roku. Ostatnie i zarazem największe miały miejsce w 2023 i 2025 roku. Celem tych szkoleń jest współdziałanie sił zbrojnych, ćwiczenie scenariuszy konfliktów oraz pokaz siły wobec potencjalnych zagrożeń¹⁸.

Z czasem w funkcjonowaniu sojuszu ANZUS nastąpiły pewne zmiany. W 2024 roku Australia, Nowa Zelandia i Stany Zjednoczone ogłosiły, że poważny cyberatak na któregokolwiek z wymienionych państw może zostać uznany za atak zbrojny. Skupiano się również na współpracy technologicznej i wywiadowczej. W 2025 roku odbyło się spotkanie AUSMIN w Sydney, gdzie podkreślono chęć rozwijania współpracy w ramach obrony satelitarnej, infrastruktury krytycznej i przeciwdziałania dezinformacji¹⁹.

Podsumowanie

Traktat zawarty w 1951 roku odegrał niezwykle ważną rolę, jeśli chodzi o bezpieczeństwo w regionie Indo-Pacyfiku, szczególnie w czasach zimnej wojny. Mimo zawieszenia współpracy z Nową Zelandią w latach 80. sojusz nie przestał funkcjonować, dalej działa i następuje jego rozwój. Dzisiaj ANZUS nie tylko wzmacnia obecność USA w Australii, lecz także rozwija współpracę między tymi państwami i stanowi platformę dla innych, szerszych inicjatyw. Sojusz dostosowuje się do zmieniających się zagrożeń na świecie i przechodzi przeobrażenia w odpowiedzi na zmieniające się uwarunkowania międzynarodowe na przestrzeni lat. W kontekście tego, że rywalizacja Chin ze Stanami Zjednoczonymi jest coraz bardziej widoczna, ANZUS ma szansę zyskać jeszcze na znaczeniu.

¹⁸ Department of Defence, *Exercise Talisman Sabre 2025*, <https://www.defence.gov.au/news-events/releases/2025-04-23/exercise-talisman-sabre-2025> (24.05.2025).

¹⁹ D. Croft, *ANZUS Treaty could be triggered by cyber attack, say Albanese and Luxon*, <https://www.cyberdaily.au/government/10971-anzus-treaty-could-be-triggered-by-cyber-attack-says-albanese-and-luxon> (25.05.2025).

Bibliografia

- Albinski H., W. Tow, *ANZUS: Alive and well after fifty years*, „Australian Journal of Politics and History”, nr 2 (48), 2002.
- Australian War Memorial, <https://www.awm.gov.au/> (15.05.2025).
- Croft D., *ANZUS Treaty could be triggered by cyber attack, say Albanese and Luxon*, <https://www.cyberdaily.au/government/10971-anzus-treaty-could-be-triggered-by-cyber-attack-says-albanese-and-luxon> (25.05.2025).
- Daley P., *After John Howard took Australia to war in Iraq, he was scarcely held to account. Instead, he was re-elected*, <https://www.theguardian.com/world/2023/mar/19/after-john-howard-took-australia-to-war-in-iraq-he-was-scarcely-held-to-account-instead-he-was-re-elected> (24.05.2025).
- Department of Defence, *Exercise Talisman Sabre 2025*, <https://www.defence.gov.au/news-events/releases/2025-04-23/exercise-talisman-sabre-2025> (24.05.2025).
- Kristensen H., *In Warming US-NZ Relations, Outdated Nuclear Policy Remains Unnecessary Irritant*, <https://fas.org/publication/newzealand/> (16.05.2025).
- Ministry for Culture and Heritage, <https://www.mch.govt.nz/> (15.05.2025).
- National Museum of Australia, *ANZUS Treaty*, <https://www.nma.gov.au/defining-moments/resources/anzus-treaty> (23.05.2025).
- NATO, *Traktat Północnoatlantycki*, 4 kwiecień 1949, https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_17120.htm?selectedLocale=pl (20.05.2025).
- New Zealand Nuclear Free Zone, Disarmament, and Arms Control Act 1987, <https://canterbury.cyberplace.org.nz/peace/nukefree.html> (15.05.2025).
- Office of the Historian, Foreign Service Institute United States Department of State, *The Australia, New Zealand and United States Security Treaty (ANZUS Treaty), 1951*, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/anzus> (15.05.2025).
- Reis L., *Trilateral Defense: What is ANZUS and What is Its Impact on the South Pacific*, <https://atlas-report.com/trilateral-defense-what-is-anzus-and-what-is-its-impact-on-the-south-pacific/> (23.05.2025).
- Taqiya F.M.S., *ANZUS at the Crossroads: Balancing Tradition and Modernization in Australia's Quest for Indo-Pacific Security*, „Modern Diplomacy”, <https://moderndiplomacy.eu/2025/01/16/anzus-at-the-crossroads-balancing-tradition-and-modernization-in-australias-quest-for-indo-pacific-security> (23.05.2025).

Pakt Bezpieczeństwa Pacyfiku (ANZUS)

The Australia, New Zealand, United States Security Treaty, 1 września 1951, San Francisco, <https://australianpolitics.com/1951/09/01/anzus-treaty-text.html/> (20.05.2025).

The Force Posture Agreement between the Government of Australia and the Government of the United States of America, 12 sierpnia 2014, Sydney, <https://www.austlii.edu.au/au/other/dfat/treaties/ATS/2015/1.pdf> (20.05.2025).

Young A., *US warship USS Sampson heads to New Zealand*, <https://www.nzherald.co.nz/nz/us-warship-uss-sampson-heads-to-new-zealand/LYJTTU5AKYQAFSPEYXAZ46WNIA/> (16.05.2025).

Zuzanna Kraus
Uniwersytet Rzeszowski

Unia Afrykańska (UA)

Unia Afrykańska (UA) jest organizacją międzynarodową zrzeszającą państwa afrykańskie, której celem jest wspieranie integracji politycznej, gospodarczej i społecznej kontynentu, a także zapewnienie pokoju, bezpieczeństwa i stabilności w Afryce. Oficjalnie została utworzona w 2002 roku, zastępując Organizację Jedności Afrykańskiej (OJA), która istniała od 1963 roku. Powstanie UA było odpowiedzią na potrzebę skuteczniejszego reagowania na konflikty wewnętrzne, problemy rozwojowe oraz dążenie państw afrykańskich do większej samodzielności i wspólnego głosu na arenie międzynarodowej. UA opiera się na zasadach suwerenności, jedności i solidarności, a jednym z jej kluczowych celów jest promowanie demokracji, praw człowieka i dobrego zarządzania w państwach członkowskich.

Wprowadzenie

Unia Afrykańska (UA) jest organizacją międzynarodową, która zrzesza wszystkie uznane państwa afrykańskie. Jej utworzenie

w 2002 roku stanowiło symboliczne i praktyczne przejście od wcześniejszego modelu współpracy państw afrykańskich, reprezentowanego przez Organizację Jedności Afrykańskiej (OJA), do nowego, bardziej zintegrowanego i ambitnego podejścia. Celem UA stało się nie tylko utrzymanie niepodległości i suwerenności państw członkowskich, lecz także budowanie wspólnej przestrzeni politycznej, gospodarczej i społecznej, zdolnej sprostać wyzwaniom współczesności. Unia Afrykańska od momentu powstania realizuje wizję panafrykańską – ideę jedności, solidarności i wspólnego działania narodów Afryki. W ciągu ostatnich dwóch dekad kontynent afrykański przeszedł zauważalną przemianę. Był to okres najdłużej trwającego wzrostu gospodarczego oraz największego postępu społecznego i politycznego od czasu dekolonizacji. Jednym z głównych przejawów tych przemian była intensyfikacja procesów integracyjnych. Integracja regionalna stała się jednym z najważniejszych narzędzi realizacji idei wspólnego rozwoju oraz sposobem na przeciwdziałanie podziałom i marginalizacji w globalnym porządku międzynarodowym¹.

Wspólnoty gospodarcze działające na poziomie regionalnym odgrywają istotną rolę w procesie integracyjnym. To właśnie one są odpowiedzialne za wdrażanie wielu mechanizmów współpracy oraz stanowią „budulec” kontynentalnej jedności. W ramach Unii Afrykańskiej oficjalnie uznaje się osiem tego typu struktur: Wspólnotę Gospodarczą Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS), Wspólnotę Wschodnioafrykańską (EAC), Wspólnotę Rozwoju Afryki Południowej (SADC), Wspólny Rynek Afryki Wschodniej i Południowej (COMESA), Arabską Unię Maghrebu (UMA), Wspólnotę Państw Sahelu i Sahary (CEN-SAD), Wspólnotę Gospodarczą Państw Afryki Środkowej (ECCAS) oraz Międzyrządowy Urząd ds. Rozwoju (IGAD). Choć ich funkcjonowanie bywa zróżnicowane, stanowią

¹ W. Hout, M.A.M. Salih, *A Political Economy of African Regionalisms: An Overview of Asymmetrical Development*, London 2019, s. 9–13.

istotne narzędzie integracji politycznej, gospodarczej i bezpieczeństwa w swoich regionach. Należy jednak zaznaczyć, że mimo ambitnych celów integracyjnych, Unia Afrykańska zмага się z szeregiem trudności. Przede wszystkim zauważalna jest nadmierna fragmentacja instytucjonalna, przejawiająca się w nakładaniu się kompetencji różnych wspólnot oraz niejednorodnym poziomie zaawansowania integracji w poszczególnych regionach. Dodatkowo problemem są znaczne asymetrie rozwojowe między państwami członkowskimi – różnice w poziomie PKB, strukturze gospodarki, zasobach naturalnych, liczbie ludności czy rozwoju infrastrukturalnym znacząco utrudniają osiągnięcie jednolitej wizji współpracy. Pomimo to państwa afrykańskie coraz częściej dążą do przemodelowania dotychczasowego podejścia, kładąc nacisk na industrializację, dywersyfikację gospodarczą oraz rozwój wspólnych polityk i strategii².

Warto również podkreślić aktywność Unii Afrykańskiej w relacjach międzynarodowych. UA wypracowała model kontynentalnego partnerstwa z różnymi regionami świata, m.in. z Unią Europejską, Chinami, Indiami, Stanami Zjednoczonymi, Turcją czy Japonią. Celem tych działań jest nie tylko pozyskiwanie wsparcia finansowego i technologicznego, ale również kształtowanie wspólnego stanowiska Afryki w globalnych debatach i negocjacjach. Budowa jednolitej pozycji kontynentu stanowi ważny krok w kierunku zwiększenia jego podmiotowości na arenie międzynarodowej. Powstanie Unii Afrykańskiej oraz jej rozwój należy więc postrzegać jako długofalowy proces transformacji i konsolidacji. UA stara się odpowiedzieć na złożone wyzwania stojące przed Afryką, takie jak konflikty zbrojne, kryzysy humanitarne, zmiany klimatu, ubóstwo czy niedostateczny rozwój infrastruktury. W tym kontekście organizacja pełni rolę forum współpracy, koordynacji i mediacji, jednocześnie aspirując do bycia siłą napędową kontynentalnej integracji.

² Tamże.

Choć droga do pełnej realizacji jej celów jest długa i obarczona licznymi przeszkodami, to dotychczasowy dorobek UA oraz rosnąca determinacja państw członkowskich pozwalają patrzeć w przyszłość z umiarkowanym optymizmem³.

Rys historyczny

Unia Afrykańska (UA) stanowi kontynentalną organizację polityczną, której powstanie było odpowiedzią na potrzebę pogłębienia integracji i współpracy między państwami afrykańskimi oraz skutecznego reagowania na wyzwania stojące przed kontynentem w drugiej połowie XX i na początku XXI wieku. Jej geneza sięga okresu dekolonizacji, kiedy nowo powstałe, niepodległe państwa afrykańskie dążyły do stworzenia wspólnej platformy politycznej zdolnej do obrony ich suwerenności, przyspieszenia procesów rozwojowych i zwiększenia znaczenia Afryki w stosunkach międzynarodowych⁴.

Kluczowym etapem na drodze do integracji było utworzenie Organizacji Jedności Afrykańskiej (OJA) w 1963 roku w Addis Abebie, której głównym celem było wspieranie dekolonizacji, ochrona integralności terytorialnej i suwerenności państw członkowskich, a także promowanie współpracy i solidarności między narodami afrykańskimi⁵.

Chociaż OJA odegrała ważną rolę w procesach wyzwoleniczych, z czasem ujawniły się jej istotne ograniczenia – szczególnie w zakresie reagowania na konflikty wewnętrzne, naruszania praw człowieka i wspierania demokratycznych przemian. W latach 90. XX wieku, w kontekście nasilających się kryzysów humanitarnych, konfliktów

³ Tamże.

⁴ T. Karbo, T. Murithi, *The African Union: Autocracy, Diplomacy and Peace-building in Africa*, London – New York 2018, s. 15.

⁵ B. Ghali, *L'organisation de l'Unité africaine*, Paris 1969, s. 236.

zbrojnych i trudności gospodarczych, coraz silniej akcentowano potrzebę utworzenia organizacji nowocześniejszej, bardziej skutecznej i zdolnej do realnego działania⁶.

Odpowiedzią na te potrzeby była deklaracja przyjęta podczas szczytu OJA w Algierze w 1999 roku, zapowiadająca powstanie nowej organizacji – Unii Afrykańskiej. Rok później, podczas szczytu w Lomé, uchwalono Akt Konstytucyjny UA, który wszedł w życie po ratyfikacji przez większość państw członkowskich, a oficjalna inauguracja działalności UA nastąpiła 9 lipca 2002 roku w Durbanie, w Republice Południowej Afryki. Nowa organizacja została wyposażona w szersze kompetencje i silniejszy mandat polityczny, obejmujący nie tylko dążenie do politycznej i gospodarczej integracji kontynentu, lecz także promowanie demokracji, praw człowieka, dobrych rządów, pokoju i bezpieczeństwa. Jedną z kluczowych innowacji w porównaniu do OJA było przyznanie UA prawa do interwencji w sprawy wewnętrzne państw członkowskich w przypadku ludobójstwa, zbrodni wojennych, zbrodni przeciwko ludzkości czy poważnych naruszeń praw człowieka, co oznaczało przełomowe odejście od zasady absolutnej nieingerencji i wpisywało się w rozwijającą się w prawie międzynarodowym zasadę odpowiedzialności za ochronę. UA pozostaje organizacją międzynarodową funkcjonującą w ramach prawa międzynarodowego publicznego, jej akty muszą być zgodne z Kartą Narodów Zjednoczonych oraz podstawowymi zasadami prawa międzynarodowego, w tym zakazem użycia siły, prawem narodów do samostanowienia i normami dotyczącymi ochrony praw człowieka. Mimo licznych wyzwań – takich jak ograniczenia finansowe, rozbieżności polityczne czy niestabilność regionalna – Unia Afrykańska pozostaje kluczowym instrumentem integracji kontynentalnej i najważniejszym forum wypracowywania wspólnej wizji przyszłości Afryki⁷.

⁶ T. Karbo, T. Murithi, dz. cyt., s. 15–36.

⁷ T. Karbo, T. Murithi, dz. cyt., s. 16–20.

Podstawy prawne funkcjonowania opisywanej organizacji

Unia Afrykańska (UA) funkcjonuje na podstawie zestawu dokumentów założycielskich, aktów prawnych oraz decyzji instytucji wewnętrznych, które wspólnie tworzą jej ramy prawne. Fundamentem prawnym UA jest Akt Konstytucyjny Unii Afrykańskiej (Constitutive Act of the African Union), przyjęty w 2000 roku w Lomé i obowiązujący od 2001 roku, który wyznacza podstawowe cele, zasady oraz strukturę instytucjonalną organizacji, stanowiąc jednocześnie formalne zastąpienie Organizacji Jedności Afrykańskiej nową organizacją o szerszym mandacie. Dokument ten składa się z preambuły, 33 artykułów i przepisów końcowych, a jego zapisy wskazują na dążenie do większej jedności i solidarności między państwami afrykańskimi, ochrony ich suwerenności, przyspieszenia integracji gospodarczej i politycznej, promowania pokoju, bezpieczeństwa i stabilności, wspierania demokracji i rządów prawa oraz ochrony praw człowieka⁸. Podkreślona została również potrzeba wspólnej polityki w zakresie spraw gospodarczych, społecznych, zdrowotnych i technologicznych, co świadczy o ambicji stworzenia spójnego i skutecznego systemu współpracy kontynentalnej.

W przeciwieństwie do OJA Unia Afrykańska uzyskała prawo interweniowania w sprawy wewnętrzne państw członkowskich w przypadkach ludobójstwa, zbrodni wojennych i poważnych naruszeń praw człowieka. Jest to odejście od zasady suwerenności absolutnej na rzecz odpowiedzialności za ochronę (R2P). Uzupełnieniem Aktu Konstytucyjnego jest Protokół z 2002 roku, powołujący Radę Pokoju i Bezpieczeństwa – stały organ odpowiedzialny za zapobieganie konfliktom, operacje pokojowe, zarządzanie kryzysowe i kierowanie Afrykańskimi Siłami Reagowania (ASF).

⁸ Zob. Akt Konstytucyjny Unii Afrykańskiej, <https://au.int/en/treaties/constitutive-act-african-union> (26.05.2025).

Podstawy prawne UA wspierają również liczne traktaty sektorowe, m.in. Afrykańska Karta Praw Człowieka i Ludów, traktat z Abudży oraz dokumenty dotyczące edukacji, zdrowia czy klimatu. Są one wiążące i ratyfikowane przez państwa członkowskie. UA działa poprzez instytucje określone w Akcie Konstytucyjnym: Zgromadzenie, Radę Wykonawczą, Komisję, Parlament Panafrykański, Trybunał Sprawiedliwości (połączony z Trybunałem Praw Człowieka) oraz Radę Pokoju i Bezpieczeństwa. Jako organizacja międzynarodowa, UA funkcjonuje zgodnie z Kartą Narodów Zjednoczonych i prawem międzynarodowym, w tym z zasadami nieuzależnienia siły, samostanowienia narodów oraz ochrony praw człowieka i prawa humanitarne⁹.

Struktura organizacji

Struktura instytucjonalna Unii Afrykańskiej została zaprojektowana w celu skutecznej realizacji celów określonych w Akcie Konstytucyjnym i opiera się na współdziałaniu wyspecjalizowanych organów o jasno określonych kompetencjach. Najwyższym organem decyzyjnym jest Zgromadzenie Unii, złożone z głów państw lub szefów rządów, które wytycza ogólną politykę UA, przyjmuje budżet i podejmuje decyzje strategiczne. Rada Wykonawcza, składająca się z ministrów spraw zagranicznych, przygotowuje decyzje dla Zgromadzenia, koordynuje polityki sektorowe i nadzoruje ich wdrażanie. Komisja Unii Afrykańskiej, będąca sekretariatem organizacji z siedzibą w Addis Abebie, odpowiada za bieżące działania, realizację polityk i reprezentowanie UA na arenie międzynarodowej. Parlament Panafrykański, obecnie pełniący funkcję doradczą, ma na celu zwiększenie udziału obywateli

⁹ B.S. Diallo, *Afrykański regionalny system bezpieczeństwa zbiorowego w świetle prawa międzynarodowego*, „Seria Prawo”, nr 217, 2018, s. 127–133.

w integracji kontynentu, z perspektywą uzyskania kompetencji legislacyjnych. Rada Pokoju i Bezpieczeństwa, złożona z 15 rotacyjnie wybieranych państw, odpowiada za działania zapobiegające konfliktom, interwencje wojskowe i misje pokojowe. Afrykański Trybunał Sprawiedliwości i Praw Człowieka, powstały z połączenia dwóch wcześniejszych organów, rozpatruje spory międzypaństwowe i naruszenia praw człowieka. Komisja Prawa Międzynarodowego wspiera rozwój i kodyfikację prawa międzynarodowego, świadcząc doradztwo prawne i opracowując projekty traktatów. Komitet Stałych Przedstawicieli, złożony z ambasadorów państw członkowskich, przygotowuje prace Rady Wykonawczej oraz monitoruje realizację decyzji Zgromadzenia i kontroluje kwestie administracyjne i finansowe. Działalność Unii wspierają także organy doradcze i wyspecjalizowane, takie jak Ekonomiczno-Społeczna Rada UA, Afrykański Bank Centralny, Afrykański Fundusz Monetarny oraz Komitet ds. Kultury i Nauki, które wspomagają wdrażanie polityk i programów w swoich dziedzinach¹⁰.

Cele i zadania organizacji

Cele i zadania Unii Afrykańskiej określone są w Akcie Konstytucyjnym oraz licznych dokumentach programowych. Od momentu powstania w 2002 roku UA dąży do realizacji wizji zjednoczonej, pokojowej, stabilnej i zintegrowanej Afryki, zdolnej do samodzielnego rozwoju i aktywnego udziału w systemie międzynarodowym. Jej głównym celem jest przyspieszenie integracji politycznej, gospodarczej i społecznej kontynentu w oparciu o wartości solidarności i współpracy. Szczególny nacisk kładzie się na zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa – warunków niezbędnych dla trwałego rozwoju. UA prowadzi działania mediacyjne, operacje

¹⁰ African Union, *About the African Union*, <https://au.int/en/overview> (25.05.2025).

pokoju i interwencje humanitarne w przypadkach poważnych naruszeń praw człowieka, korzystając z Afrykańskiej Architektury Pokoju i Bezpieczeństwa. W sferze politycznej promuje demokrację, rządy prawa i prawa człowieka, m.in. poprzez Afrykańską Kartę na rzecz Demokracji, Wyborów i Rządzenia. Gospodarczo UA wspiera rozwój infrastruktury, handel wewnątrzafrykański i integrację finansową. Kluczową inicjatywą jest Afrykańska Kontynentalna Strefa Wolnego Handlu (AfCFTA). W sferze społecznej organizacja działa na rzecz edukacji, ochrony zdrowia, równości płci, ochrony środowiska i przeciwdziałania wykluczeniu. Ważnym aspektem jest wspieranie integracji kulturowej i budowanie tożsamości afrykańskiej poprzez promocję języków lokalnych, dziedzictwa kulturowego i dialogu międzykulturowego. Wszystkie działania UA prowadzone są z poszanowaniem suwerenności państw członkowskich, przy jednoczesnym prawie do interwencji w przypadku zagrożeń dla pokoju i praw człowieka. Fundamentem jej działalności jest wspólna odpowiedzialność i kolektywne dążenie do rozwoju kontynentu¹¹.

Najważniejsze inicjatywy i działania podejmowane przez UA

Od momentu powstania w 2002 roku Unia Afrykańska realizuje szereg kluczowych inicjatyw politycznych, gospodarczych, społecznych i w zakresie bezpieczeństwa, mających na celu przyspieszenie integracji kontynentu i poprawę warunków życia jego mieszkańców. Działania te obejmują zarówno doraźne reakcje na kryzysy, jak i długofalowe strategie rozwoju. Jednym z najważniejszych projektów jest Agenda 2063: *The Africa We Want*, przyjęta w 2015 roku jako wizja zjednoczonej, rozwiniętej i suwerennej

¹¹ Tamże, *African Union Non-Aggression and Common Defence Pact*, https://au.int/sites/default/files/treaties/37292-treaty-0031_-_african_union_non-aggression_and_common_defence_pact_e.pdf (27.05.2025).

Afryki, opartej na zasadach sprawiedliwości społecznej, równości i zrównoważonego wzrostu. Dokument ten obejmuje cele dotyczące m.in. edukacji, zdrowia, infrastruktury, równości płci, ochrony środowiska oraz rozwoju gospodarczego i technologicznego¹².

Równie strategiczne znaczenie ma utworzenie Afrykańskiej Kontynentalnej Strefy Wolnego Handlu (AfCFTA), obejmującej 54 z 55 państw członkowskich UA. Porozumienie to, obowiązujące od 2021 roku, zakłada zniesienie barier celnych, integrację rynków oraz pobudzenie handlu wewnątrzregionalnego, stanowiąc fundament dla wspólnego rynku afrykańskiego. W zakresie bezpieczeństwa kluczową rolę pełni Afrykańska Architektura Pokoju i Bezpieczeństwa (APSA), w której skład wchodzi m.in. Rada Pokoju i Bezpieczeństwa, regionalne mechanizmy, Siły Gotowości Afryki (ASF) i system wczesnego ostrzegania CEWS. Na jej podstawie podejmowano działania w Darfurze, Somalii, Republice Środkowoafrykańskiej czy Mali, a UA organizuje również misje obserwacyjne i mediacyjne¹³.

W obliczu zagrożeń klimatycznych organizacja wdraża Afrykańską Strategię ds. Zmian Klimatu, wspierając państwa członkowskie w adaptacji do zmian, promując zielone technologie i koordynując stanowisko Afryki w globalnych negocjacjach, dążąc przy tym do sprawiedliwego dostępu do funduszy klimatycznych¹⁴. W dziedzinie zdrowia publicznego szczególne znaczenie zyskało Africa CDC – Centrum ds. Kontroli i Zapobiegania Chorobom, powołane w 2017 roku, które odegrało kluczową rolę podczas pandemii COVID-19, zajmując się m.in. monitorowaniem zakażeń,

¹² Tamże, *Agenda 2063: The Africa We Want*, <https://au.int/en/agenda2063/overview> (27.05.2025).

¹³ L. Signé, *Africa's Fourth Industrial Revolution: AfCFTA and the Future of Integration*, Washington 2021, s. 24–26.

¹⁴ African Union, *Climate Change and Resilient Development Strategy and Action Plan (2022–2032)*, <https://au.int/en/documents/20220628/african-union-climate-change-and-resilient-development-strategy-and-action-plan> (28.05.2025).

dystrybucją szczepionek i szkoleniem personelu medycznego¹⁵. UA działa także na rzecz promocji demokracji, praw człowieka i rządów prawa, m.in. poprzez Afrykańską Kartę Demokracji, Wyborów i Rządzenia, misje prewencyjne oraz stanowcze reakcje na zamachy stanu, czego przykładem było zawieszenie członkostwa Mali, Gwinei i Burkina Faso po przewrotach wojskowych. W sferze społecznej wdraża inicjatywy dotyczące młodzieży, edukacji i przeciwdziałania wykluczeniu, takie jak African Youth Charter i programy cyfryzacji edukacji, umożliwiające młodym ludziom dostęp do technologii i rynku pracy. Promowane są również rozwiązania wspierające afrykańską tożsamość kulturową, ochronę dziedzictwa oraz mobilność akademicką, m.in. poprzez Pan-African University. Wszystkie te inicjatywy świadczą o rosnącej roli Unii Afrykańskiej w kształtowaniu przyszłości kontynentu – zarówno wewnętrznie, jak i na arenie międzynarodowej – oraz o rozwoju kompleksowych instrumentów politycznych, gospodarczych i społecznych służących trwałemu pokojowi, integracji i dobrobytowi Afryki.

Podsumowanie

Unia Afrykańska, kontynuując ideę jedności zapoczątkowaną przez Organizację Jedności Afrykańskiej, przeszła znaczną transformację, zwiększając swoją zdolność do koordynowania polityk, reagowania na kryzysy i kształtowania wizji przyszłości kontynentu. Mimo postępów UA wciąż zmaga się z wyzwaniami politycznymi, gospodarczymi i społecznymi. Kluczowa dla przyszłości organizacji będzie skuteczna realizacja Agendy 2063, wymagająca silnej woli politycznej, sprawnych instytucji, efektywnego

¹⁵ Africa CDC, *COVID-19 Vaccination*, <https://africacdc.org/covid-19/covid-19-vaccination> (28.05.2025).

monitoringu oraz rozbudowy zdolności administracyjnych i finansowych. Rozwojowi gospodarczemu sprzyjać może Afrykańska Kontynentalna Strefa Wolnego Handlu (AfCFTA), której sukces zależy od infrastruktury, cyfryzacji, harmonizacji przepisów i rozwiązywania sporów. W zakresie bezpieczeństwa niezbędne jest wzmocnienie Afrykańskiej Architektury Pokoju i Bezpieczeństwa, zwiększenie operacyjności Sił Gotowości Afryki i niezależności finansowej od zewnętrznych podmiotów. UA musi też skuteczniej przeciwdziałać zamachom stanu i kryzysom politycznym, wspierając demokrację i prawa człowieka.

Dodatkowymi wyzwaniem są zmiany klimatyczne, demografia, migracje i napięcia geopolityczne, wymagające równowagi między rozwojem a ochroną środowiska oraz inwestycji w edukację, technologie i zdrowie. Przyszłość UA zależy od pogłębiania integracji z uwzględnieniem lokalnych realiów oraz współpracy międzynarodowej zwiększającej samodzielność Afryki. Organizacja ma potencjał, by stać się filarem sprawiedliwego, wielostronnego porządku światowego – pod warunkiem modernizacji, profesjonalizacji i odbudowy zaufania społecznego.

Bibliografia

- Africa CDC, *COVID-19 Vaccination*, <https://africacdc.org/covid-19/covid-19-vaccination> (28.05.2025).
- African Union, *About the African Union*, <https://au.int/en/overview> (25.05.2025)
- African Union, *African Union Non-Aggression and Common Defence Pact*, https://au.int/sites/default/files/treaties/37292-treaty-0031_-_african_union_non-aggression_and_common_defence_pact_e.pdf (27.05.2025).
- African Union, *Agenda 2063: The Africa We Want*, <https://au.int/en/agenda-2063/overview> (27.05.2025).
- Akt Konstytucyjny Unii Afrykańskiej, <https://au.int/en/treaties/constitutive-act-african-union> (26.05.2025).

Unia Afrykańska (UA)

- African Union, *Climate Change and Resilient Development Strategy and Action Plan (2022–2032)*, <https://au.int/en/documents/20220628/african-union-climate-change-and-resilient-development-strategy-and-action-plan> (28.05.2025).
- Diallo B. S., *Afrykański regionalny system bezpieczeństwa zbiorowego w świetle prawa międzynarodowego*, „Seria Prawo”, nr 217, 2018, s. 127–133.
- Ghali B., *L'organisation de l'Unité africaine*, Paris 1969, s. 236.
- Hout W., Salih M.A.M., *A Political Economy of African Regionalisms: An Overview of Asymmetrical Development*, London 2019, s. 9–13.
- Karbo T., Murithi T., *The African Union: Autocracy, Diplomacy and Peacebuilding in Africa*, London – New York, 2018, s. 15–36.
- Signé L., *Africa's Fourth Industrial Revolution: AfCFTA and the Future of Integration*, Washington 2021, s. 24–26.

Jakub Nietrzeba
Uniwersytet Rzeszowski

Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS)

Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS) jest jedną z najważniejszych organizacji regionalnych na kontynencie afrykańskim, łączącą 15 państw w celu wspierania integracji gospodarczej, współpracy politycznej i bezpieczeństwa. Od momentu powstania w 1975 roku odgrywa kluczową rolę w stabilizowaniu regionu, reagując zarówno na kryzysy polityczne, jak i zagrożenia dla pokoju. ECOWAS stała się także istotnym aktorem w promowaniu demokracji i rozwoju, często podejmując interwencje mediacyjne i wojskowe w obliczu zamachów stanu czy konfliktów zbrojnych.

Wprowadzenie, geneza, historia

W latach 60. XX wieku, po zakończeniu kolonializmu, nowo powstałe, niezależne państwa Afryki domagały się integracji gospodarczej, by wyjść z kryzysu oraz wzmocnić region na arenie

międzynarodowej¹. Prób było wiele, jak chociażby realizowanie spotkań przez Komisję Gospodarczą Narodów Zjednoczonych do spraw Afryki w latach 1965–1966, co miało na celu stworzenie ugrupowań gospodarczych dla każdego z czterech subregionów Afryki. Spotkania miały miejsce w Lusace, Brazzaville, Tangerze i Niamey. Dopiero w ostatnim z wymienionych posiedzeń udział wzięły wszystkie państwa Afryki Zachodniej. Było ono przełomowe, ponieważ to właśnie wtedy doszło do porozumienia, które polegało na rozszerzeniu dotychczasowych form współpracy².

Głównym prekursorem integracji gospodarczej była Nigeria, która pomysł stworzenia organizacji zaproponowała już na początku lat 60., lecz ze względu na niestabilność oraz nieufność państw wobec byłej kolonii brytyjskiej ten projekt nie doszedł do skutku. Dopiero w latach 70. powstał pierwowzór dzisiejszej Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej o nazwie Wspólnota Gospodarcza Afryki Zachodniej (WAEC). Powstała organizacja składała się tylko z dwóch państw: Nigerii oraz Togo, które zostało przekonane do pomysłu w kwietniu 1972 roku. Pozwalała ona na przyjmowanie nowych członków do organizacji. Porozumienie to stanowiło część wysiłków na rzecz zwiększenia integracji gospodarczej w regionie³.

W latach 1971–1973 Nigeria oraz Togo, jako liderzy regionalnych inicjatyw integracyjnych, opracowały wspólny plan działania, który stał się przedmiotem rozmów piętnastu państw podczas konferencji w 1973 roku. Uczestnicy spotkania zgodzili się na utworzenie odpowiednich struktur instytucjonalnych. W efekcie, jeszcze w tym

¹ E. Ambukita, *Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej jako przykład integracji gospodarczej w Afryce*, „Studia i Prace WNEiZ US”, nr 2 (53), 2018, s. 12.

² M.P. Okom, *Economic Integration In ECOWAS: 40 Years After*, „European Scientific Journal”, nr 19, 2016, s. 76–77.

³ G. Zając, *Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS)*, „Przemyskie Studia Politologiczne”, nr 1(1), 2007, s. 119–120.

samym roku, został opracowany pierwszy projekt traktatu założycielskiego Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej⁴.

W dniu 28 maja 1975 roku doszło *de facto* do utworzenia organizacji o nazwie Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej, na mocy traktatu z Lagos. Został on podpisany przez 15 państw: Benin, Burkina Faso, Ghana, Gwinea, Gwinea Bissau, Liberia, Mali, Mauretania, Niger, Nigeria, Senegal, Sierra Leone, Togo, Wybrzeże Kości Słoniowej, Gambia⁵. Państwa członkowskie zdecydowały się dążyć do stabilności politycznej oraz ugruntowania swojej pozycji na arenie międzynarodowej. Postanowiły powołać organizację, która będzie koncentrować się na integracji w celu utworzenia bloku gospodarczego. W 1993 roku doszło do rewizji traktatu, który został poszerzony o 37 artykułów. Jego celem było m.in.: utwierdzenie prawa obywateli Wspólnoty do wjazdu, pobytu, osiedlania się oraz akceptacji tych praw, do podjęcia wszelkich działań na szczeblu krajowym w celu zapewnienia właściwego wdrożenia postanowień⁶.

Podstawy prawne działania organizacji

Podstawowym aktem prawnym regulującym działalność ECOWAS jest traktat z Lagos, podpisany 28 maja 1975 roku w Nigerii. Dokument ten powołał do życia wspólnotę, której głównym celem była gospodarcza integracja regionu poprzez stworzenie wspólnego rynku oraz zapewnienie swobodnego przepływu towarów, usług, kapitału i osób w obrębie państw członkowskich. Traktat zakładał również harmonizację polityk gospodarczych i dążył do wspólnego rozwoju infrastruktury transportowej, energetycznej i komunikacyjnej⁷.

⁴ M. P. Okom, dz. cyt., s. 77.

⁵ Zob. *Traktat o Wspólnocie Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej* z dnia 28 maja 1975 r.

⁶ G. Zając, dz. cyt., s. 120.

⁷ Zob. *Traktat o Wspólnocie...*

W 1993 roku, w odpowiedzi na zmieniające się warunki geopolityczne i gospodarcze, państwa członkowskie podpisały traktat rewizyjny w Cotonou, który znacząco poszerzył zakres działania ECOWAS. Nowelizacja ta nadała organizacji szersze kompetencje, m.in. w zakresie promowania demokracji, praw człowieka, pokoju i bezpieczeństwa w regionie. Ustanowiono także nowe organy wspólnotowe, takie jak Parlament ECOWAS, Trybunał Sprawiedliwości oraz Komisję ECOWAS, która przejęła funkcje wcześniejszego Sekretariatu Wspólnoty⁸.

Znaczącym elementem ram prawnych ECOWAS są także protokoły dodatkowe oraz konwencje tematyczne, które służą uzupełnieniu i doprecyzowaniu postanowień traktatowych. Przykładem może być Protokół o swobodnym przepływie osób, prawa pobytu i osiedlania się z 1979 roku, który ustanawia prawo obywateli państw członkowskich do podróżowania, osiedlania się i podejmowania pracy na terenie innych krajów wspólnoty⁹. ECOWAS przyjęła ponadto Protokół o demokracji i dobrym rządzeniu z 2001 roku, stanowiący ramy prawne dla przeciwdziałania niekonstytucyjnym zmianom rządów i promowania zasad demokratycznych¹⁰.

Struktura organizacji

Struktura organizacyjna ECOWAS obejmuje kilka kluczowych organów politycznych, do których zaliczają się: Rada Główna Państw i Rządów, Rada Ministrów, Trybunał Sprawiedliwości, Sekretariat Generalny oraz Parlament. Organy te pełnią zasadnicze funkcje

⁸ Zob. *Traktat rewizyjny Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej* z dnia 24 lipca 1993 r.

⁹ Zob. *Protokół ECOWAS w sprawie swobodnego przepływu osób, pobytu i osiedlania się* z dnia 29 maja 1979 r.

¹⁰ Zob. *Protokół A/SP1/12/01 w sprawie demokracji i dobrych rządów* z dnia 21 grudnia 2001 r.

w zakresie kierowania polityką wspólnoty. Oprócz nich w skład instytucji ECOWAS wchodzi również jednostki o charakterze ekonomicznym i technicznym, takie jak: Rada Społeczno-Gospodarcza Wspólnoty, Fundusz Współpracy, Kompensacji i Rozwoju (FCCD), Bank Inwestycyjny i rozwojowy ECOWAS oraz wyspecjalizowane agencje techniczne. Ich głównym zadaniem jest opracowywanie projektów oraz programów wspólnotowych i przekazywanie ich Radzie Ministrów do zatwierdzenia. Wszystkie instytucje działają w ramach kompetencji nadanych im przez traktat założycielski z 1975 roku oraz jego protokoły dodatkowe¹¹. Siedziba ECOWAS znajduje się w Abudży, stolicy Nigerii, a funkcję przewodniczącego Konferencji Szefów Państw i Rządów pełni obecnie Bola Tinubu, prezydent Nigerii¹².

Struktura organizacyjna Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej jest złożona i wielowarstwowa, co odzwierciedla jej zakres kompetencji i ambitne cele integracyjne. Na szczycie hierarchii znajduje się Władza Szefów Państw i Rządów, będąca najwyższym organem decyzyjnym Wspólnoty. Składa się z przywódców państw członkowskich i jest odpowiedzialna za ogólny kierunek rozwoju oraz realizację postanowień traktatowych. Do jej głównych zadań należy m.in. określanie ogólnego kształtu polityki Wspólnoty, koordynowanie polityki społecznej, ekonomicznej, naukowej i kulturalnej, a także powoływanie Sekretarza Wykonawczego. Władza podejmuje decyzje o wszczęciu postępowania wobec państw naruszających postanowienia traktatowe oraz kieruje sprawy do Trybunału Sprawiedliwości. W sytuacjach nadzwyczajnych może się zwoływać w trybie pilnym na wniosek jednego z państw członkowskich. Kolejnym istotnym organem jest Rada Ministrów, składająca się z ministrów odpowiedzialnych za sprawy ECOWAS

¹¹ E. Ambukita, dz. cyt., s. 14.

¹² State House, *President Tinubu Re-elected as Chairman of the Authority of ECOWAS Heads of State and Government*, <https://statehouse.gov.ng> (22.05.2025).

w krajach członkowskich. Rada opracowuje politykę Wspólnoty, wydaje dyrektywy, przygotowuje projekty budżetu, rekomenduje działania i rozstrzyga bieżące sprawy dotyczące funkcjonowania organizacji. Do jej zadań należy również nadzór nad wykonaniem decyzji organów nadrzędnych i przygotowywanie dokumentów na posiedzenia Władzy¹³.

Uzupełnieniem struktury decyzyjnej ECOWAS jest Parlament Wspólnotowy, który tworzy 120 parlamentarzystów wybieranych na pięcioletnią kadencję, przy czym liczba miejsc przypadających na dane państwo uzależniona jest od liczby ludności. Parlament obraduje w stolicy Nigerii, Abudży, a jego działalność koncentruje się w 13 komitetach technicznych, które zajmują się m.in. obronnością, bezpieczeństwem, gospodarką, transportem, edukacją, zdrowiem, energią czy prawami człowieka. Z kolei Wspólnotowy Trybunał Sprawiedliwości pełni funkcję sądu regionalnego rozstrzygającego spory pomiędzy państwami członkowskimi, organami Wspólnoty oraz osobami fizycznymi i prawnymi. Trybunał może interweniować w przypadkach naruszeń prawa przez instytucje lub członków Wspólnoty. W skład Trybunału wchodzi siedmiu sędziów mianowanych na pięć lat z możliwością ponownego wyboru. Za bieżące funkcjonowanie organizacji odpowiada Sekretariat Wykonawczy, na którego czele stoi Sekretarz Wykonawczy powoływany przez Władzę. Do jego kompetencji należy wdrażanie polityki, zarządzanie programami i koordynacja działań technicznych i administracyjnych. Wspólnota powołała także komisje techniczne w liczbie ośmiu, których zadaniem jest wspieranie rozwoju w konkretnych dziedzinach: rolnictwo, przemysł, ochrona środowiska, transport, finanse, polityka społeczna, prawa człowieka i administracja. Każda komisja przygotowuje projekty i zalecenia, współpracując z odpowiednimi instytucjami krajowymi. Integralną częścią systemu instytucjonalnego ECOWAS jest również Bank

¹³ G. Zając, dz. cyt., s. 120–122.

Inwestycji i Rozwoju, który powstał w wyniku przekształcenia Funduszu Współpracy, Wyrównania i Rozwoju. Bank ten wspiera rozwój regionu poprzez udzielanie pożyczek, finansowanie projektów infrastrukturalnych i przyciąganie inwestycji zagranicznych. Na końcu struktury znajduje się budżet ECOWAS, finansowany ze składek członkowskich i podatku wspólnotowego na import (0,5%). Środki te służą do realizacji projektów integracyjnych, utrzymania instytucji oraz wyrównywania poziomów rozwoju w państwach członkowskich¹⁴.

Cele i zadania organizacji

Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej, powołana 28 maja 1975 roku na mocy traktatu z Lagos, stawia sobie za cel wspieranie zrównoważonego rozwoju regionu poprzez szereg ambitnych założeń. Promowanie współpracy i integracji gospodarczej jest fundamentem działań organizacji, realizowanym poprzez zniesienie ceł i barier handlowych na towary w regionie, co sprzyja intensyfikacji wymiany handlowej między państwami członkowskimi oraz wzmocnieniu wspólnego rynku, umożliwiających harmonizację polityk gospodarczych. ECOWAS aktywnie wspiera swobodny przepływ osób, oparty na protokole z 1979 roku, który pozwala obywatelom państw członkowskich na podróżowanie i pobyt w innych krajach regionu przez maksymalnie 90 dni bez konieczności dopełniania formalności wizowych. Proces ten ułatwia regionalny dokument podróży, wzmacniając integrację społeczną i gospodarczą. Podnoszenie poziomu życia mieszkańców oraz rozwój regionu są realizowane przez strategiczne projekty infrastrukturalne, takie jak planowany na 2026 rok korytarz drogowy Abidżan-Lagos, który połączy pięć państw członkowskich

¹⁴ Tamże, s. 122–124.

(Wybrzeże Kości Słoniowej, Ghanę, Togo, Benin i Nigerię), wspierając wymianę handlową, mobilność ludności oraz rozwój gospodarczy. Ponadto ECOWAS dąży do wprowadzenia wspólnej waluty (Eco), która ma zacieśnić integrację monetarną i ułatwić handel wewnątrzregionalny, jednak trudności z tym związane spowodowały wielokrotne przesunięcia terminów realizacji (2005, 2010, 2014, 2020), z nowym celem ustalonym na 2027 rok, co podkreśla złożoność tego wyzwania¹⁵.

ECOWAS realizuje swoje cele poprzez zadania określone w traktacie z Lagos z 1975 roku oraz zrewidowanym traktacie z 1993 roku, które stanowią ramy dla integracji regionalnej. Priorytetem jest liberalizacja handlu, realizowana przez Schemat Liberalizacji Handlu ECOWAS (ETLS), wprowadzony w 1990 roku, który znosi cła i ograniczenia ilościowe na towary takie jak produkty nieprzetworzone, rękodzieło czy dobra przemysłowe pochodzące z państw członkowskich, aby zwiększyć obrót handlowy w regionie. Organizacja koordynuje polityki gospodarcze w rolnictwie, transporcie, komunikacji i energetyce, wspierając zrównoważony rozwój i zmniejszając zależność od importu. ECOWAS promuje swobodny przepływ osób, towarów i usług na mocy protokołu z 1979 roku, choć jego wdrażanie napotyka przeszkody, takie jak biurokracja, korupcja na granicach i liczne punkty kontrolne, co utrudnia transgraniczny ruch i handel. Ważnym zadaniem jest zapewnienie pokoju i bezpieczeństwa, realizowane poprzez Protokół o Nieagresji (1978), Protokół o Wzajemnej Pomocy w Obronie (1981) oraz Mechanizm Zapobiegania Konfliktom, Zarządzania, Rozwiązywania, Pokoju i Bezpieczeństwa (1999), wspierane przez operacje ECOWAS Monitoring Group (ECOMOG)¹⁶.

¹⁵ A.O. Ogunmoki, *ECOWAS at 50: Looking Forward, E-International Relations*, <https://www.e-ir.info> (22.05.2025).

¹⁶ A. Sesay, M. Omotosho, *The Politics of Regional Integration in West Africa*, Dakar 2011, s. 24–31.

Najważniejsze inicjatywy i działania

Inicjatywa Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej dotycząca wprowadzenia jednolitej waluty Eco została ogłoszona na początku XXI wieku z zamiarem pogłębienia integracji gospodarczej w Afryce Zachodniej. Projekt, zainspirowany sukcesem europejskiej unii monetarnej, ma na celu eliminację barier handlowych, zniesienie cel i kwot importowo-eksportowych oraz ułatwienie swobodnego przepływu kapitału i osób, co miałyby stymulować wzrost gospodarczy i harmonizację polityk monetarnych. Realizacja planu napotyka jednak przeszkody, w tym trudności w spełnieniu kryteriów konwergencji, takich jak ograniczenie deficytu budżetowego do 4% PKB czy zapewnienie rezerw walutowych na poziomie trzymiesięcznego importu. Pandemia COVID-19 dodatkowo opóźniła proces, prowadząc do przesunięcia wprowadzenia waluty na 2027 rok. Pomimo tych trudności projekt Eco pozostaje kluczowym elementem wizji ECOWAS, choć wymaga silniejszej woli politycznej i uwzględnienia wniosków płynących z kryzysu strefy euro¹⁷.

Kontynuując wysiłki na rzecz regionalnej integracji i stabilności, ECOWAS aktywnie przeciwdziała terroryzmowi, który stanowi jedno z najpoważniejszych zagrożeń dla bezpieczeństwa Afryki Zachodniej. W odpowiedzi na działalność grup takich, jak Boko Haram, Al-Qaeda czy MUJAO, ECOWAS wdrożyło strategię opartą na zasadzie zbiorowego bezpieczeństwa, zakładającą współpracę państw członkowskich w celu wykrywania, przeciwdziałania i ewentualnej odbudowy po atakach terrorystycznych. Kluczowym elementem jest ECOWAS Monitoring Group (ECOMOG), która przeprowadziła interwencje w Sierra Leone (1998), Liberii (2003)

¹⁷ A.C. Nzubechi, P.T. Oyinmiebi, C.C. John, *ECOWAS Common Currency Postponed Again: Will The Currency Ever Be Launched?*, „African Journal of Social Sciences and Humanities Research”, nr 5, 2022, s. 49–55.

i Wybrzeżu Kości Słoniowej (2002), przyczyniając się do stabilizacji regionu i ograniczania chaosu sprzyjającego terroryzmowi. ECOWAS Standby Force (ESF), złożona z personelu wojskowego, policyjnego i cywilnego, wspiera operacje pokojowe i humanitarne, osiągając znaczące sukcesy w integracji bezpieczeństwa regionalnego. System wczesnego ostrzegania ECOWARN monitoruje niepokoje społeczne czy działania terrorystyczne, umożliwiając szybką reakcję. Współpraca z partnerami międzynarodowymi, w tym Unią Afrykańską czy Unią Europejską, wzmacnia zdolności ECOWAS poprzez wymianę informacji i wsparcie techniczne. Jednak bieżące wyzwania, takie jak niewystarczające zaangażowanie państw członkowskich, ograniczone zasoby finansowe oraz słabe monitorowanie granic, utrudniają pełne wykorzystanie tych mechanizmów. Wzmacniając koordynację i lokalne ustawodawstwo antyterrorystyczne, ECOWAS może skuteczniej przeciwdziałać transnarodowemu charakterowi terroryzmu, wspierając stabilność regionu¹⁸.

Podsumowanie

Perspektywy na przyszłość Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej są obiecujące, ale wymagają zdecydowanego zaangażowania politycznego i skutecznej realizacji postanowień traktatów oraz protokołów. Kluczowym wyzwaniem pozostaje brak woli politycznej państw członkowskich, które często przedkładają interesy narodowe nad cele regionalne, co utrudnia harmonizację polityk gospodarczych i handlowych oraz pełne wdrożenie protokołu o swobodnym przepływie towarów, usług i kapitału. Aby osiągnąć wizję integracji gospodarczej, ECOWAS

¹⁸ K.O. Medu, F.A. Sanubi, A.E. Orhero, *Collective Security: Role of ECOWAS in dealing with Regional Terrorism and Coups*, „IOSR Journal of Humanities and Social Science”, nr 1 (28), 2023, s. 6–9.

musi przezwyciężyć bariery: nielegalne opłaty graniczne, korupcja oraz niedostateczna infrastruktura transportowa, które hamują handel regionalny i mobilność. Wprowadzenie sankcji za nieprzestrzeganie protokołów, większa rola społeczeństwa obywatelskiego oraz mediów w nagłaśnianiu naruszeń, a także aktywniejsze działania Komisji ECOWAS mogą przyspieszyć proces integracji. Wzrost znaczenia ECOWAS jako zintegrowanego bloku gospodarczego może również przyciągnąć inwestycje zagraniczne, wspierając w ten sposób rozwój przemysłowy i poprawę standardów życia. Kluczowe będzie także zapewnienie stabilności politycznej i bezpieczeństwa w regionie, ponieważ konflikty, takie jak w Sierra Leone, Liberii czy Nigerii (Boko Haram), oraz niestabilność polityczna, m.in. w Gwinei Bissau, utrudniają współpracę regionalną. Przykład innych wspólnot regionalnych, na przykład Unii Europejskiej czy Wspólnoty Karaibskiej, pokazuje, że integracja jest możliwa przy odpowiednim poświęceniu i współpracy, co daje nadzieję na sukces ECOWAS w dłuższej perspektywie¹⁹.

Bibliografia

- Ambukita E., *Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej jako przykład integracji gospodarczej w Afryce*, „Studia i Prace WNEiZ US”, nr 2 (53), 2018, s. 12.
- Medu K.O., Sanubi F.A., Orhero A.E., *Collective Security: Role of ECOWAS in dealing with Regional Terrorism and Coups*, „IOSR Journal of Humanities and Social Science”, nr 1 (28), 2023, s. 6–9.
- Nzubechi A.C., Oyinnimbi P.T., John C.C., *ECOWAS Common Currency Postponed Again: Will The Currency Ever Be Launched?*, „African Journal of Social Sciences and Humanities Research”, nr 5, 2022, s. 49–55.
- Ogunmoki A.O., *ECOWAS at 50: Looking Forward*, *E-International Relations*, <https://www.e-ir.info> (22.05.2025).

¹⁹ M. P. Okom, dz. cyt., s. 80–84.

- Okom M.P., *Economic Integration In ECOWAS: 40 Years After*, „European Scientific Journal”, nr 19, 2016, s. 76–77.
- Protokół A/SP1/12/01 w sprawie demokracji i dobrych rządów* z dnia 21 grudnia 2001 r.
- Protokół ECOWAS w sprawie swobodnego przepływu osób, pobytu i osiedlania się* z dnia 29 maja 1979 r.
- Sesay A., Omotosho M., *The Politics of Regional Integration in West Africa*, Dakar 2011, s. 24–31.
- State House, *President Tinubu Re-elected as Chairman of the Authority of ECOWAS Heads of State and Government*, <https://statehouse.gov.ng> (22.05.2025).
- Traktat o Wspólnocie Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej* z dnia 28 maja 1975 r.
- Traktat rewizyjny Wspólnoty Gospodarczej Państw Afryki Zachodniej* z dnia 24 lipca 1993 r.
- Zając G., *Wspólnota Gospodarcza Państw Afryki Zachodniej (ECOWAS)*, „Przemyskie Studia Politologiczne”, nr 1(1), 2007, s. 119–120.

Liga Państw Arabskich (LPA)

Liga Państw Arabskich (LPA) jest najstarszą organizacją regionalną świata arabskiego, powołaną w 1945 roku w celu zacieśniania współpracy politycznej, gospodarczej i kulturowej między państwami arabskimi. Od dekad stanowi główne forum koordynacji stanowisk w sprawach dotyczących regionu Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej, a także platformę mediacji w konfliktach wewnętrznych i międzynarodowych. LPA odgrywa istotną rolę w kształtowaniu tożsamości arabskiej oraz w poszukiwaniu wspólnych rozwiązań wobec wyzwań politycznych, społecznych i bezpieczeństwa.

Wprowadzenie

Liga Państw Arabskich jest organizacją regionalną, której głównym celem powołania było zacieśnienie współpracy i stosunków pomiędzy państwami członkowskimi, zwiększenie niezależności i suwerenności państw arabskich oraz wzmocnienie interesów krajów arabskich. Powstanie organizacji miało ukazać ogromne znaczenie

członków na arenie międzynarodowej oraz umożliwić większą konkurencyjność w regionie. Jedną z głównych przyczyn utworzenia Ligi było uniezależnienie się od kolonializmu, który miał ogromny wpływ na kształtowanie się poszczególnych państw w tamtym okresie¹. Wizja organizacji regionalnej pojawiła się już wiele lat wcześniej, natomiast do jej przybliżenia doszło podczas konferencji w Aleksandrii we wrześniu 1944 roku, która zakończyła się podpisaniem protokołu aleksandryjskiego zawierającego zasady przyszłej współpracy członków². Stale i mocno kształtującą się w tamtym czasie była ideologia panarabizmu, czyli ruchu, którego głównym celem było postulowanie jedności politycznej i kulturowej w świecie arabskim, co miało ogromny wpływ zwłaszcza w okresie zwanym zimną wojną. Wyróżniającym ideologiem stał się Egipt pod rządami Gamala Abdela Nasera³.

Państwami założycielskimi były: Egipt, Jordania, Liban, Syria, Jemen, Arabia Saudyjska i Irak. Niemal wszyscy członkowie-założyciele złożyli podpis pod statutem z 1945 roku, wyjątkiem był Jemen, który podpisał dokument kilka miesięcy później. Na przestrzeni lat dochodziło do rozszerzeń Ligi. Pierwszym z nich było przyjęcie Libii do struktur organizacyjnych w 1953 roku. Za przykładem Libii poszły kolejne państwa. Do najmłodszych członków organizacji należą Komory i Dżibuti, które przyłączyły się w 1993 i 1977 roku. Obecnie Liga Państw Arabskich liczy 22 członków i są nimi: Algieria, Arabia Saudyjska, Bahrajn, Komory, Dżibuti, Egipt, Irak, Jordania, Katar, Kuwejt, Liban, Libia, Mauretania, Maroko, Oman, Palestyna (Autonomia

¹ A. Kaufman, *Arab League*, <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/international-organizations/arab-league> (29.06.2025).

² T. Faforji, *The Arab League (formed in Cairo on March 22, 1945)*, <https://tadexprof.com/the-arab-league> (29.06.2025).

³ Britannica Editors, *Pan-Arabism ideology*, <https://www.britannica.com/topic/Arab-League> (29.06.2026).

Palestyńska), Somalia, Sudan, Syria, Tunezja, Zjednoczone Emiraty Arabskie i Jemen⁴.

Podstawy prawne działania organizacji

Liga Państw Arabskich została powołana na podstawie Paktu Ligi Państw Arabskich, który został podpisany przez państwa założycielskie w Kairze 22 marca 1945 roku. Artykuł 1 stanowi, że członkostwo w Lidze Państw Arabskich jest możliwe dla każdego niepodległego państwa na terytorium arabskim. W tym celu należy złożyć formalny wniosek do Stałego Sekretariatu Generalnego, który następnie przekazuje dokumenty do Rady na najbliższym posiedzeniu. Artykuł 7 zawiera kluczowe zasady podejmowania działań. Jednomyślne decyzje Rady są wiążące dla wszystkich członków. Jeżeli sprawa dotyczy większości, to obowiązuje jedynie te państwa, które ją zaakceptowały, natomiast bezwzględnie w każdym przypadku wykonanie decyzji musi być zgodne z prawem wewnętrznym każdego z poszczególnych państw. Pakt Ligi zawiera przepisy na temat zakazu użycia siły zbrojnej w rozwiązywaniu sporów między państwami członkowskimi. Spory powinny być rozstrzygane przez Radę, a strony konfliktu wyłączone z głosowania. W razie agresji jednego państwa na drugie zaatakowane państwo ma prawo żądać zwołania Rady i reakcji pozostałych członków wobec agresora. Informacje na poszczególne tematy znajdują się w art. 5 i 6 Karty Ligi Arabskiej⁵.

Pakt w swoich przepisach zawiera również informacje na temat procedury dobrowolnego wycofania się z organizacji. Każde państwo członkowskie bez wyjątku może wystąpić z Ligi. Aby móc

⁴ [b.a.], *Liga Państw Arabskich: 6 interesujących faktów o organizacji*, <https://visitworld.today/pl/blog/1484/arab-league-6-interesting-facts-about-the-organization#kto-zalozyl-lige-panstw-arabskich> (29.06.2025).

⁵ UNHCR, *Charter of Arab League*, <https://www.refworld.org/legal/constitution/las/1945/en/13854> (29.06.2025).

skutecznie przygotować się do procesu wyjściowego, państwo musi zawiadomić o swojej decyzji Radę z rocznym wyprzedzeniem. Innym przypadkiem wyjścia państwa ze struktur organizacji jest wykluczenie go poprzez jednomyślną decyzję państw członkowskich. Gdy członek w sposób rażąco narusza zobowiązania wynikające z Paktu, może zostać wyrzucony bez swojego udziału w głosowaniu. W postanowieniach traktatowych nie zabrakło kluczowych informacji na temat możliwości nowelizacji Paktu, która wymaga zgody co najmniej dwóch trzecich państw członkowskich. W ramach tych przepisów państwo, które nie akceptuje nowych postanowień, ma prawo natychmiastowo wyjść z organizacji bez zachowania standardowego okresu wypowiedzenia⁶.

Podstawy prawne działania organizacji Ligi Państw Arabskich znajdują oparcie nie tylko w karcie Ligi z 1945 roku, lecz także w ramach prawa międzynarodowego. Artykuł 52 Karty Narodów Zjednoczonych umożliwia funkcjonowanie organizacji o charakterze regionalnym, której głównym celem jest utrzymanie bezpieczeństwa i pokoju wraz z rozwijaniem współpracy w ramach danego regionu. Warunkiem istnienia takiej organizacji jest przestrzeganie zasad zgodnych z postanowieniami ONZ. Liga Państw Arabskich wpisuje się w ten model, co potwierdza jej status jako uznanej i zgodnej z obowiązującym prawem międzynarodowym organizacji regionalnej⁷.

Struktura organizacji

W ramach struktury organizacyjnej Ligi Państw Arabskich na samym czele znajduje się Rada, która jest głównym organem decyzyjnym Ligi. W jej skład wchodzi przedstawiciele wszystkich państw

⁶ Tamże.

⁷ United Nations, *United Nations Charter*, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (29.06.2025).

członkowskich; są to zazwyczaj ministrowie spraw zagranicznych lub ich zastępcy. Bez względu na liczbę delegatów reprezentujących poszczególne państwa, każdy członek ma prawo oddać jeden głos. Rada spotyka się zazwyczaj dwa razy w roku i jest to zwykle okres marca i września, natomiast sesje nadzwyczajne odbywają się z inicjatywy co najmniej dwóch członków. Do głównych kompetencji Rady Ligi należy m.in. uchwalanie budżetu wraz z ustaleniem składek dla poszczególnych państw członkowskich, tworzenie nowych strategii oraz decyzji politycznych, które dotyczą konfliktów w regionie. Przykładami takimi są Palestyna, Syria czy Jemen⁸.

Oprócz Rady w ramach funkcjonowania Ligi Państw Arabskich powstały stałe komitety, które zgodnie z art. 4 karty Ligi zostały utworzone w celu wspierania współpracy między państwami członkowskimi w różnych dziedzinach. Wraz z biegiem lat i zmieniającymi się potrzebami oraz rozwojem relacji między państwami arabskimi postanowiono utworzyć dodatkowe komitety, np. komitet polityczny. Każde państwo członkowskie powołuje do komitetu jednego ze swoich przedstawicieli, którzy podobnie jak członkowie Rady dysponują jednym głosem. Przewodniczący komitetu jest mianowany przez Radę Ligi Państw Arabskich na dwuletnią kadencję z możliwością ponownego wyboru. Decyzje komitetów są podejmowane większością głosów. Do uprawnień komitetów zalicza się także prawo do powoływania podkomitetów, które zajmują się kwestiami technicznymi i mają prawo korzystać z opinii ekspertów państw członkowskich. Doprowadziło to do powstania wielu porozumień pomiędzy członkami. Najważniejszymi z nich są Umowa o Wzajemnej Obronie i Współpracy Gospodarczej, Umowa o Unii Arabskiej czy protokół dotyczący traktowania Palestyńczyków w państwach arabskich⁹.

⁸ [b.a.], *LPA – Liga Państw Arabskich*, <https://wiadomosci.wp.pl/lpa-liga-panstw-arabskich-6188334976235649c> (29.06.2025).

⁹ Permanent Mission of the Kingdom of Bahrain to the United Nations, *League of Arab States*, <https://www.mofa.gov.bh/newyork/en/arab-league> (29.06.2025).

Oprócz wymienionej wcześniej Rady i komitetów art. 12 Karty Ligi Państw Arabskich przewiduje funkcjonowanie Sekretariatu Generalnego, który należy do kluczowych organów Ligi. W jego składzie znajduje się Sekretarz Generalny, zastępcy i personel administracyjny. Najwyższy z nich rangą, Sekretarz Generalny, jest powoływany przez Radę Ligi większością dwóch trzecich głosów na pięcioletnią kadencję z opcją jej przedłużenia. Swoich podwładnych mianuje Sekretarz Generalny za zgodą Rady. Obowiązki Sekretarza dzielą się na administracyjno-techniczne oraz polityczne. Pierwsze z nich dotyczą spraw takich, jak: czuwanie nad realizowaniem uchwał Rady i komitetów Ligi, organizacja spotkań i sesji, kierowanie pracami sekretariatu oraz tworzenie budżetu organizacji. W sferze politycznej Sekretarz Generalny ma szereg kompetencji, m.in. prawo do uczestniczenia w debatach i zabierania głosu na posiedzeniach, zwracania uwagi na różne kwestie, które uzna za ważne. Ponadto reprezentuje Ligę na arenie międzynarodowej. Z biegiem czasu znaczenie funkcji Sekretarza Generalnego znacząco się zwiększyło¹⁰.

Cele i zadania organizacji

Głównym celem i zadaniem, który przyświecał państwom założycielskim, oprócz zwiększania współpracy politycznej, społecznej i gospodarczej, kulturalnej, edukacyjnej pomiędzy państwami arabskimi po II wojnie światowej i utworzenia równowagi w regionie, było przyjęcie strategii stworzenia wspólnej i jednolitej siły, która byłaby siłą przeciwną dla rozwijających się ruchów syjonistycznych, jakie w tamtym czasie skupiały się na obszarach Palestyny. Do wyżej wymienionych celów można jeszcze dodać wzmocnienie i pogłębienie stosunków politycznych pomiędzy państwami

¹⁰ Tamże.

członkowskimi, co miało skutkować lepszą koordynacją działań dyplomatycznych na arenie międzynarodowej. Niezwykle ważnym elementem dla organizacji jest koordynacja polityki państw członkowskich, aby nie utrudniały realizacji wspólnych interesów oraz dążyły do zapewnienia bezpieczeństwa i stabilności w regionie. W ramach rozwoju współpracy gospodarczej niezwykle ważne dla organizacji jest promowanie wymiany handlowej, integracja rynków czy wspieranie innych inicjatyw, które służą zacieśnianiu więzi społecznych pomiędzy narodami arabskimi¹¹.

Istotnym filarem działalności organizacji jest również zapewnienie bezpieczeństwa i stabilności w regionie poprzez wspólne inicjatywy, w tym współpracę militarną. Rok 1950 wiązał się z podpisaniem paktu, z którego jasno wynika, że agresja na jednego członka jest traktowana jako atak na całą wspólnotę. Oprócz tego do zadań LPA należy wspieranie sprawy palestyńskiej i dążenie do ustanowienia Palestyny jako niepodległego państwa. Liga Państw Arabskich zajmuje się także mediacją i rozwiązywaniem sporów między krajami członkowskimi oraz tymi spoza traktatu. Głównym celem jest poszanowanie zasad pokojowego rozstrzygania konfliktów z odrzuceniem metod przemocy. Kolejny ważny element to ochrona praw człowieka, która stanowi osobny zapis w Arabskiej Karcie Praw Człowieka przyjętej w 2004 roku, a następnie ratyfikowanej przez państwa członkowskie w 2008 roku. Można to uznać za stanowczy krok w stronę przestrzegania przez państwa arabskie norm międzynarodowych. Do kolejnych celów Ligi można zaliczyć wspólną koordynację wobec kryzysów w regionie, m.in. podczas rewolucji w Libii w 2011 roku, gdy organizacja wsparła odsunięcie od władzy Muammara Kaddafiego¹².

¹¹ [b.a.], *Liga Państw Arabskich*, <https://lpaukwti.wordpress.com/page/> (29.06.2025).

¹² Council on The Foreign Relations, *The Arab League*, <https://www.cfr.org/background/arab-league> (29.06.2025).

Aktywność państw członkowskich LPA obejmuje ponadto reagowanie na wewnętrzne konflikty w krajach członkowskich, czego idealnym przykładem było zawieszenie członkostwa Syrii w organizacji i próba mediacji w konflikcie syryjskim oraz uznanie opozycji jako reprezentanta narodu syryjskiego. Równolegle państwa członkowskie podejmują ścisłą współpracę w zakresie zwalczania ekstremizmu i terroryzmu. Podczas szczytów organizacji wielokrotnie potępiano działania Państwa Islamskiego oraz podkreślano współpracę niektórych państw członkowskich w operacjach wojskowych wymierzonych przeciwko tej organizacji¹³.

Działania i inicjatywy podejmowane przez organizację

Organizacja od samego początku swojego istnienia skupiała się na ochronie suwerenności oraz wolności narodów arabskich. Szczególną uwagę zwrócono na Palestynę oraz terytoria takie jak Fezzan, Cyrenajka czy Trypolitania. W 1950 roku przyjęto uchwałę, która bezwzględnie zakazywała zawierania dwustronnych porozumień z Izraelem. Podczas sesji nadzwyczajnej w 1955 roku postanowiono, że kraje Ligi nie będą uczestniczyć w działaniach NATO, oraz odrzucono koncepcję stworzenia bliskowschodniego sojuszu obronnego. Ukazanie silnej jedności państw arabskich miało miejsce podczas kryzysu sueskiego w 1956 roku. Wobec sytuacji w Algierii w 1958 roku Liga wspierała Front Wyzwolenia Narodowego na tle politycznym i finansowym. W tym samym roku została utworzona Zjednoczona Republika Arabska, czyli unia pomiędzy Egiptem a Syrią. W 1965 roku w Casablance doszło do podpisania Karty Arabskiej Solidarności, która stała się wyznacznikiem dla zjednoczenia państw arabskich¹⁴.

¹³ Tamże.

¹⁴ E. Darnowska, *Liga Państw Arabskich*, https://www.academia.edu/36682987/Liga_Panstw_Arabskich#loswp-work-container (29.06.2025).

W drugiej połowie lat 50. państwa członkowskie zaczęły coraz śmielej realizować wspólną politykę zagraniczną i prezentowały jednolite, antyimperialistyczne stanowisko. Poważnym naruszeniem jedności w organizacji było podpisanie przez rząd Egiptu w 1979 roku układu pokojowego z Izraelem. Wydarzenie to wiązało się z natychmiastową reakcją LPE i zawieszeniem członkostwa Egiptu na okres dziesięciu lat. Kolejnym poważnym wyzwaniem dla solidarności członków była agresja Iraku na Kuwejt w latach 1990–1991. Mimo licznych wyzwań i niedogodności LPA odegrała pozytywną rolę jako mediator w konflikcie pomiędzy Libanem a Syrią oraz Irakiem i Kuwejtem w 1961 roku¹⁵.

W zakresie współpracy gospodarczej, kulturalnej i społecznej Liga znacząco wpłynęła na proces integracji państw arabskich. Jako przykład może posłużyć powołanie Arabskiej Rady Ekonomicznej w 1953 roku podczas konferencji ministrów gospodarki i finansów w Bejrucie. Kolejnym etapem było powstanie w latach 60. Arabskiej Rady Wspólnoty Gospodarczej wraz z Wspólnym Rynkiem Arabskim. Mimo podjętych działań współpraca gospodarcza nie rozwijała się tak szybko, jak kulturalna czy społeczna. W 1945 roku przyjęto konwencję dotyczącą unifikacji programów nauczania w państwach członkowskich. Dzięki współpracy było możliwe skuteczne promowanie islamu, szczególnie na kontynencie afrykańskim. Na przełomie XX i XXI wieku Liga w głównej mierze skoncentrowała się na kwestii pokoju na Bliskim Wschodzie, wspieraniu niepodległości państwa palestyńskiego oraz na sytuacji w Iraku. Początkowo w latach 90. organizacja potępiła aneksję Kuwejtu i akty o charakterze terrorystycznym, by w 2003 roku wyrazić solidarność z Irakiem po inwazji amerykańskiej¹⁶.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Tamże.

Podsumowanie

Liga Państw Arabskich została utworzona, aby zacieśniać współpracę polityczną, społeczną, kulturalną i gospodarczą między krajami arabskimi. Jej głównym zadaniem było wspieranie niepodległości państw arabskich oraz walka o sprawę Palestyny, która od samych początków utworzenia organizacji stanowiła ważny punkt działalności. W ciągu swojego istnienia Liga podejmowała różne inicjatywy mające na celu integrację regionu, takie jak utworzenie Arabskiej Rady Ekonomicznej czy Wspólnego Rynku Arabskiego.

Organizacja wykazywała się solidarnością wobec trudnych momentów, na przykład podczas kryzysu sueskiego w 1956 roku czy w momencie wsparcia dla Frontu Wyzwolenia Narodowego Algierii. Jednak pomimo tych działań zmagiała się z problemami wynikającymi z podziałów wewnętrznych i rywalizacji pomiędzy państwami członkowskimi. Przykładem tego było zawieszenie Egiptu po zawarciu pokoju z Izraelem w 1979 roku oraz brak jednomyślnego głosu w sprawie konfliktów, takich jak wojna Iraku z Kuwejtem.

Współczesne wyzwania w rodzaju konfliktów wewnętrznych w regionie czy zmieniających się stosunków z Izraelem pokazują ograniczenia Ligi. Mimo to Liga Państw Arabskich pozostaje ważnym forum współpracy tych państw, choć wymaga reform i większej skuteczności, aby lepiej odpowiadać na potrzeby i problemy regionu.

Bibliografia

- [b.a.], *Liga Państw Arabskich*, <https://lpaukwti.wordpress.com/page/> (29.06.2025).
[b.a.], *Liga Państw Arabskich: 6 interesujących faktów o organizacji*, <https://visiworld.today/pl/blog/1484/arab-league-6-interesting-facts-about-the-organization#kto-zalozyl-lige-panstw-arabskich> (29.06.2025).

Liga Państw Arabskich (LPA)

- [b.a.], *LPA – Liga Państw Arabskich*, <https://wiadomosci.wp.pl/lpa-liga-panstw-arabskich-6188334976235649c> (29.06.2025).
- Britannica Editors, *Pan-Arabism ideology*, <https://www.britannica.com/topic/Arab-League> (29.06.2026).
- Council on The Foreign Relations, *The Arab League*, <https://www.cfr.org/backgrounder/arab-league> (29.06.2025).
- Darnowska E., *Liga Państw Arabskich*, https://www.academia.edu/36682987/Liga_Panstw_Arabskich#loswp-work-container (29.06.2025).
- Faforiji T., *The Arab League (formed in Cairo on March 22, 1945)*, <https://tadexprof.com/the-arab-league> (29.06.2025).
- Kaufman A., *Arab League*, <https://www.encyclopedia.com/social-sciences-and-law/political-science-and-government/international-organizations/arab-league> (29.06.2025).
- Permanent Mission of the Kingdom of Bahrain to the United Nations, *League of Arab States*, <https://www.mofa.gov.bh/newyork/en/arab-league> (29.06.2025).
- UNHCR, *Charter of Arab League*, <https://www.refworld.org/legal/constinstr/las/1945/en/13854> (29.06.2025).
- United Nations, *United Nations Charter*, <https://www.un.org/en/about-us/un-charter/full-text> (29.06.2025).

